

Rat u Bosanskoj Posavini 1992. godine

Blažević, Mate

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:562992>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

Akadska godina 2022./2023.

Rat u Bosanskoj Posavini 1992. godine

Student: Mate Blažević

Mentor: dr.sc. Ivo Goldstein

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Bosanska Posavina: geografski i etnički pojam.....	3
3. Bosna i Hercegovina od višestranačja do rata	6
3.1 Hrvati u Bosni i Hercegovini: između rata i mira.....	11
4. Bosanska Posavina ususret ratu	13
4.1 Srpske pripreme za rat	13
4.2 Hrvatske pripreme za rat.....	15
4.3 Bošnjačke pripreme za rat.....	18
5. Borbe u Bosanskoj Posavini od ožujka do svibnja 1992. godine	20
6. Svibanj: mjesec uspjeha i zastoja.....	29
6.1 Kriza u JNA i njezina transformacija u Vojsku Republike Srpske (VRS)	31
7. Operacija „Koridor-92“.....	34
7.1 Uvod u operaciju.....	39
7.2 Početak operacije: pad Modriče.....	40
7.3 Pad Dervente.....	41
7.4 Prodor na liniji Podnovlje-Velika Brusnica.....	44
7.5 Pad Odžaka	44
7.6 Borbe na potezu od Dervente prema Bosanskom Brodu.....	48
7.7 Pad Bosanskog Broda	56
7.8 Oraško-domaljevačko bojište	59
7.9 Borbe u Brčkom.....	61
7.10 Borbe u Gradačcu	62
7.11 Izostanak pomoći tijekom operacije „Koridor-92“.....	63
8. Tko je kriv?.....	64
8.1 Službena izvješća nastala nakon pada Bosanskog Broda	64
9. Stanje u HV-u, HVO-u i VRS-u	66
10. Obavještajne službe i njihova uloga u ratu.....	72
11. Logistička opskrba	73
12. Vojno-politički odnosi u Bosanskoj Posavini	74
13. Bosanska Posavina: dva puta prodana.....	77
14. Ljudski gubici u ratu u Bosanskoj Posavini	77
15. Zaključak.....	91
16. Bibliografija.....	94

Rat u Bosanskoj Posavini 1992. godine

Sažetak

Rat u Bosni i Hercegovini počeo je 1992. godine, a najveće borbe prve ratne godine vodile su se na području Bosanske Posavine. Srbi su nastojali ovladati ovim krajem jer su htjeli povezati okupirane dijelove Bosne i Hercegovine i Hrvatske sa Srbijom. Odmah po izbijanju rata JNA osvaja Bosanski Šamac, a u svibnju i dijelove Brčkog i veći dio Modriče. U svibanjskom protunapadu HV-a i HVO-a vraćena je Modriča, a srpska država unutar Bosne i Hercegovine podijeljena je na dva dijela. Srbi su izgubili kontrolu nad „cestom života“ koja je povezivala dva dijela Republike Srpske te Beograd s Banja Lukom i Kninom. Odlučni da povrate kontrolu nad Bosanskom Posavinom, Srbi u lipnju pokreću veliku operaciju pod nazivom „Koridor-92“. Prije toga je u svibnju JNA transformirana u Vojsku Republike Srpske što je Srbima dalo veliku prednost u naoružanju pred druga dva naroda. U operaciji „Koridor-92“ bosanskohercegovački Srbi angažirali su svoje najbolje snage koje su svom silom udarile na malobrojne i slabije naoružane branitelje. U teškim borbama koje su uslijedile VRS osvaja veći dio Bosanske Posavine. Modriča je osvojena 28. lipnja, Derventa 4. srpnja, Odžak 13. srpnja i Bosanski Brod 6. listopada. Rat u Bosanskoj Posavini postao je jedna od najkontroverznijih epizoda iz ratnih 90-ih. Uz nju se vežu priče kako je prodana/predana od strane hrvatskog političkog vrha. Iako mnogo toga do danas nije razriješeno, jedno je sigurno: osvajanjem Bosanske Posavine Republici Srpskoj osiguran je život, a multinacionalnoj Bosanskoj Posavini smrt.

Ključne riječi: rat u Bosanskoj Posavini, HV, HVO, operacija „Koridor-92“, VRS

The War in Bosnian Posavina in 1992

Abstract

The war in Bosnia and Herzegovina began in 1992, and the heaviest fighting during the first year of the war took place in the area of Bosnian Posavina. The Serbs sought to control this region in order to connect the occupied parts of Bosnia and Herzegovina and Croatia with Serbia. Immediately after the outbreak of war, the JNA took control of Bosanski Šamac, and in May, parts of Brčko and most of Modriča. In a May counterattack by the Croatian Army and the Croatian Defense Council (HVO), Modriča was recaptured, and the Serbian state within Bosnia and Herzegovina was divided in two. The Serbs lost control of the "lifeline" that connected two parts of Republika Srpska and Belgrade with Banja Luka and Knin. Determined to regain control of Bosnian Posavina, the Serbs launched a major operation in June called "Koridor-92". Before that, in May, the JNA was transformed into the Army of Republika Srpska, which gave the Serbs a significant advantage in armament over the other two nations. In Operation "Koridor-92," the Bosnian Serbs engaged their best forces, which struck with all their might against the outnumbered and poorly armed defenders. In the fierce battles that followed, the VRS took control of most of Bosnian Posavina. Modriča was captured on June 28, Derventa on July 4, Odžak on July 13 and Bosanski Brod on October 6. The war in Bosnian Posavina became one of the most controversial episodes of the 1990s war. It is associated with stories of how it was sold/handed over by the Croatian political leadership. Although much has not been resolved to this day, one thing is certain: with the conquest of Bosnian Posavina, Republika Srpska secured life, while multinational Bosnian Posavina was doomed to death.

Key words: The War in Bosnian Posavina, HV, HVO, the "Koridor-92" operation, VRS

1. Uvod

Bosna i Hercegovina (BiH) od 1945. do 1992. bila je jedna od 6 jugoslavenskih republika. Bosanskohercegovačke komunističke vlasti vjerovala su kako je nacionalno pitanje u BiH riješeno definicijom: „ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska nego i srpska, i muslimanska i hrvatska“.¹ Raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) pokazalo se kako nacionalno pitanje u BiH nije bilo riješeno. Zemlja je 1992. utonula u krvavi rat koji je iza sebe ostavio oko 97.000 mrtvih.² U svojoj punoj žestini rat je počeo upravo u Bosanskoj Posavini. U višemjesečnim borbama koje su vođene Srbi su uspjeli staviti pod svoju kontrolu veći dio Bosanske Posavine.

Složenost ovakvih tema proizlazi i iz činjenice da je do većine izvora nemoguće doći, a oni koji su dostupni interpretiraju se potpuno različito. Problem predstavlja i nedovoljno historiografske literature koja bi doprinijela tumačenju i razumijevanju ove teme. Dio izvora o Bosanskoj Posavini dostupan je u djelu Slobodana Praljka *Pad Bosanske Posavine 1992. godine*. Riječ je o javno objavljenim dokumentima koje je general Praljak koristio u sklopu sudskog procesa koji se protiv njega, i još petorice dužnosnika Herceg-Bosne, vodio na Međunarodnom sudu za ratne zločine u Haagu. Dokumente o ratu u Bosanskoj Posavini priredio je i Vladimir Šeks pod naslovom *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*. Jerko Zovak, koji je bio sudionik rata u Bosanskoj Posavini, objavio je dio izvora i svoja viđenja u knjizi *Rat u Bosanskoj Posavini 1992*. Kao izvor je korišteno i djelo *Komandant po potrebi* srpskog pukovnika Slavka Lisice koji je vodio glavne napade u ratu u Bosanskoj Posavini. Pada Bosanske Posavine dotaknuli su se i bosanskohercegovački predsjednik Alija Izetbegović, general Martin Špegelj, Josip Manolić i potpredsjednik Vlade nacionalnog jedinstva Zdravko Tomac. Za potrebe pisanja rada korištena je i knjiga *Stenogrami o podjeli Bosne* koju je priredio Predrag Lucić. Veliki historiografski doprinos ovoj tematici dao je Davor Marijan, povjesničar s Hrvatskog instituta za povijest, koji je 2020. objavio knjigu pod nazivom *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine*.

¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 13.

² Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 162.

Glavni cilj rada jest analizom ratnih zbivanja istražiti koji su sve elementi utjecali na pad Bosanske Posavine 1992. godine. Za početak će se objasniti što je to uopće Bosanska Posavina, koje su njezine granice, koje općine obuhvaća, kakva je bila nacionalna struktura u tim općinama 1991. godine i koja je njezina strateška važnost. Predstavit će se i stanje u Bosni i Hercegovini od sloma komunizma do izbijanja rata. U tom dijelu rada pažnja će se posvetiti osnivanju nacionalnih stranaka (SDS, HDZ BiH, SDA), prvim izborima, političkim razmiricama, referendumu o neovisnosti, pripremama za rat i položaju hrvatskog naroda u tim teškim vremenima s posebnim fokusom na Bosansku Posavinu.

Težište rada bit će na samom ratu u Bosanskoj Posavini od ožujka do listopada 1992. godine. Rat u Bosanskoj Posavini započela je Jugoslavenska narodna armija (JNA) s planom „Drina“, a završila ga je Vojska Republike Srpske (VRS) operacijom „Koridor-92“. Nasuprot njima stajala je Hrvatska vojska (HV) i Hrvatsko vijeće obrane (HVO). Za početak će se istražiti borbena djelovanja i sam tijek ratnih zbivanja na području posavskih općina. Zajedno s tim analizirat će se vojni aspekt borbi: ljudstvo, materijalno-tehnička sredstva (MTS), sustavi zapovijedanja, logistika, obavještajne službe, borbeni moral itd. Pad Bosanske Posavine je do danas ostala jedna od najkontroverznijih ratnih epizoda Domovinskog rata. Uz njezin pad vežu se priče kako je ona prodana/predana Srbima u političkoj trgovini prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i njemu bliskih ljudi (Gojko Šušak i Mate Boban). Zbog toga će se istražiti i uloga hrvatskog političkog vrha u ovom krvavom ratu. Kroz ovaj rad nastojat će se, koliko je to moguće, doprinijeti demistifikaciji ove teške i kompleksne teme Domovinskog rata.

2. Bosanska Posavina: geografski i etnički pojam

Bosanska Posavina jedna je od regija sjeverne Bosne. Riječ je o pretežito nizinskom kraju koji se prostire uz tok rijeke Save. Zapadna granica „zemljopisne“ Bosanske Posavine je ušće Une u Savu, a istočna ušće Drine u Savu. Teritorij Bosanske Posavine tako je obuhvaćao cijele ili tek pojedine dijelove sljedećih općina: Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Srbac, Bosanski Brod, Derвента, Odžak, Modriča, Gradačac, Bosanski Šamac, Orašje, Brčko, Srebrenik, Bijeljina, Lopare, Ugljevik.³

Za razliku od ove „zemljopisne“, početkom 90-ih razvija se pojam „etničke“ Bosanske Posavine. Riječ je o puno užem i manjem teritoriju nego što Bosanska Posavina uistinu jest. Općenito je u bosanskohercegovačkoj javnosti vladalo nekakvo nepisano pravilo da se etničnost nekog kraja formira na temelju etničke strukture općina toga kraja. To pravilo svoj vrhunac doživljava početkom 90-ih godina s raspadom bivše SFRJ. Od tih ratnih godina u hrvatskom diskursu, gotovo bez izuzetka, kad se priča o Bosanskoj Posavini misli se na onaj njezin dio u kojem je bio jak hrvatski element. Pritom se u Bosansku Posavinu počinju ubrajati i krajevi koji joj zemljopisno ne pripadaju, ali joj gravitiraju te su naseljeni Hrvatima. Unatoč tome što je bilo riječ o prostoru s hrvatskim nacionalnim karakterom, točne granice etničke Bosanske Posavine nikada nisu jasno definirane. One su postale predmet individualne procjene. Okvirna granica etničke Bosanske Posavine na zapadu je bila rijeka Ukrina i planina Motajica, na jugu planine Trebava i Majeвица, a na istoku rijeka Lukavac. Na sjeveru je granica bila rijeka Sava.⁴

Bilo kako bilo, u Hrvatskoj je Bosanska Posavina označavala one općine u kojima su Hrvati prema popisu stanovništva iz 1991. godine bili većinsko stanovništvo ili u kojima su imali značajan udjel. To su općine Bosanski Brod, Derвента, Odžak, Modriča, Gradačac, Bosanski Šamac, Orašje i Brčko. U tim je općinama etničke Bosanske Posavine 1991. prema popisu stanovništva živjelo 361.831 stanovnika. Hrvata je bilo 128.992 što je 35,70 %, Muslimana-Bošnjaka 104.368 ili 29,01 %, a Srba 99.740 ili 27,76 %.⁵

³ Saša Mrduljaš, „Prostorno-demografsko određenje etničkog i političkog pojma Bosanske Posavine“, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* vol. 7, br. 1 (2009), 86.

⁴ *Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i sjeverozapadnoj Bosni: 1991.-1995.*, ur. Ante Milinović (Zagreb: Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine, 1999), 19.

⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 35.

	UKUPNO	BOŠNJACI	SRBI	HRVATI	JUGOSLAVENI	OSTALI
BOS.BROD	34138	4088	11389	13993	3664	1004
BOS.ŠAMAC	32960	2233	13628	14731	1755	613
BRČKO	87627	38617	18128	22252	5731	2899
DERVENTA	56489	7086	22938	21952	3348	1165
GRADAČAC	56581	33856	11221	8613	1436	1455
MODRIČA	35613	10375	12534	9805	1851	1048
ODŽAK	30056	6220	5667	16338	1147	684
ORAŠJE	28367	1893	4235	21308	626	305
UKUPNO BP	361831	104368	99740	128992	19558	9173
UKUPNO BIH	4377033	1902956	1366104	760852	242682	104439

PRILOG 1: Nacionalna struktura općina Bosanske Posavine 1991. godine⁶

Kako je već rečeno da je određivanje granica etničke Posavine stvar individualnih viđenja, tako se u dijelu literature može čitati o Bosanskoj Posavini koja se uz gore spomenute općine sastoji i od sjevernih dijelova općine Doboja i općine Srebrenik. U tim dijelovima Doboja i Srebrenika većinu stanovništva činili su Hrvati, stoga ne čudi da se i ti dijelovi ubrajaju u Bosansku Posavinu. Sjeverni dijelovi Doboja nekada su i bili dio Dervente, ali prekrajanjem općinskih granica nakon Drugog svjetskog rata to se promijenilo. Ta „proširena“ Bosanska Posavina 1991. imala je 369.508 stanovnika. Hrvata je bilo 136.118 (36,8 %), Muslimana 104.420 (28,3 %), a Srba 99.967 (27,1 %). Tih 369.508 stanovnika živjelo je u 260 posavskih naselja. Hrvati su bili apsolutna ili relativna većina u 121 naselju (46,5 %), Muslimani u 48 naselja (18,5 %), a Srbi u 91 naselju (35 %).⁷ Sve općine Bosanske Posavine imale su takav sastav stanovništva da se samo moglo govoriti o relativnoj većini nekog naroda. Izuzetak je bila općina Orašje gdje su Hrvati činili više od 75% stanovništva što im je omogućilo dominaciju nad druga dva naroda. Više od 50% Hrvata još je bilo u Odžaku (54,15 %), a Muslimana u Gradačcu (60,17%). Srbi su skromnu većinu imali u derventskoj (40,6 %) i modričkoj općini (35,2 %).⁸

⁶ Podaci preuzeti iz „Federalnog zavoda za statistiku Bosne i Hercegovine“, <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/> (posjet 14.2.2023)

⁷ *Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i sjeverozapadnoj Bosni: 1991.-1995.*, ur. Ante Milinović (Zagreb: Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine, 1999), 9.

⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 34.

Hrvatski element etničke Bosanske Posavine činio je taj dio Bosne i Hercegovine (BiH) različitim od ostalih susjednih regija kao što su Bosanska Krajina i Semberija u kojima su Muslimani bili dominantniji. Cijeli taj kraj kroz povijest je dosta gravitirao prema Hrvatskoj. Dobru povezanost Hrvatske i BiH omogućavala su četiri mosta preko rijeke Save u Bosanskom Brodu, Bosanskom Šamcu, Orašju i Brčkom. Uz ove cestovne, postojala su i tri željeznička mosta. Što se cestovnih pravaca tiče, Bosanska Posavina nalazi se na raskršću važnih puteva. Preko nje se ide iz Slavonije do Sarajeva te od Banja Luke do Beograda. Kontrola cestovnih pravaca u ratnim sukobima bila je važna za obje strane jer nadzor nad cestama omogućuje transport snaga i sve prateće opreme. Gospodarstvo Bosanske Posavine prvenstveno se temeljilo na poljoprivredi zbog čega je cijeli taj kraj nosio titulu „žitnice BiH“. Osim poljoprivrede, Bosanska Posavina je imala i snažnu naftnu, metalnu i kemijsku industriju.⁹

Vodstvo bosanskih Srba je zbog srpskog naroda koji je tu živio, ali i zbog strateške važnosti, Bosansku Posavinu proglasilo srpskom zemljom. Srpsku zemlju treba staviti pod srpsku kontrolu pod svaku cijenu, a upravo je takva sudbina zadesila i Bosansku Posavinu koja se našla u ratnom vohoru i prije nego što je rat u BiH službeno krenuo. Srbi su osvajanjem Bosanske Posavine nastojali preuzeti kontrolu nad cestovnim pravcem između Banja Luke i Bijeljine koji se kolokvijalno nazivao „koridor“. Srbima je cilj bio ovladati Bosanskom Posavinom jer su jedino preko nje mogli uspostaviti fizičku vezu između okupiranih dijelova u Hrvatskoj i u zapadnoj Bosni sa Srbijom.¹⁰ Najveće borbe vodile su se na području sjevernog dijela Doboja, Dervente, Bosanskog Broda, Modriče, Odžaka, Bosanskog Šamca i Orašja, ali ni Brčko i Gradačac nisu bili pošteđeni stradanja. Površina bojnog polja iznosila je otprilike 3.500 km². Sjeverna granica bojišta bila je rijeka Sava na potezu od Bosanskog Kobaša do Brezova Polja. Južna granica bojišta podudarala se s granicama derventske općine, sjevernim dijelovima dobojske i gradačačke općine te općinom Brčko. Osim Save, bojnim poljem Bosanske Posavine protječu i rijeka Bosna, Ukrina i Tinja. Bosanska Posavina je uglavnom nizinski kraj, ali jedan njezin dio zauzimaju i niske planine Krnjina, Trebava i Vučjak. Nadmorska visina malo gdje na posavskom području prelazi 500 metara, a neki prosjek iznosi oko 250 metara.¹¹

⁹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992*. (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 76.

¹⁰ Saša Mrduljaš, „Prostorno-demografsko određenje etničkog i političkog pojma Bosanske Posavine“, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* vol. 7, br. 1 (2009), 95.

¹¹ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 282.

3. Bosna i Hercegovina od višestranačja do rata

Demokratski trendovi koji su zahvatili istočnu Europu i zapadne jugoslavenske republike nisu zaobišli ni Socijalističku Republiku BiH (SR BiH). Bosanskohercegovački komunisti zalagali su se za kompaktnu i jedinstvenu SFRJ protiveći se svakoj mogućnosti uvođenja višestranačkog sustava. Naročitu su osjetljivost pokazali na političko organiziranje na nacionalnoj osnovi. Skupština SR BiH u ožujku 1990. izglasala je Izborni zakon koji je branio nacionalno organiziranje, ali to je ipak srušio Ustavni sud davši tim potezom vjetar u leđa promjenama.¹² Skupština SR Bosne i Hercegovine, suočena s presudom Ustavnog suda, krajem srpnja 1990. izglasava amandmane na Ustav koji su omogućili održavanje prvih slobodnih izbora. U bosanskohercegovačkoj političkoj areni počele su se rađati nove stranke s novim programima. Najveći interes javnosti izazvalo je osnivanje nacionalnih stranaka – *Stranka demokratske akcije* (SDA), *Srpska demokratska stranka* (SDS) i *Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine* (HDZ BiH).

Sve tri stranke osnovane su na sarajevskim adresama 1990. godine. SDA je osnovana 26. svibnja 1990., a za stranačkog predsjednika izabran je Alija Izetbegović. Službeno je stranka definirana kao stranka muslimanskih građana Jugoslavije, ali ubrzo postaje krovna stranka bosanskohercegovačkih Muslimana. Nakon SDA osnovan je SDS 12. srpnja 1990. na čelu s Radovanom Karadžićem. Naposlijetku je u Sarajevu 18. kolovoza 1990. održan i Osnivački Sabor HDZ BiH. Stabilnost unutar stranačkih redova nije dugo potrajala pa su se tako na čelu stranke redom izmijenili Davor Perinović, Stjepan Kljuić, Milenko Brkić i Mate Boban koji je funkciju predsjednika HDZ-a BiH preuzeo u studenom 1992. godine.¹³

Prvi slobodni izbori u BiH održani su 8. studenog 1990. godine. Na izborima su trijumfirale nacionalne stranke koje su ranije formirale koaliciju. Koalicija je osvojila svih 7 mjesta u Predsjedništvu BiH. Od 240 zastupničkih mjesta u Skupštini SR BiH njih 99 (41,25 %) pripalo je Muslimanima, 85 (35,41 %) Srbima i 49 (20,41 %) Hrvatima. Ostalim strankama pripalo je 7 (2,93 %) zastupničkih mjesta. Stranački gledano najviše je osvojila SDA, čak 86 mjesta u Skupštini. Drugi po redu bio je SDS s osvojenih 72, a treći HDZ BiH s 44 mandata. Zajedno su ove tri stranke držale čak 202 (84 %) skupštinska mjesta.¹⁴ Tri nacionalne stranke podijelile su najvažnije funkcije u državi prema nacionalnom ključu. Za predsjednika

¹² Ivica Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 40, br. 1 (2008), 109.

¹³ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 155.

¹⁴ Saša Mrduljaš, „Doprinos vladajućih bosansko-hercegovačkih stranaka izbijanju rata u Bosni i Hercegovini“, *Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti* vol. 4, br. 1 (2011), 49.

Predsjedništva SR BiH postavljen je Musliman, za predsjednika Skupštine Srbin, a za predsjednika vlade Hrvat.¹⁵

U Bosanskoj Posavini na izborima 1990. trijumfirao je HDZ BiH koji je osvojio najveći broj mandata u čak 5 posavskih općina: Bosanskom Brodu, Bosanskom Šamcu, Derventi, Odžaku i Orašju. U Bosanskom Brodu HDZ BiH je osvojio 15, u Bosanskom Šamcu 21, u Derventi 23, u Odžaku 28 i u Orašju čak 35 mandata. U Modriči je uspjeh bio nešto skromniji. HDZ BiH u toj je općini osvojio 13 mandata. Prilikom preraspodjele vlasti, HDZ-ovcima je u ovih 6 općina pripala funkcija predsjednika općinske skupštine. Hrvati su tako došli na čelo Bosanskog Broda, Bosanskog Šamca, Dervente, Odžaka, Orašja i Modriče.¹⁶ U Gradačcu i Brčkom izbornu pobjedu odnijela je SDA. Za stabilnu vlast potrebna je natpolovična većina, a HDZ BiH je to imao samo u Orašju i Odžaku. U ostalim općinama Bosanske Posavine SDS je bio jak što je otežavalo funkcioniranje vlasti. Općenito su srpski predstavnici koji su ušli u općinske institucije diljem BiH opstruirali rad općinskih vlasti. U Bosanskoj Posavini to je posebno bilo vidljivo od kraja 1991. godine kada se počinju osnivati „srpske opštine“ i „srpski krizni štabovi“ o čemu će još biti riječi.

Koalicija nacionalnih stranaka preuzela je vlast u državi u trenutku velike krize u Jugoslaviji. Epicentar krize bila je Hrvatska gdje su u ljeto 1990. hrvatski Srbi pokrenuli pobunu protiv središnjih vlasti u Zagrebu. Suradnja među strankama koalicije nije dugo potrajala jer je svaka imala vlastite ideje o budućem ustroju jugoslavenske države. HDZ BiH zastupao je ideju o konfederalnom uređenju zajedničke države ili mirnom raspadu. SDS je promovirao ideje centralizirane Jugoslavije, a u slučaju raspada SFRJ bili su za to da BiH ostane dio krnje Jugoslavije. Unutar SDA postojali su krugovi koji su bili za građanski uređenu državu u kojoj bi vrijedilo načelo „jedan čovjek, jedan glas“. U strahu da time ne bi izazvali reakciju prije svega Srba, ali i Hrvata, SDA se okreće realnijoj politici te počinje zastupati ideju o Jugoslaviji u kojoj bi BiH bila samostalna i federalna jedinica.¹⁷

¹⁵ Tarik Kulenović, „Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* vol. 1, br. 1 (1998), 93.

¹⁶ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 280.

¹⁷ Domagoj Knežević, „Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. - travanj 1992.)“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 48, br. 1 (2016), 35.

Bosanskohercegovački Srbi jedno su vrijeme nastojali partnere za svoje ideje pronaći i u Muslimanima. Zajedno su ova dva naroda činili gotovo 80% stanovništva BiH. Srbi su vjerovali kako bi u slučaju postizanja dogovora s Muslimanima, Hrvati bili dovedeni pred gotov čin. Htjeli, ne htjeli, morali bi prihvatiti ostanak BiH u sastavu krnje Jugoslavije.¹⁸ Nastavno na te ideje, u ljeto 1991. srpski i muslimanski političari postigli su „historijski sporazum“ prema kojem je BiH trebala ostati dio nove savezne jugoslavenske države. Svoj potpis s muslimanske strane stavili su Adil Zulfikarpašić i Muhamed Filipović iz *Muslimanske bošnjačke organizacije*. Iz dogovora su Hrvati bili potpuno isključeni što je razljutilo HDZ BiH koji odbacuje srpsko-muslimanski sporazum. Na dogovor je pristao i Alija Izetbegović koji naposljetku povlači svoju podršku zbog pritiska javnosti. Unatoč odustajanju, Izetbegović je čvrsto vjerovao kako je za opstojnost BiH i muslimanskog naroda važnije postići dogovor sa bosanskohercegovačkim Srbima nego Hrvatima. Iako je ovime dodatno narušeno povjerenje između Hrvata i Muslimana, iz HDZ-a BiH ipak su pozvali hrvatski nacionalni korpus na izgradnju dobrih odnosa s Muslimanima.¹⁹

Ovaj neuspjeli sporazum označio je kraj srpskih pokušaja da nagovore muslimansku stranu na ostanak u Jugoslaviji. Istovremeno se formira neslužbena hrvatsko-muslimanska koalicija koja je poduzimala korake u smjeru bosanskohercegovačke neovisnosti. Nakon konačnog razlaza s Muslimanima, Srbi počinju voditi politiku po isprobanom receptu iz Hrvatske i osnivaju tzv. Srpske autonomne oblasti (SAO). Događaji koji su uslijedili samo su dolijevali ulje na vatru. Na Skupštini SR BiH 14. listopada 1991. izglasano je donošenje *Memoranduma i Platforme o položaju BiH* čime je proglašena suverenost BiH. Muslimanski i hrvatski zastupnici prihvatili su izglasano dok su srpski predstavnici odbacili donesene zaključke tvrdeći kako bez Srba BiH ne može krenuti putem samostalnosti.²⁰ Srpski odgovor na *Memorandum i Platformu o položaju BiH* nije trebalo dugo čekati. Već 24. listopada 1991. srpski zastupnici osnivaju Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.²¹

¹⁸ Saša Mrduljaš, „Prostorno-demografski rezultati srpske velikodržavne agresije u Bosni i Hercegovini krajem 1992.“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 41, br. 1 (2009), 204.

¹⁹ Ivica Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 40, br. 1 (2008), 126.

²⁰ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 157.

²¹ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskohercegovačkom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 280.

Taj srpski potez označio je početak raspada države. Srbi su također nastavljali proglašavati srpske oblasti diljem zemlje. U Doboju je tako 4. studenog 1991. proglašena SAO Sjeverna Bosna koja je obuhvaćala i Srbe iz Bosanskog Broda, Bosanskog Šamca, Dervente, Modriče, Odžaka i Orašja. Vodstvo bosanskohercegovačkih Srba tu se nije zaustavilo. Tijekom 9. i 10. studenog održan je i srpski referendum o BiH na kojem se većina odlučila za ostanak u Jugoslaviji. Na temelju referendumskih rezultata Skupština srpskog naroda BiH proglasila je sve srpske oblasti dijelom Jugoslavije.²² Kao i ranije, svaki budući korak vlasti u Sarajevu naišao je na srpski odgovor. Predsjedništvo SR BiH, uz protivljenje dva srpska člana predsjedništva, zatražilo je 20. prosinca međunarodno priznanje od Europske zajednice (EZ). Druga važna odluka koja je donesena tog dana bilo je produljenje mandata Aliji Izetbegoviću kao predsjedniku Predsjedništva SR BiH. Ta odluka donesena je nezakonito jer ga je po rotaciji trebao naslijediti hrvatski član predsjedništva. Nakon što je zatraženo međunarodno priznanje BiH, vlasti bosanskohercegovačkih Srba su 9. siječnja 1992. proglasili Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu. Od kolovoza 1992. država bosanskohercegovačkih Srba zvat će se Republika Srpska (RS).²³

Kako bi razmotrila međunarodno priznanje bivših jugoslavenskih republika, EZ je osnovala Badinterovu komisiju koja je u mišljenju od 11. siječnja 1992. zaključila kako BiH nije ispunila uvjete potrebne za priznanje.²⁴ Glavni problem je bio taj što su Muslimani i Hrvati bili na jednoj, a Srbi na drugoj strani. Zbog toga je u međunarodnoj zajednici zavladao strah da se BiH neće uspjeti ostvariti kao neovisna država. Komisija je zaključila kako je jedini način da zemlja stekne međunarodno priznanje izlazak svih građana na referendum. U Predsjedništvu SR BiH uvažili su rečeno, a referendum je postao tema rasprave bosanskohercegovačkih političara.²⁵

²² Saša Mrduljaš, „Prostorno-demografski rezultati srpske velikodržavne agresije u Bosni i Hercegovini krajem 1992.“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 41, br. 1 (2009), 204.

²³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 17.

²⁴ Domagoj Knežević, „Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. - travanj 1992.)“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 48, br. 1 (2016), 49.

²⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 19.

Zadnja sjednica Skupštine SR BiH prije izbijanja rata održana je 24. i 25. siječnja 1992. godine. Na toj je sjednici, u odsustvu srpskih predstavnika, dogovoreno raspisivanje referenduma koji je trebao odrediti budućnost države. Formulirano je i referendumsko pitanje koje je glasilo: „Jeste li za suverenu i nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana i naroda Bosne i Hercegovine, Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?“²⁶ U HDZ-u BiH ipak nisu bili zadovoljni referendumskim pitanjem pa su ga na sjednici Središnjeg odbora stranke 9. veljače 1992. u Livnu većinom glasova odbacili. Smatrali su kako ovako formulirano pitanje ne štiti nacionalna prava koja su bila zagarantirana Ustavom SR BiH iz 1974. godine.²⁷ Formulirano je novo, „Livanjsko pitanje“: „Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državnu zajednicu konstitutivnih i suverenih naroda hrvatskog, muslimanskog i srpskog u njihovim nacionalnim područjima (kantonima)?“. Ovo nije naišlo na odobravanje SDA, ali unatoč tome HDZ BiH ipak je na kraju podržao referendum. Stranka je bila u dilemi treba li podržati neovisnost ili ne, ali im je ubrzo postalo jasno da bi referendumsko „ne“ rezultiralo ostankom BiH u Jugoslaviji.

Stanovništvo BiH izašlo je na referendum o neovisnosti 29. veljače i 1. ožujka 1992. godine. Pravo izlaska na referendum imalo je 3.253.847 birača. Na glasanje se odazvalo 2.073.568 birača odnosno 64,31 %. Za neovisnu BiH glasovalo je 2.061.932 ljudi, tj. 99,44 %.²⁸ Muslimani i Hrvati bili su za, a Srbi su referendum bojkotirali. Upravo je hrvatski nacionalni korpus donio prevagu u korist neovisnosti. Razlog „hrvatskog da“ bio je pritisak vlasti iz Zagreba, ali i obećanja Alije Izetbegovića o nekakvom obliku autonomije za Hrvate. Iako HDZ-u BiH nitko sa stopostotnom sigurnošću nije potvrdio da će hrvatski uvjeti biti ispunjeni, stranka je pozvala sve Hrvate da izađu na referendum. Prvog dana je na referendum izašlo 10 % bosanskohercegovačkih Hrvata. Kako bi Hrvati u što većem broju izašli na referendum, u njihovu mobilizaciju uključila se i Katolička crkva u BiH. Svećenici su nakon mise pozvali Hrvate da podrže neovisnost tako da je referendumu naposljetku pristupilo 70 % Hrvata.²⁹

²⁶ Amir Mulaosmanović, „Na putu ka nezavisnosti. Referendum u Bosni i Hercegovini“, *Historijska traganja* br. 10 (2012), 223.

²⁷ Domagoj Knežević, „Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. - travanj 1992.)“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 48, br. 1 (2016), 53.

²⁸ Amir Mulaosmanović, „Na putu ka nezavisnosti. Referendum u Bosni i Hercegovini“, *Historijska traganja* br. 10 (2012), 226.

²⁹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 158.

Nakon što je 3. ožujka proglašena neovisnost, srpska strana započela je agresiju na većinski hrvatske i bošnjačke krajeve u BiH. Među prvim gradovima na udaru bili su posavski gradovi, a najviše Bosanski Brod o čemu će još biti riječi. U skladu s obećanim, članice EZ-a 6. travnja 1992. međunarodno su priznale Bosnu i Hercegovinu. S međunarodnim priznanjem stanje se nije primirilo. Dapače, došlo je do eskalacije rata u Bosni i Hercegovini.³⁰

3.1 Hrvati u Bosni i Hercegovini: između rata i mira

Kako se bližio otvoreni rat, bosanskohercegovački Hrvati našli su se zarobljeni između rata i mira. Od kolovoza 1991. srbizirana JNA koristila je teritorij BiH za rat s Hrvatskom. Bosna i Hercegovina postala je logističko i prometno uporište za napade na Hrvatsku. U rujnu 1991., tijekom napada na Dubrovnik, JNA je uništila više sela jugoistočne Hercegovine s većinski hrvatskim stanovništvom, a najviše je stradalo selo Ravno. U napadima su ubijena 24 civila.³¹ Jedan od njih bio je i tajnik trebinjskog ogranka HDZ-a BiH, ali čak i taj slučaj nije potaknuo snažniji odgovor središnjih vlasti BiH. Muslimanski pogled na rat u Hrvatskoj općenito je bio jako konfuzan. SDA se nije htjela miješati u hrvatsko-srpski sukob, a takvu stranačku politiku slijedio je i dobar dio Muslimana. Poznata je ona Izetbegovićeva izjava s početka listopada 1991. kada je u svom obraćanju na TV Sarajevo za rat u Hrvatskoj rekao „to nije naš rat“. Ovakve Izetbegovićeve izjave svakako nisu ulijevale povjerenje Hrvatima. Problem za Hrvate u BiH u tim trenucima nije predstavljala samo vlast u Sarajevu, već i tadašnji predsjednik HDZ-a BiH. Stjepan Kljuić je na napade na hrvatska sela u Hercegovini samo šutio. Kasnije je svoju šutnju pravdao tezom kako vlasti u BiH od kolovoza 1991. nisu bile u stanju uputiti ikakvu pomoć ikome.³² Zanimljiva je i reakcija Jure Pelivana, hrvatskog predsjednika vlade SR BiH. On je u izvješću rada Vlade zaključio kako na području BiH nisu vođene veće oružane borbe. Na ovaj način je i bosanskohercegovačka vlada, predvođena Hrvatima, potpuno zanemarila patnje hercegovačkih Hrvata.³³

³⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 20.

³¹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 156.

³² Domagoj Knežević, „Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. - travanj 1992.)“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 48, br. 1 (2016), 39.

³³ Ivica Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 40, br. 1 (2008), 129.

S jedne strane je bila agresivna srpska, a s druge strane pasivna i sumnjičava muslimanska politika. Osim JNA i nefunkcionalne vlasti u Sarajevu, prijetnju za Hrvate predstavljao je i dio Teritorijalne obrane (TO) iz srpskih područja. Pod dojmom rata u Hrvatskoj, ali i sve veće krize u koju je tonula BiH, hrvatski političari osnovali su dvije hrvatske zajednice.³⁴

Prvo je 12. studenog 1991. u Bosanskom Brodu osnovana Hrvatska zajednica Bosanska Posavina (HZ BP). Zajednica je obuhvaćala Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Orašje, Derventu, Modriču, Gradačac i Brčko. U HZ BP uključen je i sjeverozapadni dio Doboja. Zemljopisno to područje nije pripadalo Bosanskoj Posavini, ali je ipak uključeno u zajednicu zbog činjenice da su u tom dijelu općine većina bili Hrvati.³⁵ Riječ je dakle o prostoru veličine 2.595 m² na kojem je prema popisu iz 1991. živjelo 367.348 stanovnika. Hrvata je bilo 134.092 ili (36,50 %), Bošnjaka 104.377 (28,41 %), Srba 99.944 (27,21 %), Jugoslavena 19.616 (5,34 %) i ostalih 9.319 (2,54 %). HZ BP osnovana je zbog: „... složenog i teškog političkog i sveukupnog stanja, te neposredne ratne opasnosti i agresije na hrvatski narod, a u cilju objedinjavanja političkih aktivnosti na obrani suvereniteta i integriteta Bosne i Hercegovine i jačanja hrvatskog korpusa.“³⁶

U zaključku osnivačkog akta naglašeno je kako zajednici mogu pristupiti i pripadnici ostalih naroda sve dok se zalažu za demokraciju, mir i suverenitet BiH. Što se tiče vodstva HZ BP, njega su činili predsjednici općinskih organizacija HDZ-a BiH i predstavnici hrvatskog naroda u općinskim vlastima. Za predsjednika je izabran Iko Stanić koji je bio predsjednik derventskog ogranka HDZ-a BiH. Potpredsjednici zajednice bili su Filip Ević iz Bosanskog Šamca i Stjepan Ivanković iz Odžaka, a za tajnika je postavljen Dervenčanin Jozo Čalić.³⁷ Rat koji je zahvatio BiH onemogućio je da HZ BP uistinu obuvati sve općine i teritorije na kojima je proglašena, a pad većeg dijela Bosanske Posavine onemogućio je da bude priznata kao konstitutivni teritorijalni faktor u međunarodnoj zajednici.

³⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 17.

³⁵ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 281.

³⁶ *Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i sjeverozapadnoj Bosni: 1991.-1995.*, ur. Ante Milinović (Zagreb: Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine, 1999), 37.

³⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 17.

Druga zajednica osnovana je 18. studenog 1991., na dan pada Vukovara i zločina u Škabrnji, u Grudama. Riječ je o Hrvatskoj zajednici Herceg Bosna (HZ HB) koja je objedinjavala hercegovačke općine te općine srednje i jugozapadne Bosne. U Grudama je istaknuto kako će HZ HB poštovati središnje vlasti sve dok je BiH neovisna u odnosu na svaki oblik jugoslavenske zajednice. Za predsjednika je izabran već spomenuti Mate Boban koji je tada bio zastupnik HDZ-a BiH u Skupštini SR BiH i potpredsjednik HDZ-a BiH. Na pitanje čemu osnivanje HZ HB Mate Boban je odgovorio: „Bosna ponosna prestala je biti ponosna. Njenim cestama, željeznicom, eterom njenim - kruži zlo. Ona je okupirana. Hrvatski narod, ponosan narod, morao je učiniti nešto da u tome ne sudjeluje, da dâ do znanja da to ne želi.“³⁸ Osnivanje hrvatskih zajednica nije dobro dočekano u SDA. Alija Izetbegović oštro je kritizirao takvu politiku. S druge pak strane, Franjo Tuđman pozdravio je osnivanje hrvatskih zajednica koje su za njega bile odgovor na osnivanje srpskih oblasti.³⁹

4. Bosanska Posavina ususret ratu

Period bosanskohercegovačke povijesti od smjene komunista s vlasti bio je obilježen pripremama glavnih političkih stranaka za potencijalni sukob koji je iz dana u dan bio sve izgledniji. Prvo se to primijetilo na stanovništvu koje se počelo, što legalno, što ilegalno, naoružavati i pripremati za rat. Naoružavanje kod sva tri naroda prošlo je u tajnosti i zasebno od drugih.⁴⁰

4.1 Srpske pripreme za rat

U naoružavanju je prednjačila srpska strana i SDS. Srbi su ujedno bili prvi koji su krenuli s naoružavanjem pa je tako već u proljeće 1991. bilo naoružano stanovništvo srpskog sela Novi Grad u odžačkoj općini. Prvo oružje u selu uspjeli su nabaviti pojedinci s vezama, ali od rujna 1991. srpska sela na odžačkom području naoružavaju se iz skladišta JNA. Tijekom postojanja SFRJ Bosanska Posavina bila je dio 1. vojne oblasti JNA sa sjedištem u Beogradu. Oblast se dijelila na korpusne, a Bosanska Posavina spadala je u ingerenciju 17. Tuzlanskog korpusa JNA. Od lipnja do rujna 1991. dio snaga Tuzlanskog korpusa borio se na području Slavonije i zapadnog Srijema. Nakon što je hrvatska vojska u rujnu 1991. osvojila uporišta Tuzlanskog korpusa na hrvatskom teritoriju, njegova nadležnost ograničena je na područja

³⁸ Ivica Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 40, br. 1 (2008), 135.

³⁹ *Stenogrami o podjeli Bosne*, priredili Predrag Lucić ... et al. (Mostar: Centar za kritičko mišljenje Tačno.net, 2017), 21.

⁴⁰ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 283.

južno od Save tj. na Bosansku Posavinu i sjeveroistočnu Bosnu. U listopadu 1991. JNA se i službeno uključila u naoružavanje posavskih Srba. Poticaj tome bio je djelomičan uspjeh na hrvatskom ratištu, ali i promjena razmišljanja vrhovnog kadra JNA koje je smatralo kako je rat u BiH neizbježan.⁴¹

JNA u BiH služeno je zauzela neutralan stav u hrvatsko-srpskom ratu, ali zapravo je podržavala srpske napore i ideje. To je bilo vidljivo još 1990. kada je JNA razoružala bosanskohercegovačku TO. Zaplijenjeno oružje iz štabova TO posavskih općina smješteno je u selo Rabić kod Dervente, Krepšić kod Brčkog te u skladište JNA u Doboju. Krajem listopada 1991. oružje iz Krepšića preseljeno je u općinu Ugljevik, u kraj u kojem je srpski element bio dominantan. U veljači 1992. opljačkano je skladište u selu Rabić kod Dervente. S hrvatske strane do danas nitko nije preuzeo odgovornost za ovaj čin pa je vjerojatno kako je srpski agresor stajao iza toga. Vrlo vjerojatno je ovaj događaj poslužio JNA kao povod da zaplijenjeno oružje u tajnosti prebaci u Banja Luku i na teritorij većinski srpske općine Prnjavor. U Bosanskoj Posavini JNA je naoružavala stanovništvo i preko *Saveza komunista – Pokreta za Jugoslaviju*. Ova stranka osnovana je 1990. godine. U teoriji je bilo riječ o projugoslavenskoj, a u praksi o prosrpskoj stranci što se naposljetku i pokazalo kada je izbio otvoreni rat u BiH. U naoružavanju srpskog stanovništva pomogla je i republička TO u čijim je strukturama, kao i u JNA, srpski element bio dominantan. U ožujku 1992. u zoni 17. Tuzlanskog korpusa JNA bilo je 8.240 srpskih dobrovoljaca. Ti dobrovoljci nisu bili namijenjeni popunjavanju postrojbi JNA ili TO što ukazuje na to kako su oni bilo naoružani bez ikakvog pokrića. Srbima je to naoružavanje bilo tolerirano dok su slični hrvatski i muslimanski sastavi doživljavani kao sigurnosna prijetnja.⁴²

Srbi su uz pomoć JNA činili sve da stvore nervozu među stanovništvom u čemu su im pomogle i srpske paravojne skupine koje su počele dolaziti na područje Bosanske Posavine. Još od druge polovice 1991. Srbi su uz pomoć JNA, bez zakonskih osnova, postavljali punktove na cestama gdje su pretresali vozila i građane. Ovakvi kontrolni punktovi bili su smješteni u srpskim selima tik uz najvažnije prometnice.⁴³ Lokalni Srbi često su znali provocirati hrvatsko

⁴¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 17.

⁴² Isto, 52.

⁴³ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 289.

stanovništvo na velike katoličke blagdane. Tako su primjerice, na sam Božić 1991. snage JNA prolazile kroz hrvatska sela na području Bosanskog Broda demonstrirajući svoju moć.⁴⁴

Često je JNA izvodila i diverzije. Samo na području Bosanskog Šamca, od kraja studenog 1991. do početka travnja 1992., JNA je izvela čak 23 diverzije. One su uglavnom podrazumijevale postavljanje eksploziva na zgrade od ekonomskog značaja, savski most i željezničku prugu. Često su meta bile i privatne kuće te privredni objekti u vlasništvu istaknutijih Hrvata i Muslimana. Tako je primjerice u veljači 1992. u eksploziji uništena kuća odžačkog načelnika policije koji je bio Hrvat. U istom gradu, nekoliko dana nakon ovog, uništena je i benzinska postaja u vlasništvu lokalnog Muslimana. U diverzijama su stradali i kulturni objekti. Početkom ožujka 1992. uništen je prostor u kojem je djelovala odžačka organizacija Hrvatskog kulturnog društva Napredak.⁴⁵

Sve navedeno samo je „kap u moru“ svega onoga što se događalo na području Bosanske Posavine. JNA i lokalni Srbi uspjeli su stvoriti ratnu psihozu i napetost među nesrpskim stanovništvom koje je iz dana u dan bilo u sve težem položaju. U sklopu ratnih priprema, Srbi neposredno pred izbijanje rata počinju graditi ceste po Bosanskoj Posavini. JNA je tako sagradila cestu između Podnovlja i Liješća preko planine Vučjak. Taj prometni pravac povezo je dva važna srpska uporišta: Podnovlje u dobojskoj općini i Liješće u bosanskobrodskoj općini.⁴⁶

4.2 Hrvatske pripreme za rat

Zamršena politička situacija u zemlji, ali i rat u Hrvatskoj, potaknuli su HDZ BiH da krene pripremati obranu. Naoružavanje je započelo 1991. godine. U početku je većinom, ili u Hrvatskoj ili na crnom tržištu, nabavljano pješačko naoružanje. Važno je napomenuti kako se hrvatsko stanovništvo naoružavalo u puno težim uvjetima. Najveći problem za Hrvate predstavljalo je okruženje JNA, ali i etnički šarolika policija koja nije baš uvijek bila za suradnju. Posavski Hrvati u organizaciji obrane oslonili su se i na hrvatske vlasti. Tako je u siječnju 1992. u Zagrebu održan sastanak ministra obrane Gojka Šuška i hrvatskih predstavnika iz Bosanske Posavine. Na sastanku su Posavljaci tražili pomoć u naoružanju tvrdeći kako imaju volju braniti se, ali nemaju čim. Zahtijevali su da se svakoj općini osigura između 1.000 i 2.000 pušaka. Na sastanku je ministar Šušak obećao što prije skupiti i poslati oružje.⁴⁷ Krajem veljače

⁴⁴ *Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i sjeverozapadnoj Bosni: 1991. -1995.*, ur. Ante Milinović (Zagreb: Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine, 1999), 27.

⁴⁵ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 83.

⁴⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 34.

⁴⁷ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 105-109.

1992. na području osam posavskih općina bilo je 13.433 hrvatskih dobrovoljaca. Od tog broja samo 3.788 bilo je naoružano pješačkim naoružanjem, a čak trećina tog oružja bile su zastarjele brzometne i poluautomatske puške. Najviše dobrovoljaca bilo je na području Dervente 2.683 (378 naoružanih), Bosanskog Broda 2.332 (716 naoružanih), Modriče 1.950 (309 naoružanih), Odžaka 1.800 (788 naoružanih), Bosanskog Šamca 1.794 (700 naoružanih) i Brčkog 965 (259 naoružanih).⁴⁸ Iako nisu uspjeli skupiti toliku količinu oružja kao i Srbi, Hrvati su uspjeli smanjiti potpunu srpsku superiornost.

Na inicijativu HDZ-a BiH u rujnu 1991. formiran je i Središnji krizni štab s glavnim zadatkom organiziranja lokalnih kriznih štabova.⁴⁹ Općinski lideri u Bosanskoj Posavini slušali su naputke i organizirali krizne štabove s ciljem osnivanja vojnih postrojbi (brigada). Zadatak općina bio je i organizirati čete vojne policije te zadržati već postojeće odrede TO. Već u listopadu i studenom 1991. u većini općina formirane su brigade koje su imenovane po općini koja je stajala iza njezinog ustrojstva. Tako su na području Bosanske Posavine formirane Bosanskobrodsko, Odžačka, Derventska, Šamačka, Modrička, Oraška, Gradačačka i Brčanska brigada. Neka manja naselja imala su vlastite postrojbe kao što su primjerice samostalna bojna Koraće, samostalna satnija Sijekovac i samostalna satnija Plehan. Riječ je o jedinicama niže razine koje nisu bile integrirane u sastav brigada.⁵⁰

Od dijelova TO i dobrovoljačkih skupina 8. travnja 1992. ustrojeno je Hrvatsko vijeće obrane (HVO). Dio autora opisuje HVO kao „naoružano pučanstvo“. S druge pak strane dio publicista navodi kako je HVO nalikovao na „mješavinu seoskih straža i privatnih razbojničkih bandi”.⁵¹ Riječ je o najvišem vojnom tijelu obrane na prostoru Hrvatske zajednice Herceg-Bosne. Glavni stožer rukovodio je HVO-om na strateškoj razini, a na nižim razinama to je prepušteno općinskim stožerima. HVO je zamišljen i kao privremena najviša izvršna i upravna vlast na području Herceg-Bosne. Planirano je da civilne ovlasti ostanu u rukama HVO-a do trenutka kad bi središnje bosanskohercegovačke vlasti profunkcionirale u punom smislu. Ustrojavanjem HVO-a posavske brigade dobile su i brojčane oznake. Tako na području Bosanske Posavine imamo 101. Bosanskobrodsku, 102. Odžačku, 103. Derventsku, 104.

⁴⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 44.

⁴⁹ Domagoj Knežević, „Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. - travanj 1992.)“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 48, br. 1 (2016), 40.

⁵⁰ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 285.

⁵¹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 159.

Bosanskošamačku, 105. Modričku, 106. Orašku, 107. Gradačačku i 108. Brčansku brigadu HVO-a.⁵² Od sve tri vojske koje su sudjelovale u ratu u BiH, HVO je bio etnički najšarolikiji. U redovima HVO-a 1992. borilo se gotovo 30 % Muslimana.⁵³ Na području Bosanske Posavine brojni su se Muslimani uključili u HVO braneći rodnu grudu zajedno s Hrvatima.

Glavni ciljevi HVO-a bili su obrana općinskih središta i gravitirajućih naselja, ali i komunikacijskih puteva.⁵⁴ Brigade HVO-a bile su „milicijski“ organizirane: osnovane su po općinama, bile su nepokretne, većinom su imale defenzivni karakter, a pripadnici brigada su bili izuzetno vezani za svoja domicilna područja. Takva općinska organizacija, utjecaj lokalnih interesa, slaba obučenost i opremljenost predstavljali su velike probleme za postrojbe HVO-a. To je dodatno oslabilo već slabo hijerarhijsko zapovjedništvo, što je dovelo do nefunkcionalnosti u vojnim poslovima, odlukama i djelovanjima.⁵⁵ Od svih vojski koje su nastale raspadom bivše SFRJ, HVO je bio jedini koji gotovo ništa nije dugovao JNA. Zbog toga je HVO-u kronično nedostajalo stručnih i školovanih vojnika, časnika i zapovjednika.⁵⁶

Braniteljima Bosanske Posavine bila je potrebna pomoć i u ljudstvu i u oružju i u opremi. Zadatak da sve to omogući posavskim Hrvatima pripao je Operativnoj grupi „Istočna Posavina“ (OGIP). Službena naredba za osnivanje OGIP-a došla je 28. studenog 1991. od načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske (GS HV) generala Antona Tusa. Sjedište OGIP-a bilo je u Slavonskom Brodu, moralnom i materijalnom uporištu posavskih Hrvata. U prosincu 1991. formirano je Zapovjedništvo OGIP-a na čelu s poručnikom Ivom Petrićem. Njega u travnju 1992. zamjenjuje Vinko Štefanek koji će tu funkciju obnašati do ukidanja OGIP-a u dr. pol. listopada 1992. godine. OGIP je bio različit od drugih operativnih grupa HV-a koje su postojale. Do ožujka 1992. imao je malo zapovjedništvo, a zapovjednici su istovremeno obnašali više različitih vojnih funkcija što ukazuje na to da mu nije pridavana neka velika važnost u GS HV-u. Različitost od drugih operativnih grupa je bilo i to što je Zapovjedništvo OGIP-a bilo na teritoriju Hrvatske, a područje djelovanja na teritoriju BiH. Također, OGIP duže

⁵² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 45.

⁵³ Ante Nazor, „Neke činjenice o zločinima nad Hrvatima u BiH i izvori o muslimansko-hrvatskom sukobu u dijelu BiH“, u *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 1., ur. Zlatan Mijo Jelić i Ante Nazor (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020), 511.

⁵⁴ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 80.

⁵⁵ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica: godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 284.

⁵⁶ Davor Marijan, „Rat za opstojnost Hrvata, 1991. - 1995. (pregled političkih i vojnih događaja u Domovinskom ratu, s posebnim osvrtom na muslimansko-hrvatski sukob u BiH)“, u *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 1., ur. Zlatan Mijo Jelić i Ante Nazor (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020), 112.

vrijeme u svom sastavu uopće nije imao brigade HV-a jer je Glavni stožer HV-a vjerovao kako regularne postrojbe hrvatske vojske ne bi trebale ići u drugu državu. Problem koji je postojao bio je i manjak kvalificiranog kadra za zapovjedništvo zbog čega je krajem veljače 1992. u Slavonskom Brodu organizirano obučavanje 42 osobe za zapovjednike desetina i vodova.⁵⁷

Snage OGIP-a u potpunosti su bile uključene u zapovjedni sustav HV-a. Zapovjedništvo OGIP-a zapovijedalo je svim hrvatskim snagama na području Bosanske Posavine, a njemu je pak nadređeno bilo Zapovjedništvo Slavonskog bojišta sa sjedištem u Đakovu. Zapovjedništvo Slavonskog bojišta ustrojeno je 30. lipnja 1992. imenovanjem generala Petra Stipetića na funkciju zapovjednika HV-a na slavonskom bojištu. Zapovjedni lanac je išao dalje prema GS HV-u na čelu s generalom Antunom Tusom i predsjedniku Tuđmanu koji je bio na vrhu zapovjedne piramide. Hrvatskim snagama u Posavini zapovijedala je i Operativna zona Osijek (OZ Osijek) koju je vodio Vinko Vrbanac. To dvojno zapovjedništvo OZ Osijek i Zapovjedništva Slavonskog bojišta često je dovodilo do nefunkcionalnosti zapovijedanja na samom terenu o čemu će još biti riječi.⁵⁸

4.3 Bošnjačke pripreme za rat

Muslimanski narod dosta je kasno počeo s pripremama za rat, ali određeni koraci ipak su poduzeti. U lipnju 1991. u sarajevskom Domu milicije održan je veliki skup na kojem su se okupili muslimanski predstavnici iz čitave Jugoslavije. Okupljeni su se založili za suverenu BiH koja je dom bosanskih, a otadžbina jugoslavenskih Muslimana. Za potencijalni sukob ustrojeno je Vijeće nacionalne obrane muslimanskog naroda u koje ulaze muslimanski dužnosnici MUP-a, a pomoć vijeću trebala je pružiti Patriotska liga.⁵⁹ Patriotska liga osnovana je u džamiji na Soukbunararu u Sarajevu kao paravojna skupina SDA. Početkom 1992. Patriotska liga brojala je između 60 i 70 tisuća članova. Pokrivala je cijelu BiH, a na državnoj razini njome je rukovodio Glavni stožer. Ustrojeno je 9 regionalnih i čak 103 općinska stožera.⁶⁰ U direktivi Glavnog štaba Patriotske lige BiH s kraja veljače 1992. kao neprijatelji BiH spomenuti su „SDS sa jugoslavenskom armijom i ekstremno krilo HDZ-a.“⁶¹

⁵⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 44.

⁵⁸ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 79.

⁵⁹ Ivica Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 40, br. 1 (2008), 124.

⁶⁰ Tarik Kulenović, „Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* vol. 1, br. 1 (1998), 105.

⁶¹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 116.

Na sjednici Predsjedništva BiH 8. travnja 1992. TO je proglašena službenom oružanom silom BiH. Izbrisan je prefiks „socijalistička“ i ustrojena je Republika Bosna i Hercegovina (R BiH). Nakon odluke o preuzimanju TO, središnje bosanskohercegovačke vlasti pokrenule su pregovore sa vrhom JNA. Nastojale su dogovoriti njezino povlačenje s područja BiH ili njezinu transformaciju u vojsku BiH. Pregovori u kojima su bosanskohercegovački Hrvati bili potpuno neuvaženi nisu urodili plodom. Srbizirana JNA nije se imala u planu povući iz BiH, a još manje transformirati se u njezinu vojsku. Krajem lipnja TO BiH mijenja ime u Armiju Bosne i Hercegovine (ABiH). Vojska bosanskih Muslimana izrasla je tako na temeljima TO, Patriotske lige i dijelova bosanskohercegovačke milicije. Ono što karakterizira ABiH jest stalan rast broja vojnika. U lipnju ih je bilo 131.528, a već krajem 1992. 205.097.⁶²

Nakon izbijanja otvorenog rata, središnje vlasti su jedino preko Hrvatske i Hrvata mogle nabaviti oružje. Preko Jugoslavije nisu mogli jer su s njom bili u ratu, morske luke nisu imali, a zračni promet nad zemljom je rezolucijom UN-a od listopada bio zabranjen i prekinut.⁶³ O tome koliko su „loše“ stajali Muslimani po pitanju obrane govorio je i Alija Izetbegović kazavši kako su u trenutku proglašenja neovisnosti imali svega dvadeset tisuća pušaka.⁶⁴ Kada je riječ o ratu u Bosanskoj Posavini, na tom području službene bošnjačke snage nisu postojale tijekom 1992. u obliku nekakve TO ili Armije BiH što je isto pokazatelj nespремnosti.⁶⁵ Zbog toga su u prvim mjesecima rata Hrvati definitivno bili nositelji otpora. Muslimani su se postepeno uključivali, a to je bilo zavisno od općine do općine.

⁶² Davor Marijan, „Rat za opstojnost Hrvata, 1991. - 1995. (pregled političkih i vojnih događaja u Domovinskom ratu, s posebnim osvrtom na muslimansko-hrvatski sukob u BiH)“, u *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 1., ur. Zlatan Mijo Jelić i Ante Nazor (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020), 119.

⁶³ Davor Marijan, „Vještački nalaz: o ratnim vezama Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1991.-1995.)“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 36, br. 1 (2004), 228.

⁶⁴ Alija Izetbegović, *Rat i mir u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, 1998), 9.

⁶⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 37.

5. Borbe u Bosanskoj Posavini od ožujka do svibnja 1992. godine

Nakon što je Hrvatska odbacila zajednički napad JNA, Srbije, Crne Gore i pobunjenih Srba iz Hrvatske i BiH, završena je prva etapa rata u Hrvatskoj. U Sarajevu je 2. siječnja 1992. potpisano primirje između Hrvatske i JNA kojim su stvoreni preduvjeti za razmještaj mirovnih snaga Ujedinjenih naroda (UN) na okupiranom teritoriju.⁶⁶ To je označilo kraj velikih ratnih sukoba u Hrvatskoj što je JNA i srpskim vlastima omogućilo da se posvete BiH.

Već je krajem 1991. 17. Tuzlanski korpus JNA počeo raspoređivati svoje snage po Bosanskoj Posavini. U listopadu 1991. osnovana je Taktička grupa 17 (TG 17) koja je bila nadležna za Bosanski Šamac, Modriču, Orašje, Brčko, Gradačac i veći dio Odžaka. Zapovjedništvo grupe bilo je stacionirano u srpskom selu Pelagićevu u Gradačcu, a zapovjednik je bio Stevan Nikolić Kriger. Službeno je TG 17 osnovana s ciljem sprječavanja međuetničkih sukoba na području navedenih općina i blokiranja potencijalnog ulaska HV-a u Bosansku Posavinu. Ustrojena je i Taktička grupa 11 (TG 11) koja je bila nadležna za zapadne dijelove Bosanske Posavine. U listopadu 1991. Tuzlanski korpus JNA oformio je i Operativnu grupu Doboj (OG Doboj) sa sjedištem u Podnovlju, selu na putu od Doboja prema Modriči.⁶⁷

Upravo su snage 17. Tuzlanskog korpusa JNA u suradnji s dijelovima TO i raznim srpskim dobrovoljačkim i stranačkim sastavima u ožujku 1992. započele borbe na području Bosanske Posavine. Te akcije bile su dio većeg plana pod nazivom „Drina“ koji predstavlja prvi srpski pokušaj zauzimanja Bosanske Posavine. O nazivu plana i snagama koje su ga provodile saznajemo iz lista Slobodna Bosna. U tom sarajevskom listu objavljen je faksimil u kojem se navodi kako snage 17. Tuzlanskog korpusa JNA na posavskom području provode plan „Drinu“ u djelo.⁶⁸ Slabo naoružani branitelji Bosanske Posavine dobili su težak zadatak, braniti se od jake JNA.

Kako se bližio referendum o neovisnosti stanje u Bosanskom Brodu bilo je sve napetije. Lokalni Srbi su prvo osnovali Srpsku općinu Bosanski Brod – Brodsko Polje 23. veljače 1992. sa središtem u selu Liješće, najvećem srpskom uporištu na području bosanskobrodske općine.⁶⁹ Uoči, i na dan samog referenduma, blokirane su bile pojedine prometnice i glasačka mjesta. Rezultati referenduma dočekani su u napetoj atmosferi diljem BiH, ali nigdje kao u Bosanskom Brodu gdje 3. ožujka započinju sukobi. Sve je počelo postavljanjem barikada i vatrenim

⁶⁶ Ivica Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 40, br. 1 (2008), 135.

⁶⁷ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 287.

⁶⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 54.

⁶⁹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 81.

napadom JNA na hrvatska sela nakon čega su pristaše SDS-a pokušale preuzeti kontrolu nad zgradom policije, mostom preko Save i privrednim ustanovama. Nije slučajno najveća kriza izbila u Bosanskom Brodu. Pametno uočivši kako bi ubuduće upravo preko njega mogla pristizati pomoć braniteljima iz Hrvatske, Srbi su nastojali što prije odsjeći grad. Odmah su im se suprotstavili lokalni Hrvati koji su spriječili srpsko zauzimanje Bosanskog Broda. Riječ je bilo o lokalnim hrvatskim satnijama iz Koraća, Novog Sela, Tuleka i Mahale.⁷⁰ Započeti su pregovori, a posredstvom središnjih vlasti potpisano je primirje 10. ožujka. Dogovoreno je povlačenje naoružanog stanovništva s gradskih prometnica i javnih površina, a nadzor nad gradom trebao je preuzeti MUP SR BiH. Mir nije dugo potrajao jer već 14. ožujka Srbi ponovno neuspješno napadaju gradske institucije. Istovremeno su hrvatske vojne vlasti primijetile iseljavanje srpskog stanovništva s područja Bosanskog Broda. U Zapovjedništvu OGIP-a su to shvatili kao uvertiru u nove napade. Hrvatska strana dobro je procijenila da će agresor ponovno napasti, ali ne i da je to bio početak plana „Drina“.⁷¹

U noći s 20. na 21. ožujak, na teritorij bosanskobrodske općine u tajnosti dolazi tenkovačka četa Tuzlanskog korpusa JNA. Nove borbe koje su započele 23. ožujka dovele su do toga da Bosanski Brod u tim trenucima bude najveće ratno žarište u BiH. Na grad je tog dana bačeno oko 200 projektila. Borbe su nastavljene i narednih dana, a u sukobima 25. ožujka stradao je i Slavonski Brod.⁷² Tog istog dana održan je sastanak u Zapovjedništvu OGIP na kojem je analizirano stanje u Bosanskoj Posavini. Zaključeno je kako su hrvatske snage u Posavini nedovoljne za obranu hrvatskog stanovništva. Naglašeno je i kako srpske akcije u Bosanskoj Posavini ugrožavaju Slavonski Brod zbog čega treba čvrsto reagirati. U srpskim očima Slavonski Brod predstavljao je moralno i materijalno uporište posavskih Hrvata zbog čega su u OGIP-u očekivali kako će napadi na grad biti sve učestaliji.⁷³

⁷⁰ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 289.

⁷¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 57.

⁷² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 181.

⁷³ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 291.

OG Doboj, koja je raspolagala s oko 11.600 vojnika, preuzela je nadležnost nad Bosanskim Brodom, Derventom i većim dijelom Odžaka od TG 11. Snage OG Doboj 27. ožujka 1992. napadaju Bosanski Brod, ali lokalni branitelji uspješno odbacuju napad. Srbi su na neuspjeh odgovorili topničkom paljbom u kojoj je uništena glavna trafostanica tako da je Bosanski Brod ostao bez struje. U napadima je ponovno stradao i Slavonski Brod zbog čega Zapovjedništvo OZ Osijek odlučuje poslati 147 dragovoljaca iz 108. brigade HV-a na teritorij Bosanskog Broda. Tijekom 28. ožujka dragovoljci HV-a prelaze Savu i ulaze na teritorij Bosanske Posavine prekršivši time naredbu o zabrani prelaska HV-a u Bosansku Posavinu koju je 27. ožujka izdao general Franjo Feldi.⁷⁴

Cilj 108. brigade bio je organizirati lokalno stanovništvo i utvrditi obranu. Dragovoljci 108. br. HV-a su se povukli u Hrvatsku već tijekom noći s 28. na 29. ožujak. Razlog za povlačenje su bile optužbe na račun HV-a za sudjelovanje u zločinu nad lokalnim Srbima u Sijekovcu, ali i zahtjev bosanskohercegovačkih vlasti koje su zatražile da Hrvatska povuče svoju vojsku s teritorija BiH. Iako je boravak dragovoljaca na posavskom bojištu trajao svega jedan dan, on je bio značajan jer je to bio prvi prelazak HV-a na ratište u BiH. Povlačenje HV-a s bosanskobrodskog područja dovodi branitelje u težak položaj. Slabo organizirani, nisu mogli konkurirati snagama Tuzlanskog korpusa JNA. Već iste noći s 28. na 29. ožujak srpske snage zauzimaju selo Donja Vrela i napadaju sela u bosanskobrodskoj općini.⁷⁵

Početak travnja 1992. Glavni stožer HV-a mijenja stajalište o prelasku HV-a na teritorij BiH. Službeno uputstvo o uporabi vojnika HV-a u BiH izdano je 7. travnja. Zabranjen je angažman formacijskih sastava HV-a na područje Bosanske Posavine, ali je odobren prelazak dragovoljcima koji nisu smjeli isticati bilo kakve oznake HV-a. U sustav OGIP-a ušla je jedna bojna 108. br. HV-a, a na korištenje su dobili i veću topničku potporu. U Požegi je čak otvoren regrutacijski centar za dragovoljce koji su htjeli sudjelovati u obrani Bosanske Posavine. Istovremeno se krajem travnja 1992. ubrzao proces formiranja hrvatskih brigada u Bosanskoj Posavini.⁷⁶ OG Doboj započela je novi napad na Bosanski Brod 16. travnja. Najveće borbe vodile su se oko sela Gornje Kolibe, a u borbama se posebno iskazala 108. br. HV-a. Iako brigada nije bila u svom punom sastavu, ona uspijeva pobijediti snage Tuzlanskog korpusa.⁷⁷ Srbi su nakon poraza počeli prstom upirati jedni u druge. Kao glavni krivci za poraz optuženi

⁷⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 60.

⁷⁵ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 183.

⁷⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 62.

⁷⁷ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 291.

su lokalni srpski dobrovoljci i pričuvnici JNA koji nevoljko ratuju izvan svojih teritorija. Hrvati su pobjedom kod Gornjih Koliba onemogućili srpsko osvajanje Bosanskog Broda i izlazak neprijateljske vojske na rijeku Savu. Od 22. do 26. travnja ponovno su vođene borbe za Gornje i Donje Kolibe, ali nekih većih pomaka na crti nije bilo.⁷⁸

Borbe nisu zaobišle ni Derventu koja je, uz Brčko, jedina općina Bosanske Posavine u kojoj je bila smještena vojarna JNA. Srbi su bili dominantni u jugozapadnom dijelu općine, a Hrvati u središnjem i sjevernom dijelu. Još od prvih izbora, SDS i njegove pristaše opstruirali su rad općine zahtijevajući formiranje Srpske općine Derventa.⁷⁹ Kako se bližio referendum o neovisnosti, stanje u općini je bilo sve napetije, a incidenti sve učestaliji. Zbog napada na Bosanski Brod i otmice lokalnih čelnika HDZ-a BiH od strane JNA, derventski ogranak te stranke organizirao je 25. ožujka postavljanje barikada. Grad je bio blokiran prema Podnovlju, Doboju i Srpcu odakle su očekivali napade. Napad na Derventu počeo je početkom travnja zbog čega je proglašena opća mobilizacija na koju su se pretežno odazvali Hrvati dok su Muslimani u početku bili pasivni.⁸⁰

Obrana je bila uspješna prvenstveno jer JNA nije pokazala pravu inicijativu. Fokus agresora je u ožujku i travnju 1992. primarno bio na Bosanskom Brodu zbog čega je Derventa bila u malo povoljnijem položaju. Hrvatske snage zauzele su vojno skladište Rabić, napadale vojarnu JNA i stabilno držale barikade. U Komandi OG Doboju procijenili su kako su Srbi u Derventi u teškom položaju zbog čega se odlučuju na akciju. Prvo su odlučili riješiti problem vojarne koju 20. travnja stavljaju pod svoju kontrolu odbacivši Hrvate od nje.⁸¹ To im ipak nije donijelo prevagu na terenu zbog čega se odlučuju povući na lijevu obalu rijeke Ukrine. Braniteljima je taj predah dobro došao jer su mogli konsolidirati vlastite redove i pripremiti se za daljnje sukobe. Prevagu i svježinu braniteljima donijeli su dragovoljci koji su pristigli iz Rijeke, Osijeka i Zagreba. Zbog neuspjeha na terenu, Komanda 5. Banjalučkog korpusa JNA krajem travnja šalje pojačanje snagama Tuzlanskog korpusa koje su trebale osvojiti Derventu. Novi napad na grad počeo je u noći s 1. na 2. svibanj 1992., ali i on je odbijen. Nakon toga srpske snage zbog nemogućnosti nastavka napada prelaze u obranu.⁸²

⁷⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 65.

⁷⁹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 81.

⁸⁰ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 55.

⁸¹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 197.

⁸² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 69.

Sukobi su brzo izbili i u Modriči, svojevrsnom „centru“ Bosanske Posavine u kojem se sijeku važne prometnice. Sjeverno od Modriče se nalaze Bosanski Šamac i Odžak, zapadno Bosanski Brod i Derventa, istočno Brčko i Tuzla, a južno Gradačac i Doboj.⁸³ Agresor je prepoznao stratešku važnost Modriče i zato mu je osvajanje tog grada bilo jako važno. Operacija „G“, vojna akcija s ciljem zauzimanja Modriče, počela je 6. travnja. Cilj je bio staviti pod kontrolu sve važnije gradske zgrade. U noći s 10. na 11. travanj, bez otpora, jer su ranije muslimanski i hrvatski milicajci razoružani, JNA zauzima Modriču, prvi veći posavski grad. Nakon zauzimanja Modriče, Zapovjedništvo OGIP-a zaključilo je kako agresor ubrzava svoje ratne napore i kako je nada nesrpskog stanovništva da do rata neće doći stvorila uvjete koji su Srbima omogućili preuzimanje inicijative. Braniteljima Modriče, Bosanskog Šamca, Orašja, Brčkog, Gradačca i Odžaka naređeno je da pod svaku cijenu spriječe uspostavu srpske vlasti i da brinu da cestama Doboj-Modriča-Bosanski Šamac i Modriča-Gradačac-Brčko promet teče neometano.⁸⁴ U skladu s tim blokirani su prilazi Modriči s istočne, zapadne i sjeverne strane kako bi se grad što više odsjekao.

Istoga dana kada je grad osvojen, srpske snage se povlače u okolna srpska sela ostavivši Modriču u nekom stanju između rata i mira. Sam grad bio je većinski muslimanski, ali muslimanski komandanti TO ne stavljaju pod svoj nadzor nikakve sastave niti provode mobilizaciju i osnivanje postrojbi nastojeći ne isprovocirati Srbe i njihovu reakciju. Srbi tobože izlaze u susret i kao znak dobre volje odustaju od osnivanja Srpske općine Modriča. To je bio taktički potez jer su Srbi pod svaku cijenu nastojali spriječiti osnivanje TO. S druge pak strane, hrvatske snage ne ulaze u grad kako ne bi izazvale sukob s Muslimanima. Umjesto toga lokalni branitelji povlače se u okolna hrvatska sela (Garevac, Kladari Donji, Čardak) gdje stabilno drže crtu.⁸⁵ Ponovni napad na grad krenuo je 3. svibnja. Narednih dana vođene su žestoke borbe, a Srbi su tijekom svibnja uspjeli zauzeti veći dio Modriče.

⁸³ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 83.

⁸⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 70-71.

⁸⁵ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 200.

U općini Odžak Hrvati su činili gotovo 54,15 % stanovništva što je predstavljalo problem za lokalne Srbe jer su teško mogli prekrajati granice i stvarati srpske općine. Srbi su bili naseljeni u rubnim dijelovima općine pa su svoja sela uključivali u susjedne srpske općine: Srpsku općinu Bosanski Šamac, Srpsku općinu Modriču i Srpsku općinu Bosanski Brod. Prema dostupnim izvorima, obrana Odžaka bila je nešto bolja u odnosu na druge općine. Nakon pada Modriče 10. travnja, braniteljima Odžaka je naređeno kako moraju blokirati prometnicu iz Modriče u smjeru Odžaka i držati obrambene položaje uz rijeku Bosnu. Srpska uporišta na području Odžaka bila su sela Novi Grad i dio sela Donja Dubica. Borbe oko tih sela počele su 22. travnja 1992., a Srbi se 26. travnja povlače iz Donje Dubice u Novi Grad. Hrvatske snage započele su opsadu Novog Grada, a 27. travnja posredstvom Promatračke misije EZ dogovoreno je da se Novi Grad preda hrvatskim snagama. Srbi nisu ispoštovali dogovor te su borbe nastavljene.⁸⁶

U geostrateškom smislu, Bosanski Šamac također je bio jako važan. Grad je smješten tik uz ušće rijeke Bosne u Savu, a teritorij općine obuhvaća važne cestovne i željezničke putove u smjeru Odžaka i Modriče.⁸⁷ Srpska uporišta na području Bosanskog Šamca bila su sela južno od grada. U prosincu 1991. formirana je i Srpska općina Šamac u koju ulaze sela oraške, gradačačke i odžačke općine sa srpskom većinom. Cijelo to područje zaokruženo je bilo srpsko uporište u sjeveroistočnoj Bosanskoj Posavini.⁸⁸ Nakon što je JNA osvojila Modriču, Zapovjedništvu Bosanskog Šamca naređeno je da pod svoju kontrolu stavi sve važnije gradske institucije i organizira obranu kako se modrički scenarij ne bi ponovio, ali naredba nije provedena.⁸⁹

U gradu su Muslimani bili većina pa je ključ uspješne obrane bio u suradnji s njima, ali to nije ostvareno na vrijeme zbog neodlučne politike SDA. Srbi su se pokazali bolje organiziranima i od Hrvata i Bošnjaka te su s jutrom 17. travnja uspjeli zauzeti važnije institucije u gradu (zgrada policije, pošta, radio stanica itd.) što je de facto značilo osvajanje grada. Naravno, ne smije se zanemariti i činjenica da je osvajanje grada provodila JNA koja je po pitanju materijalno-tehničkih sredstava (MTS) u početku rata puno bolje stajala od branitelja koji nisu raspolagali ničim. Na ruku agresoru je išlo i to što je još u veljači srušen cestovni most preko Save koji je povezivao Bosanski i Slavonski Šamac. Bosanski Šamac je jedini primjer iz

⁸⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 73.

⁸⁷ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 81.

⁸⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 171.

⁸⁹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 190.

rata u BiH gdje je općina s hrvatskom većinom zauzeta brzo i na prepad (iako su u samom gradu Muslimani većina).⁹⁰

Odmah po zauzimanja grada, srpske snage napale su Prud koji se nalazi preko puta rijeke Bosne, a administrativno pripada općini Odžak. Napadnuta su i okolna hrvatska sela jer su Srbi imali u planu ovladati cijelom općinom. Hrvatske snage uspjele su očvrtnuti obranu i 19. travnja uspješno zaustavljaju srpske snage na cesti Grebnice-Donja Slatina. Nakon gubitka Bosanskog Šamca došlo je do promjene u vodstvu OGIP-a, novi zapovjednik postao je Vinko Štefanek. Srbi su osvajanjem Bosanskog Šamca podijelili HZ BP na 2 dijela: zapadni i istočni dio. U istočnom dijelu otvoreno je novo oraško-šamačko bojište. Ta se bojišnica, uz neke manje promjene, gotovo nije pomicala sve do kraja rata u BiH.⁹¹ Kako bi spriječili potencijalni protuudar iz Hrvatske tijekom noći s 25. na 26. travanj srušen je i željeznički dio mosta tako da je Bosanski Šamac ostao potpuno odsječen od Hrvatske.⁹²

Kao i Odžak, i općina Orašje pokazala se kao prevelik zalogaj za političke igre lokalnih SDS-ovaca. U ovoj općini su Hrvati, koji su činili 75,29 % stanovništva, bili apsolutna većina što im je omogućilo stabilnu vlast. Srpsko uporište na području općine bilo je selo Donji Žabar. Nakon pada Modriče, 11. travnja Zapovjedništvu Orašja naređeno je da stavi pod svoj nadzor grad i da ustroji obranu. Dok su Srbi osvajali Bosanski Šamac i okolna sela, u Orašju je bilo mirno. Hrvatske vojne vlasti zamijetile su kako se neprijatelj grupira, a napad na Orašje očekivali su krajem travnja 1992. Nakon osvajanja Bosanskog Šamca i hrvatskih sela u istočnom dijelu općine, srpske snage bile su spremne na prodor prema Orašju. Istovremeno su na vidjelo isplivali problemi s lokalnom brigadom koja je bila neorganizirana, demoralizirana i sklona kalkuliranju. Iz izvještaja OGIP-a s kraja travnja saznajemo: „Stanovništvo uvjeren je da je moguće izbjeći oružane sukobe ne želi ulazak u borbene aktivnosti dok ne bude neposredno napadnuto. Općinske strukture vrše pregovaranje sa srpskim stanovništvom, a dvoumljenje ne omogućava vojno ustrojavanje naoružanog ljudstva.“⁹³

Srbi iskorištavaju probleme u obrani Orašja i krajem travnja napadaju jugoistočna sela općine: Jenjić, Kopanice i Vidovice. Prvo osvajaju Jenjić, a zatim 4. svibnja i Kopanice. Oko Vidovica su vođene žestoke borbe, ali 5. svibnja hrvatske snage ipak se povlače tako da su Srbi

⁹⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 260.

⁹¹ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 292.

⁹² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 172.

⁹³ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 201.

naposljetku ušli u napušteno selo. U borbama za Vidovice poginuo je Aleksandar Vuković zvan Vuk, „Šešeljevac“ iz Srbije, po kojem Vidovice mijenjaju ime u Vukovo.⁹⁴

U općini Brčko, istočnim „vratima“ Bosanske Posavine, vlast je prije rata držala SDA. Srbi su i ovdje nastojali destabilizirati rad legalnih struktura vlasti, a lideri iz SDA-a čak su pristali razgovarati s lokalnim SDS-ovcima o podjeli općine. Riječ je o uobičajenoj praksi koja je bila prisutna u sredinama gdje su Muslimani bili na vlasti. Oni su na taj način nastojali izbjeći sukobe i ne isprovocirati lokalne Srbe. Prve veće trzavice počele su još u studenom 1991. kada su se istočni dijelovi općine proglasili dijelom SAO Semberija i Majevica, a u prosincu je i službeno formirana Srpska općina Brčko u sastavu spomenute oblasti.⁹⁵ Hrvatska uporišta na području Brčkog bila su zapadna, sjeverna i dijelom središnja sela u općini.⁹⁶ Zapovjedništvo OGIP-a je 11. travnja naredilo Zapovjedništvu Brčkog da organizira obranu grada, ali ostaje nepoznato koliko je toga od ove naredbe ispunjeno. Na ruku JNA je išlo to što je u Brčkom, kao i u Derventi, imala svoj garnizon. Komanda 17. Tuzlanskog korpusa JNA 26. travnja naredila je svojim snagama u garnizonu da u suradnji sa srpskom TO i milicijom blokiraju prijelaz snaga iz Hrvatske i preuzmu kontrolu nad prometnicama. To je zapravo bilo preuzimanje grada.⁹⁷

Srbi su definitivno bili bolje organizirani i imali su veću inicijativu jer im je strateški Brčko bilo prevažno. Istočno od općine smještena je Bijeljina, a južno je tuzlansko područje koje je od Brčkog odijeljeno planinom Majevicom. S druge pak strane lokalni Hrvati i Muslimani nisu dovoljno surađivali na obrani grada. Neposredno prije napada, tijekom noći s 30. travnja na 1. svibanj, srušen je cestovni most koji je povezivao Brčko i Gunju. Most nije bio u funkciji za motorna vozila, već isključivo za pješake jer ga je ranije onesposobila hrvatska strana u strahu od udara JNA preko Save. U trenutku rušenja mosta na njemu je bio veliki broj civila, a do danas nije utvrđen točan broj poginulih jer je većinu leševa odnijela Sava. Prema procjenama smrtno je stradalo više od stotinu ljudi, među kojima je bilo puno žena i djece. Do 2. svibnja Srbi su u potpunosti ovladali gradom. Lokalni Hrvati i Muslimani, organizirani u 108. Brčansku brigadu HVO-a, nastavili su voditi borbe protiv agresora u južnim i zapadnim dijelovima općine. Srpske snage su 8. svibnja iz Pelagićeve napale potez na prometnici od

⁹⁴ Tado Oršolić, „Rat u Bosanskoj Posavini – obrana oraškoga područja 1992. – 1995.“, u *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo (Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020), 210.

⁹⁵ Stjepan Marčetić, „Zločin Jugoslavenske narodne armije i srpskih paravojnih postrojbi nad Hrvatima u Laništima, Donjem Vukšiću i Ulicama 8. Svibnja 1992.“, u *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo (Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020), 160.

⁹⁶ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 85.

⁹⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 190.

Lončara prema Brčkom. Tim uspješnim napadom Srbi su uspjeli povezati svoje snage u Bosanskom Šamcu i Brčkom.⁹⁸

Uz Brčko, Gradačac je bio bastion SDA na području Bosanske Posavine. Ujedno, to je bila posljednja općina Bosanske Posavine u kojoj je krenuo rat. Gledajući od Save, Gradačac se nalazi u dubini Bosanske Posavine zbog čega nije odmah postao srpska meta. Osvajanje Gradačca JNA je naravno imala u planu, ali u kasnijem razdoblju kad je planirala raditi na proširenju osvojenog „koridora“. Hrvatska uporišta u općini bila su sela na sjeveru, a najveće srpsko uporište bilo je ranije spomenuto selo Pelagićevo u kojem je od listopada 1991. bilo smješteno zapovjedništvo TG 17 Tuzlanskog korpusa JNA. Prema podacima OGIP-a krajem travnja u Gradačcu je za borbu bilo spremno oko 800 Hrvata i 4.000 Bošnjaka, ali gotovo polovica je bila nenaoružana. Agresija na općinu Gradačac počela je 9. svibnja, ali ne s ciljem osvajanja grada. Srpske snage nastojale su za početak samo stvoriti manevarski prostor za daljnje napadne akcije.⁹⁹

Do sredine svibnja JNA je uspjela osvojiti Brčko, Bosanski Šamac i sela oko Orašja. Na širem posavskom području srpske snage 4. travnja uspjele su osvojiti Bijeljину i 3. svibnja Doboj. Zauzimanjem Bijeljine bosanski Srbi uspostavili su kontrolu nad donjim tokom rijeke Save, a i otvorili su si vrata prema Srbiji odakle im je dolazila logistička potpora. Osvajanjem ovog ključnog grada u Semberiji Srbi su odnijeli veliku pobjedu koja se odrazila i na posavsko bojište.¹⁰⁰ Što se Doboja tiče, osvajanje tog grada jedan je od najvećih srpskih uspjeha u ratu u BiH općenito. Doboj je bio važno prometno čvorište na putu prema srednjoj Bosni i industrijski centar sjeverne Bosne. U tom gradu i prije izbijanja sukoba JNA je imala raspoređene snage koje su bez nekog većeg otpora osvojile grad. Zauzimanjem Doboja Srbi su dobili veliko uporište na planini Ozren, a istovremeno su blokirali prometnice prema srednjoj Bosni.¹⁰¹

Velike uspjehe JNA je imala u istočnoj Bosni gdje većinski muslimansko stanovništvo nije bilo spremno za rat. Tako je JNA u travnju 1992. uspjela osvojiti Zvornik, Rogaticu, Rudo, Čajniče, Višegrad, Bratunac i Foču. Sarajevo je od 6. travnja bilo pod blokadom, a upravo se taj dan uzima kao datum službenog početka rata. Svoje obrambene napore Armija BiH najviše je usmjeravala na Sarajevo kao simbol države. Srbi su uspjeli osvojiti i većinu Bosanske Krajine uključujući Banja Luku. Pod srpsku kontrolu tako su došli Banja Luka, Prijedor, Prnjavor,

⁹⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 190.

⁹⁹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 84.

¹⁰⁰ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 291.

¹⁰¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 73.

Bosanska Gradiška, Bosanski Novi, Bosanska Dubica, Bosanski Petrovac, Ključ, Sanski Most i Kotor Varoš. Na području Istočne Hercegovine osvojili su Ljubinje, Bileću, Trebinje, Gacko i Nevesinje.¹⁰²

Usprkos brojnim uspjesima, bosanskohercegovački Srbi u početku rata nisu uspjeli ostvariti sve zacrtane ciljeve. Na najveći otpor naišli su u onim sredinama BiH gdje su Hrvati bili dominantni. Žestoke borbe vođene su za Kupres, ali ga Srbi ipak osvajaju početkom travnja. Po izbijanju rata uspjeli su zauzeti i veći dio općine Stolac te dijelove Mostara i Čapljine. S druge pak strane, hrvatske snage uspjele su obraniti Livno, Šuicu, zaleđe Neuma i Metkovića. Isto tako spriječen je izlazak JNA na Neretvu, a pobjedom kod Bosanskog Broda i na Savu. Svi ti uspjesi hrvatskih snaga omogućili su da država BiH preživi prvi veliki udar JNA i bosanskohercegovačkih Srba.¹⁰³

6. Svibanj: mjesec uspjeha i zastoja

U svibnju je „interesna zona“, kako se Bosanska Posavina često nazivala u hrvatskim vojnim dokumentima, podijeljena između OGIP-a i OG Sava. Preustrojem se nastojalo postići što veća učinkovitost hrvatskih snaga. OGIP je tako ostao nadležan za općine Bosanski Brod i Derventu, a u nadležnost OG Sava došle su ostale općine Bosanske Posavine. Po nalogu GS HV-a 16. svibnja stvari se vraćaju na staro pa sve snage ponovno ulaze u sastav OGIP-a. Sve veći pritisak srpskih snaga na hrvatsku obranu u Bosanskoj Posavini i sve češća bombardiranja naselja u Hrvatskoj potaknuli su zapovjednika OGIP-a Vinka Štefaneka da 6. svibnja izda zapovijed o protunapadu. Uspješan hrvatski protunapad počeo je 8. svibnja, a potrajao je do kraja mjeseca.¹⁰⁴

Glavni prioritet hrvatskih snaga bio je odbaciti neprijatelja što više u dubinu kako bi se smanjilo granatiranje hrvatskog teritorija, a napose Slavenskog Broda. Prvotno se krenulo s oslobađanjem bosanskobrodske općine, a taj zadatak pripao je najboljim snagama s kojima je OGIP raspolagao: 3. bojnoj 3. „A“ br. HV-a, 3. bojnoj 108. br. HV-a i 4. bojnoj 101. br. HVO-a. Vođene su žestoke borbe, a 10. svibnja hrvatske snage uspjele su vratiti kontrolu nad prometnicom Bosanski Brod-Derventa. Kako bi zaustavili hrvatski napad, JNA u zrak podiže zrakoplovstvo koje napada područje Bosanskog i Slavenskog Broda. Općenito je na svako hrvatsko preuzimanje inicijative srpski odgovor bio granatiranje Slavenskog Broda. Ti pokušaji

¹⁰² Saša Mrduljaš, „Prostorno-demografski rezultati srpske velikodržavne agresije u Bosni i Hercegovini krajem 1992.“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 41, br. 1 (2009), 206.

¹⁰³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 21-22.

¹⁰⁴ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica: godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 292.

nisu urodili plodom. U protuofenzivi od 8. do 16. svibnja oslobođen je cjelokupan teritorij općine Bosanski Brod.¹⁰⁵

Na području Dervente hrvatski uspjesi su bili nešto skromniji. Na tom dijelu bojišta ratovala je lokalna 103. br. HVO-a, dio 108. br. HV-a i Riječka bojna. Tuzlanski korpus JNA bio je u teškom položaju na području Dervente zbog čega im je u pomoć došao dio snaga 5. Banjalučkog korpusa JNA. Novopridošle snage 12. svibnja iz smjera Prnjavora napadaju Derventu i prodiru u grad, ali su istu večer zaustavljeni. Već idućeg dana u združenom napadu HV-a i HVO-a Srbi se povlače na zapadni tok rijeke Ukrine gdje im je u pomoć stigla banjalučka TO.¹⁰⁶ Hrvatskim snagama trebalo je vremena za konsolidaciju i razradu plana napada. S 20. svibnjem krenule su u protunapad u kojem je oslobođen veći dio općine. Srbi su uspjeli svoju liniju učvrstiti na položajima zapadno od Dervente.¹⁰⁷

U hrvatskom napadu na srpska uporišta odžačke općine, uz lokalnu 102. brigadu HVO-a, sudjelovao je dio snaga iz sve tri slavonskobrodske brigade (108., 157. i 139. br. HV). Već prvog dana protuofenzive uspješno je okončana višednevna opsada srpskog uporišta Novog Grada.¹⁰⁸ Do 16. svibnja snage HV-a i HVO-a oslobađaju kompletno područje Odžaka uspostavljajući stabilnu obrambenu crtu na liniji od Jakeša do Pećnika. Nakon oslobađanja općine, dio Odžačke brigade, zajedno s pripadnicima Bosanskobrodske i Derventske brigade, poslan je u opsadu Podnovlja na području Doboja. Opsada Podnovlja bila je teška o čemu svjedoči i pukovnik Slavko Lisica koji je odigrao veliku ulogu u kasnijoj operaciji „Koridor-92“: „Stanje na linijama oko Doboja bilo je veoma složeno, na nekim dijelovima čak i kritično.“¹⁰⁹ Hrvatske snage napadale su često, ali neki veći uspjeh nije postignut. Obrana Podnovlja za Srbe je bila veliki uspjeh, jer da su Hrvati uspjeli slomiti srpski otpor, izbili bi na lijevu obalu Bosne.¹¹⁰

¹⁰⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 78.

¹⁰⁶ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 224.

¹⁰⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 79.

¹⁰⁸ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 217.

¹⁰⁹ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 124.

¹¹⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 77.

Situacija na području Modriče bila je teška za branitelje. Tijekom svibnja Srbi su uspjeli ovladati većim dijelom grada. Zbog teškog položaja u kojem se našla Modriča, OGIP je u pomoć poslao elitnu 3. „A“ br. Zbora narodne garde (ZNG) čime su stvoreni dobri preduvjeti za izvođenje hrvatskog protunapada. Protuudar je krenuo 29. svibnja, a već idućeg dana borci HV-a i lokalnog HVO-a uspjeli su osvojiti Modriču. Osvajanje Modriče predstavlja vrhunac hrvatskih uspjeha u Bosanskoj Posavini tijekom 1992. godine. Srbi su se našli u teškom položaju jer su hrvatske snage prometno presjekle Srpsku Republiku BiH na dva dijela. Zapadni Srbi izgubili su povezanost s istočnim dijelom Srpske Republike BiH, ali i sa Saveznom Republikom Jugoslavijom (SRJ). Prekid veze s Beogradom najviše se osjetio u zapadnim dijelovima Republike Srpske Krajine (RSK) koja je svoje veze sa Srbijom održavala isključivo preko sjevernobosanskih regija. Banja Luci i Kninu prijetili su glad, siromaštvo, nedostatak lijekova, struje i goriva. Zrakoplovi postaju jedini način dostave potrepština iz Srbije u okupirane dijelove Hrvatske i BiH.¹¹¹

U jeku hrvatskih uspjeha, točnije 11. svibnja, ustrojen je Savjet HVO-a Bosanske Posavine. On je zamišljen kao privremena Vlada Bosanske Posavine u prijelaznom razdoblju do uspostave civilne vlasti. Savjet je osnovan na prijedlog Perice Jurića (pomoćnik ministra unutarnjih poslova RH i tajnik HDZ-a), a za predsjednika je izabran predsjednik Skupštine općine Derventa Vinko Begić. Središte vlade bilo je prvo u Odžaku, a zatim u Bosanskom Brodu. U Savjet HVO-a Bosanske Posavine ušli su HDZ-ovi općinski lideri koji su odnijeli pobjedu na izborima 1990. godine. Iz Gradačca i Brčkog, gdje HDZ BiH nije osvojio vlast, ušli su predstavnici HDZ-a BiH u općinskim skupštinama. U sklopu Savjeta HVO-a Bosanske Posavine postojali su odjeli za informiranje, gospodarstvo, financije, obranu, izbjeglice i sanitet, društvene djelatnosti i za infrastrukturu.¹¹²

6.1 Kriza u JNA i njezina transformacija u Vojsku Republike Srpske (VRS)

Još u travnju JNA je u BiH počela tonuti u krizu koja svoj vrhunac doživljava u svibnju. Ponešto o toj travanjskoj krizi saznajemo iz izvješća Službe za zaštitu ustavnog poretka (SZUP). Navodi se kako je JNA imala probleme s nedostatkom goriva, nefunkcionalnosti pratećih službi i neuspjehom mobilizacijom ljudstva. Na slabiju borbenu spremnost odrazio se i gubitak ljudstva i tehnike Banjalučkog i Tuzlanskog korpusa JNA u napadu na Hrvatsku. U ingerenciji ova dva korpusa su krajevi BiH većinski naseljeni Muslimanima koji se nisu odazvali mobilizaciji u velikom broju. Nakon proglašenja Predsjedništva BiH od 8. travnja, većina

¹¹¹ Zdravko Tomac, *Tko je ubio Bosnu? Iza zatvorenih vrata* (Zagreb: Birotisak, 1994), 29.

¹¹² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 264.

Muslimana stavila se na raspolaganje TO BiH. Zbog svega navedenog JNA dovlači plaćenike iz Srbije i Crne Gore koji ratuju samo za novac zbog čega im je borbeni moral bio nizak. Uz sve to plaćenicima se dosta teško i zapovijedalo.¹¹³

Još veća kriza izazvana je u svibnju kada je donesena odluka o povlačenju 3.530 oficira rođenih u Srbiji i Crnoj Gori u Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ). Novonastala kriza unutar JNA razlog je zbog kojeg su hrvatske snage polučile velike svibanjske uspjehe na bosansko-posavskom bojištu. Postepenim rješavanjem te krize, bosanskohercegovački Srbi mogli su ponovno zbiti svoje redove.¹¹⁴ Odluka o transformaciji 2. vojne oblasti JNA i 13. korpusa JNA u Vojsku Srpske Republike BiH (VSR BiH) donesena je 10. svibnja 1992. godine. Na čelo Glavnog štaba vojske bosanskohercegovačkih Srba postavljen je general Ratko Mladić. Nekadašnji korpusi JNA postali su korpusi VSR-a BiH. Tako je 5. Banjalučki korpus JNA postao 1. Krajiški korpus (1. KK), 10. Bihaćki korpus JNA s dijelovima 9. Kninskog korpusa JNA postao je 2. Krajiški korpus, 4. Sarajevski korpus JNA postao je Sarajevsko-romanijski korpus, 17. Tuzlanski korpus JNA postao je Istočno-bosanski korpus, a 13. korpus JNA postaje Hercegovački korpus. Korpusima je naređeno kako trebaju oformiti postrojbe samo od onih resursa kojima su raspolagali. U skladu s naređenim, 1. KK iskorištava sav potencijal 5. Banjalučkog korpusa JNA postavši najjači korpus srpske vojske u BiH. Za rat u Bosanskoj Posavini najvažniji je bio 1. KK, ali i Istočno-bosanski korpus jer su njihove snage provodile operaciju „Koridor-92“ o kojoj će tek biti riječi. Prvi krajiški korpus bio je nadležan za veći dio Bosanske Posavine i Bosansku Krajinu, a njime je zapovijedao general major Momir Talić, ključna figura operacije „Koridor-92“. Istočno-bosanski korpus bio je nadležan za istočni dio Bosanske Posavine i sjeveroistočnu Bosnu, a njime je zapovijedao pukovnik Dragutin Ilić.¹¹⁵

¹¹³ Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 57.

¹¹⁴ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosansko-posavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 293.

¹¹⁵ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 74.

U sastav VSR BiH osim jedinica JNA uvedeni su i sastavi TO kao i dobrovoljački sastavi koje je formirao SDS. Što se TO tiče, ona se počela raspadati s izbijanjem rata u Hrvatskoj jer su njezini dijelovi s većinskih srpskih područja bili angažirani na hrvatskom ratištu. Srpska Republika BiH donijela je 15. travnja 1992. odluku o formiranju srpske TO što je označilo njezin definitivni raspad. Korpusi JNA postaju nukleus oko kojeg se razvija srpska vojska u BiH dok se od strukturi TO formiraju lake brigade lokalnog, općinskog karaktera.¹¹⁶ Transformacijom je i konačno potvrđeno kako je JNA bila isključivo srpska vojska. Dobro naoružani Srbi sada su bili u velikoj prednosti pred druga dva naroda. Vojska Srpske Republike BiH u kolovozu 1992. mijenja naziv u Vojsku Republike Srpske (VRS). U srpnju 1992. VRS je imala 177.341, a u travnju 1993. čak 222.727 vojnika.¹¹⁷

Paralelno sa saniranjem krize u drugoj polovici svibnja Srbi provode opću mobilizaciju kako bi popunili svoje redove. Ubrzo počinju dovoditi novo, svježije ljudstvo u Podnovlje i južni dio derventske bojišnice. Dolazak novih snaga omogućio im je da učvrste svoju obrambenu poziciju. S druge strane bojišnice, u hrvatskim redovima, počeli su izbijati na vidjelo sve veći problemi. Stanje se počelo pogoršavati već krajem svibnja kada dolazi do zastoja u napadnim djelovanjima hrvatskih snaga. Istovremeno je i međunarodna zajednica Rezolucijom 757 Vijeća sigurnosti UN-a od 30. svibnja 1992., a koja je bila na tragu Rezolucije 752 od 15. svibnja 1992., zatražila povlačenje HV-a iz BiH.¹¹⁸ Ipak, daleko najveći problem za hrvatske snage bio je kronični nedostatak streljiva, a sve to bilo je praćeno potpunom iscrpljenošću logističke baze OGIP-a.¹¹⁹

¹¹⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 39-40.

¹¹⁷ Davor Marijan, „Rat za opstojnost Hrvata, 1991. - 1995. (pregled političkih i vojnih događaja u Domovinskom ratu, s posebnim osvrtom na muslimansko-hrvatski sukob u BiH)“, u *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 1., ur. Zlatan Mijo Jelić i Ante Nazor (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020), 116.

¹¹⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 30.

¹¹⁹ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosansko-posavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 293.

7. Operacija „Koridor-92“

Nakon što su sanirali štetu nastalu povlačenjem oficira JNA, bosanskohercegovački Srbi ponovno su se mogli posvetiti svojim ratnim naporima. Na Skupštini srpskog naroda BiH 12. svibnja prihvaćeni su srpski strateški ciljevi u BiH:

1. državno razgraničenje s Hrvatima i Muslimanima
2. Koridor između Krajine i Semberije
3. Koridor u dolini rijeke Drine i brisanje granica između srpskih država
4. Uspostavljanje granica na rijeci Uni i rijeci Neretvi
5. Podjela Sarajeva na muslimanski i srpski dio
6. Izlaz Srpske republike BiH na Jadran

Točka o povezivanju Krajine i Semberije bila je na visokom 2. mjestu. Sve to bio je uvod u vojnu operaciju „Koridor-92“ koja je za cilj imala spajanje zapadnih i istočnih srpskih područja u kompaktnu cjelinu na bosanskohercegovačkom teritoriju.¹²⁰ Već je rečeno kako se presijecanje koridora od strane hrvatskih snaga odrazilo na neprijateljsku stranu. I Knin i Banja Luka bili su u teškoj situaciji. Pobunjeni Srbi na području Bosanske Krajine i Republike Srpske Krajine (RSK) bili su u muslimansko-hrvatskom okruženju. Srbi su pred sobom imali dva izbora: ili će odustati od velikosrpske ideje ili će pokušati osvojiti Bosansku Posavinu i uspostaviti koridor između Beograda i Banja Luke. Kontrola koridora je u velikosrpskoj koncepciji bila prevažna i zbog toga se odlučuju na njegovo osvajanje. Jedan od povoda za operaciju „Koridor-92“ jest smrt 12 beba u banjalučkoj bolnici u periodu od 22. svibnja do 19. lipnja zbog nedostatka kisika. Do danas nije potvrđena istinitost tog događaja. Predrag Radić, predsjednik Skupštine općina Banja Luka, uputio je zahtjev Vijeću sigurnosti UN-a da se odobri let zrakoplova na relaciji Banja Luka - Beograd kako bi se dovezao kisik za dvanaest beba. Sporno je to što je zabrana letenja nastupila kasnije, točnije 9. listopada, zbog čega u dijelu javnosti postoji mišljenje da je cijela ta priča iskonstruirana i izmišljena.¹²¹

¹²⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 84.

¹²¹ Isto, 310.

Zadatak osvajanja Bosanske Posavine pao je primarno na leđa 1. Krajiškog korpusa, najjačeg korpusa vojske bosanskohercegovačkih Srba. U njegov sastav je uključena i OG Dobojšto je dodatno ojačalo borbenu snagu korpusa. Snagama 1. KK pomogao je i Istočno-bosanski korpus, ali i hrvatski Srbi. Naime Milicija RSK-a ustrojila je brigadu od oko 1.200 ljudi i poslala ju u Bosansku Posavinu. Rečeno je već kako je prekid koridora utjecao i na RSK te su stoga i vlasti hrvatskih Srba htjele dati svoj doprinos ovoj akciji. U trenucima pripreme operacije, većina 1. KK bila je području zapadne Slavonije. Srbi su započeli izvlačenje dijelova 1. KK iz Hrvatske u Bosansku Posavinu, ali to nije provedeno u cijelosti do početka operacije. Zbog toga je u početku operacije 1. KK raspolagao samo dijelom svojih snaga i to onim dijelom koji je svoje položaje u zapadnoj Slavoniji predao na upravljanje UNPROFOR-u. U početku je u osvajanju Bosanske Posavine sudjelovalo 40.800 vojnika, a taj je broj naposljetku narastao na 54.660.¹²²

Tijekom trajanja operacije srpske snage samo su rasle jer su konstantno dovlačili nove snage s područja zapadne Slavonije. S druge pak strane, hrvatske snage nisu ni u jednom trenutku prešle brojku od 20.000 vojnika. Prema pogrešnim srpskim podacima, hrvatsko-muslimanske snage brojale su oko 25.500 vojnika. Brojke su bile krive jer su u njih Srbi uključili i one brigade koje u obrani Bosanske Posavine uopće nisu sudjelovale. Tako su se 110. brigada (iz Usore) i 111. brigada HVO-a (iz Žepča) našle potpuno krivo zajedno s tri brigade ABiH (109. iz Gradačca, 201. iz Maglaja i 207. iz Tešnja) na popisu obrambenih posavskih snaga. Gore spomenute brigade HVO-a i Armije BiH niti su sudjelovale u ovim borbama niti su bile u sastavu OGIP-a.¹²³ Davor Marijan procjenjuje kako je u trenutku početka operacije na području od Dervente do ušće Bosne u Savu bilo maksimalno 12.000 branitelja, a taj je broj već do sredine srpnja sigurno bio 3 puta manji.¹²⁴ Omjer snaga u prvoj fazi bio je 1:1,7, u drugoj 1:2,73, a u trećoj 1:7,9 u korist bosanskohercegovačkih Srba.¹²⁵

¹²² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 250.

¹²³ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 296.

¹²⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 95.

¹²⁵ Tado Oršolić, „Uloga Franje Tuđmana tijekom rata u Bosanskoj Posavini 1992.“, u *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države (1990. - 1999.)*, ur. Ante Bralić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016), 134.

Operacija „Koridor-92“ je vrlo dobro isplanirana s jasno podijeljenim etapama i definiranim ciljevima. Tijekom priprema za operaciju prvo je trebalo odsjeći snage HVO-a koje su u svibanjskom protunapadu prodrle preduboko. Posebno je ugrožen bio Doboj koji se u svibnju našao u svojevrsnom poluokruženju. Prva etapa operacije podrazumijevala je bočni udar 1. KK na hrvatske snage, proboj kroz njihove redove i spajanje sa snagama Istočno-bosanskog korpusa na širem području Modriče. U drugoj fazi operacije cilj je bio glavnim snagama izbiti na potez od ušće Bosne u Savu do Velike Brusnice. Posljednja, 3. etapa operacije, podrazumijevala je zauzimanje Bosanskog Broda te potpuno izbijanje na rijeku Savu, prirodnu granicu Hrvatske i BiH.¹²⁶

Glavnina srpskih snaga, koje su izvodile operaciju, bila je podijeljena u tri taktičke grupe: Taktičku grupu 1 (TG 1), Taktičku grupu 2 (TG 2) i Taktičku grupu 3 (TG 3). TG 1 u prvoj fazi operacije dobila je zadatak da probije obranu jugoistočno od Modriče, spoji se sa snagama Istočno-bosanskog korpusa i zajedno s njima zauzme Modriču. U drugoj fazi operacije u suradnji s TG 2 trebala je osvojiti Odžak i izbiti na rijeku Savu. Zadatak TG 2 u prvoj fazi operacije bilo je osvajanje sela Dobor, Jakeš i Pećnik na odžačko-modričkom području. U drugoj fazi trebala je zajedno sa snagama TG 1 osvojiti Odžak i organizirati obranu na Savi. TG 3 u prvoj fazi operacije trebala je zauzeti Derventu, u drugoj fazi Plehan, Kostreš i Bijelo Brdo, a u trećoj fazi Bosanski Brod. Spomenutim taktičkim grupama se nakon prve faze trebala pridružiti 16. Krajiška motorizirana brigada (16. Kmtbr.) koja je trebala djelovati na pravcu od Podnovlja prema Velikoj Brusnici. Ove glavne srpske snage s bokova i krila štitile su OG Doboj, Taktička grupa 4 (TG 4) i Borbena grupa 2 (BG 2). Osim zaštite, ove snage dobile su i druge zadatke. TG 4 trebala se u operaciju uključiti sredinom prve faze te okupirati Gradačac, a zadatak BG 2 bilo je osvajanje Orašja i Domaljevca te izlazak na Savu.¹²⁷

¹²⁶ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 294.

¹²⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 93-94.

TG 1, pod zapovjedništvom Novice Simića, prema srpskim podacima raspolagala je s 2.480 vojnika i policajaca. TG 2, pod komandom Mile Novakovića, u svom je sastavu imala 4.737 vojnika. TG 3, pod zapovjedništvom Slavka Lisice, u početnoj fazi operacije bila je najjača od svih taktičkih grupa te je raspolagala s 8.673 vojnika.¹²⁸ Manji dio Muslimana s područja Bosanskog Broda i Dervente u ljeto 1992. uključio se u TG 3 u sklopu koje je djelovala jedinica „Meša Selimović“. Jedinica je djelovala u sklopu 327. mtbr. 1. KK., a brojala je oko 200 vojnika, uglavnom Muslimana. Komandant joj je bio Ismet Đuharić iz bosanskobrodskog sela Sijekovac.¹²⁹ Ti su vojnici bili borci TG 3 i aktivno su sudjelovali u napadima. O četi „Meša Selimović“ pisao je i Slavko Lisica. On navodi kako su mu se lokalni Muslimani obratili u želji da budu pod njegovom komandom i kako je on bio taj koji je dodijelio ime četi i postao njezin kum.¹³⁰

Na Dugoj Njivi, najvišem vrhu Trebave, uređena je promatračnica iz koje se razvilo Istureno komandno mjesto (IKM) 1. KK. To tijelo započelo je s radom 19. lipnja 1992. godine, a na Dugoj Njivi ostalo je do 14. kolovoza kada seli u školsku zgradu u dobojsko selo Osječani. Kraj operacije IKM dočekao je u toj osnovnoj školi. Tijekom trajanja operacije IKM imao je jako važnu ulogu jer je na izravnoj liniji imao sve važnije taktičke sastave.¹³¹ Podrška i zaštita glavnim snagama pružena je i sa neba i sa zemlje. Za operaciju je angažirana i 92. avijacijska brigada koja je poletjela s banjalučkog aerodroma Mahovljani. Napore 92. avijacijske br. VRS-a podržali su i helikopteri milicije RSK-a. Već prvog dana operacije, 24. lipnja, srušen je hrvatski MIG-21 na potezu između Dervente i Prnjavora. Hrvatsko zrakoplovstvo je tada tek nastajalo i imalo je na raspolaganju svega nekoliko lovaca MIG-21, a ovim rušenjem prevlast u zraku potpuno je prešla na srpsku stranu. Srbi su svoje zrakoplove i helikoptere uvelike koristili. Tijekom operacije borbeni zrakoplovi izveli su 1.090, a helikopteri 2.909 letova. Branitelji su tijekom operacije srušili 2 zrakoplova oštetili 14 helikoptera, ali srpsku prevlast u zraku nisu uspjeli oboriti.¹³² U napadima na Bosansku Posavinu sudjelovali su i lanseri balističkih raketa Luna P-65.¹³³

¹²⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 94.

¹²⁹ „Bošnjak koji je branio Srpsku: Kako je Ismet postao komandant bataljona "Meša Selimović", <https://srpskainfo.com/bosnjak-koji-je-branio-srpsku-kako-je-ismet-postao-komandant-bataljona-mesa-selimovic/> (posjet 4.3.2023)

¹³⁰ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 133.

¹³¹ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 288.

¹³² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 248.

¹³³ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 295.

Topništvo

Borbena sredstva	MB-60 i 82 mm	Haubica 105 mm	Haubica 122 mm	Top 130 mm	Haubica 152 mm	Haubica 203	Haubica 155	VBR 122 128 mm	Lanser P-65
OGIP	140	46	18	5	18	4	4	8	0
K-92	180	10	72	5	0	0	20	4	2
ODNOS	1.1 : 1.2	4.6 : 1	1 : 4	1 : 1	18 : 0	4 : 0	1 : 5	2 : 1	0 : 2

Oklopna borbena sredstva

Vrsta sredstava	Snage OGIP	Snage K-92	Odnos
Oklopni automobil	1	3	1 : 3
Tenk laki PT-76	0	3	0 : 3
Tenk srednji T-34	9	18	1 : 2
Tenk srednji T-55	22	71	1 : 3
Tenk srednji M-84	4	24	1 : 6
BVP	5	21	1 : 4.2
Oklopni Transporter M-60	6	23	1 : 3.83
Ukupno	47	163	1 : 3.46

PRILOG 2: odnos materijalno-tehničkih sredstava (MTS)¹³⁴

Kao što se može vidjeti iz priloženog, branitelji su imali 47 borbenih vozila dok ih je agresor imao čak 163. Odnos tenkovskih snaga bio je 1:3,3 u korist srpskih snaga. Već je rečeno kako je Bosanska Posavina ravničarski, nizinski kraj. Ona strana koja je imala jaču ratnu mašineriju bila je u prednosti, što je naravno utjecalo i na finalni ishod borbi. Očigledno je kako je po pitanju ljudstva i ratne tehnike srpska strana bila puno jača. U pripremama za „Koridor-92" Srbi grade i put preko Trebave u smjeru od Osječana preko Duge Njive do Tolise. Taj put bitno je utjecao na srpske uspjehe u operaciji, a svoj doprinos je dao i u osvajanju Modriče o čemu će tek biti riječi.¹³⁵

Pripreme srpskih snaga za operaciju nisu prošle nezamijećeno. Hrvatski zrakoplovi nadlijetali su područje Bosanske Posavine i primijetili kako se srpske snage grupiraju. O svemu tome general Tus je 16. lipnja obavijestio i predsjednika Tuđmana kazavši pritom: „Sada vam je situacija takva da Srbija i jedna srpska, da tako kažemo, srpska republika u Bosni i Hercegovini ostala je bez međusobne komunikacije, životna veza su ovladavanje, životna veza je ovladavanje komunikacijom. Najrealnije je da će to pokušati i uspjeti u ovom dijelu sjeverne

¹³⁴ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 296.

¹³⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 34.

Bosne, odnosno posavskom dijelu.“¹³⁶ Izjava je bila malo nesuvisla, ali jasno je kako je Anton Tus, načelnik Glavnog stožera HV-a, bio uvjeren kako će Srbi uspjeti probiti koridor.

7.1 Uvod u operaciju

Uvodni napadi počeli su 8. lipnja s fokusom na Derventu. Glavni napad išao je iz smjera Doboja, a pomoćni iz smjera Podnovlja. Već prvog dana branitelji su izgubili kontrolu nad izuzetno važnom prometnicom Doboje-Derventa-Modriča.¹³⁷ Narednih nekoliko dana vodile su se velike borbe za sela Johovac i Kotorsko. Na selo Johovac ispaljeno je čak 1.500 projektila. Uskoro se pokazalo kako je 103. derventska brigada HVO-a preslaba da bi stabilizirala obranu i zaustavila prodor. Iz brigade su tražili topničku potporu, ali ju ne dobivaju jer OGIP-u te snage nisu bile na raspolaganju. Zatraženo je i pojačanje jer je puno vojnika HVO-a dezertiralo. Tako su na obrambenoj crti ostale manje skupine vojnika koje su imale sve veće probleme s manjkom streljiva. Osim što su bili malobrojni, branitelji su bili iscrpljeni i obeshrabreni. Bilo je puno poginulih i ranjenih, a OGIP nije uspio nabaviti nove snage koje bi poslao u pomoć. Od OZ Osijek i Glavnog stožera HV-a tražili su pomoć svake vrste: u ljudstvu, materijalima, naoružanju itd. OG Doboje, koja je izvodila ove uvodne napade, zapravo je nastojala zakamuflirati stvaranje manevarskog prostora na koji bi došle kvalitetnije postrojbe 1. KK VRS-a.¹³⁸

Kritičan dan za obranu bio je 16. lipanj. Hrvatske snage nisu imale dovoljno vojnika, a ranjenici su se liječili u rovovima jer nije imao tko uskočiti umjesto njih na bojište. U obrani Johovca sudjelovalo je svega 20 pripadnika HVO-a. Za očekivati je bilo kako će obrana pasti što se naposljetku i dogodilo. Srbi su u noći 16. lipnja osvojili Johovac, Kotorsko i dio Cera. Ovaj poraz izazvao je nervozu među vojnicima HVO-a. Dio njih samoinicijativno je napustio bojišnicu i krenuo prema Hrvatskoj. Borbe su nastavljene jer su Srbi nastojali povezati novoosvojeno Kotorsko i Podnovlje. Iz izvještaja Komande 1. KK od 20. lipnja saznajemo kako su uspjeli u svom naumu: „... tako da su presečene sve komunikacije koje iz Dervente vode ka Modriči i Doboju. Istovremeno su snage iz pravca Doboja prema Podnovlju ostvarile značajan prodor i stvorile uslove za izvršenje narednih zadataka u oslobađanju Bosanske Posavine. Ustaške snage pretrpile su velike gubitke i prisiljene na povlačenje.“¹³⁹ Narednih nekoliko dana

¹³⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 86.

¹³⁷ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 242.

¹³⁸ Mario Tomas, Ante Nator, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica: godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 293.

¹³⁹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 91.

nije bilo većih borbi, ali hrvatska strana primijetila je da Srbi ponovno dovode pojačanja. Riječ je bilo o posljednjim pripremama za početak operacije „Koridor-92“.

7.2 Početak operacije: pad Modriče

Operacija „Koridor-92“ započela je 24. lipnja 1992. jakom topničkom vatrom na obrambene položaje i Slavonski Brod. O važnosti operacije svjedoči i činjenica da je operacija započela dva dana prije nego što je Ratko Mladić, načelnik Glavnog Štaba VRS-a uopće odobrio napad. Modriča se našla prva na meti srpskih napadača, a za njezino osvajanje bila je zadužena TG 1. Srbi nisu forsirali brzi prodor jer nisu poznavali teren i raspoređenost hrvatskih snaga. Prvog dana uspjeli su zauzeti Kladare Gornje te presjeći cestu i prugu iz Gradačca prema Modriči. Uspjehe su Srbi platili velikim gubicima što je izazvalo obeshrabrenost u njihovim redovima zbog čega dolazi do prestrojavanja. Srbi 25. lipnja zauzimaju Živkovo selo te počinju napadati sela Čardak i Garevac. U pomoć braniteljima poslana je nepotpuna bojna 123. br. HV-a s oko 300 vojnika. Neposredno pred polazak 80 vojnika odbilo je ići na posavsko ratište. Upravo od kraja lipnja 1992. odbijanje prelaska u Bosansku Posavinu postaje praksa HV-a, a takvo stanje potrajalo je sve do pada Bosanskog Broda. Srpska TG 1 26. lipnja osvaja selo Čardak nakon čega se hrvatska obrana Modriče preselila u Garevac. Napadi su nastavljeni prema Kornici gdje su se istoga dana snage TG 1 susrele s pripadnicima Istočno-bosanskog korpusa. Susretom srpskih snaga u Kornici postignut je i prvi cilj operacije, a to je bio proboj iz operativnog okruženja.¹⁴⁰ Srbi su tako uspjeli probiti i koridor. Promet je „malim koridorom“, kako je prozvan put, krenuo već 27. lipnja. Put je išao od Doboja preko Osječana, Trebave, Donjeg Skugrića, Čardaka, Kornice, Gornje i Donje Slatine za Brčko i dalje prema Bijeljini i Srbiji.¹⁴¹

Bojna 123. br. HV-a povukla se s obrambenih položaja u Garevcu zbog straha od okruženja. Pripadnici 123. brigade HV-a optužili su suborce iz HVO-a da su napustili položaje i da ih je na crti ostalo svega nekoliko desetaka. Iako je bilo pokušaja da se 123. br. HV-a ponovno angažira, ona se povukla iz Posavine i vratila u matičnu Požegu. Ovo povlačenje 123. br. HV-a često se uzima kao dokaz o prepuštanju koridora Srbima u skladu s dogovorom Boban-Karadžić o čemu će tek biti riječi. Srbi su tako bez velikog otpora u noći s 27. na 28. lipanj osvojili Kladare Donje i zaselke Garevca. Iako im je bilo naređeno držanje linije, pripadnici

¹⁴⁰ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 298.

¹⁴¹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 270.

105. br. HVO-a povukli su se na područje općine Odžak. Manji dio vojnika ostao je u Odžaku dok je većina ipak odlučila napustiti Bosanku Posavinu i zaputiti se prema Hrvatskoj.¹⁴²

Napad na Modriču započeo je 28. lipnja iz čak tri smjera. Istovremeno su malobrojni branitelji 105. brigade HVO-a napustili grad. Povlačenje 105. br. HVO-a odvijalo se u takvoj brzini da je iza njih ostala brigadirska dokumentacija koja je pala u srpske ruke. Snage TG 1 istoga dana ušle su u grad, a odmah su zaposjele i desnu obalu rijeke Bosne od sela Tarevec do Miloševca. Srbi su tako uspjeli ostvariti kontrolu nad putem od Doboja preko Modriče i Brčkog dalje prema Bijeljini i Semberiji. Nakon zaposjedanja grada, srpski vojnici počeli su pljačkati po općini. Dio njih želio se vratiti kući s ratnim plijenom u čemu su neki čak i uspjeli. Bilo kako bilo, TG 1 uspješno je obavila zadatak prve faze operacije čak 6 dana prije roka.¹⁴³

7.3 Pad Dervente

Snage TG-3 25. lipnja napadaju Derventu i položaje 3. br. ZNG-a i 103. derventske br. HVO-a. Srpski napredak prvih dana bio je nešto sporiji jer su hrvatske snage otvorile jaku vatru s Plehana i Rabića. O prvim sukobima progovorio je i Slavko Lisica koji je kazao: „Već po prvim akcijama vidjelo se da su neke priče o snazi neprijatelja, njihovoj tehnici (tenkovima i topovima) bile prenaplašene.“¹⁴⁴ To usporavanje u prodoru hrvatske snage nastojale su iskoristiti za konsolidaciju obrane. U pomoć je tijekom noći s 26. na 27. lipanj poslana jedna bojna 127. br. HV-a iz Virovitice. Vojnici 127. br. HV-a susreli su se južno od grada s hrvatskim snagama koje su se povlačile. Navodno im nitko nije mogao objasniti što se događa te se oni u dogovoru sa zapovjednikom 3. br. ZNG-a, Ivanom Basarcem, povlače u Hrvatsku. U noći s 28. na 29. lipanj povukla se i 3. br. ZNG-a i to s područja južno od Dervente na sjever u Koraće. Na bojište je došao i zamjenik načelnika Glavnog stožera HV-a general Petar Stipetić koji je zbog lošeg unutarnjeg stanja dozvolio 3. br. ZNG-a da se povuče iz Bosanske Posavine na odmor.¹⁴⁵ Tada Petar Stipetić još uvijek nije bio na funkciji Zapovjednika Slavenskog bojišta. Kao što je rečeno, ta je funkcija ustrojena 30. lipnja. U izvještaju OGIP-a od 28. lipnja za područje Dervente zaključeno je kako: „Linija zapovijedanja postrojbama u ovom dijelu ratišta gotovo da ne funkcionira.“¹⁴⁶

¹⁴² Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 298.

¹⁴³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 112.

¹⁴⁴ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 126.

¹⁴⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 102.

¹⁴⁶ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 13.

Nakon povlačenja 3. br. ZNG-a prilaz Derventi ostaju braniti lokalna 103. brigada, dijelovi 101. br. HVO-a i 127 vojnika 157. br. HV-a. Nakon višednevnih borbi Srbi 29. lipnja osvajaju Modran čime su direktno bili ugroženi Plehan i Derventa.¹⁴⁷ Srbi su nastojali staviti Derventu u poluokruženje, a na hrvatskoj strani vladao je strah da će obrana grada popustiti. Zbog velikih gubitaka, skupina od stotinjak vojnika 157. br. HV-a povukla se sa svojih položaja. U 157. brigadi svoje su napuštanje položaja pravdali time kako su se prvo povukli pripadnici HVO-a. Svaki pokušaj stabilizacije obrane nije prošao dobro, a hrvatske neuspjehe Srbi su uspjeli iskoristiti. S prvim danom srpnja osvajaju Plehan i Rabić čime su uspjeli zauzeti važne brežuljkaste položaje oko Dervente. O padu Plehana i Rabića pisala je i neprijateljska strana: „Plehan je bio samostan ozloglašen kao rasadnik ustaštva. U drugom svjetskom ratu pao je poslije Berlina. Teško je opisati šta je za narod, srpski narod, u derventskom kraju pa i šire, značio pad Plehana.“¹⁴⁸ Dva dana nakon osvajanja Plehana, po naredbi pukovnika Lisice, srušen je poznati franjevački samostan u tom mjestu. Iako je Lisica pokušao optužiti hrvatsku stranu za rušenje, u istrazi koju je naredio general Talić pokazalo se kako je on stajao iza toga.¹⁴⁹

Gubitkom Plehana i Rabića, derventski branitelji našli su se u teškoj situaciji. Ostali su odsječeni od Bosanskog Broda zbog čega je dolazak pomoći, bilo u ljudstvu, bilo u materijalnim potrepštinama, bio nemoguć. Malobrojne snage 103. Derventske brigade formirale su obranu na prilazima gradu. Velik dio pripadnika te brigade prethodno je napustio svoje položaje. Iscrpljenost, veliki gubici i nemogućnost dolaska pomoći bili su glavni razlozi za to. Problem je i dalje predstavljalo nefunkcioniranje linije zapovijedanja. Zbog svega navedenog pokušaj uspostavljanja obrambene linije sa susjednom 101. br. HVO-a nije uspio.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 299.

¹⁴⁸ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 129.

¹⁴⁹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 104.

¹⁵⁰ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 299.

Prema hrvatskim podacima, Derventa je 3. srpnja oko podneva ostala prazna. U gradu su ostale manje braniteljske skupine sastavljene od nekoliko boraca. Pokušaj organiziranja obrane sjeverno od grada nije uspio. Vojska je bila u rasulu, a na terenu nije bilo zapovjednika koji bi povezo vojnike i vratio ih na položaje. Propao je i pokušaj uvođenja 108. br. HV-a jer su vojnici odbili prelazak u Bosansku Posavinu. Identično je prošao i pokušaj angažmana jedne bojne 157. br. HV-a. Srbi su iskoristili rasulo hrvatske strane i svom silom udarili na Derventu koja je pala 4. srpnja. Osvajanjem Dervente TG 3 je završila zadatak prve faze operacije tri dana prije roka.¹⁵¹ Nakon pada Dervente, na borbenoj liniji dugačkoj 60 kilometara (Bijelo Brdo - Begluci - Žeravac - Višnjik - Gornja Vrela - Bandera - Pećnik - Jakeš - r. Bosna - Prud) bilo je raspoređeno svega 3.000 branitelja. S druge strane crte bilo je čak 39.660 srpskih vojnika. Omjer snaga bio je 13:1 u korist Srba.¹⁵² Obavještajac OGIP-a u izvješću od 5. srpnja zaključuje kako se 103. br. HVO-a Derventa potpuno raspala te broji svega 700-tinjak vojnika: „Dnevno strada oko 20 ljudi. Zapovjednici napustili jedinice. Raspale se izviđačke i diverzantske postrojbe, obavještajni organ ne radi već više od tjedan dana.“¹⁵³

Snage TG 3 nisu nastavile daljnji prodor jer su se vojnici iz sela koja su osvojili žalili na iscrpljenost i nisu pokazali volju za daljnje napredovanje. To je dalo barem malo vremena Hrvatima za organizaciju obrane sjeverno od grada. O tome je pisao i Slavko Lisica: „Bio sam zadovoljan učinkom svih jedinica, požrtvovanjem i odlučnošću boraca i starješina da se oslobodi Derventa. Međutim, naš plan je bio da se ide dalje, brže i dalje. Poslije se pokazalo da mi nismo na pravi način iskoristili paniku koja je zavlada u ustaškim redovima. Vojnički rečeno, mogli smo na njihovim leđima da uđemo u Brod, ali negdje smo izgubili korak. Baš zbog toga predstojale su teške borbe do ulaska u Brod.“¹⁵⁴

¹⁵¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 113.

¹⁵² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 294.

¹⁵³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 105-106.

¹⁵⁴ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 131.

7.4 Prodor na liniji Podnovlje-Velika Brusnica

Sa 6. srpnjem počela je druga faza operacije „Koridor-92“. Najveći novitet druge faze operacije bilo je uvođenje 16. Krajiške motorizirane brigade u napad na smjeru Podnovlje - Velika Brusnica. Hrvatske snage ojačane su s oko 150 vojnika 157. br. HV-a koji preuzimaju obranu od dijelova 109. br. HV-a na dijelu Grčko groblje - Božića vis. Problema u obrani je bilo. Iz 127. brigade HV-a zatražili su pojačanje jer im je lijevo krilo bilo slabo zbog toga što je puno vojnika 103. Derventske brigade HVO-a napustilo položaje. U noći s 10. na 11. srpanj snage 16. mtbr. uspjele su probiti hrvatsku obranu kod Grčkog groblja u dubini od 2 km. Taj proboj obrane, koju je držala 101. br. HVO-a, uznemirio je cijelu crtu. S 12. srpnjem 16. mtbr. je uspjela, nakon što je držala branitelje u poluokruženju, zauzeti Grčko groblje. Zauzimanje ove kote otvorilo im je put za daljnji napredak prema Savi. U iduća dva dana osvojili su sela Duspore, Vranduk, Dubokovac, Vinsku, Tutnjevaca, Donji Klakar i Veliku Brusnicu. Pošlo im je za rukom zauzeti i Malu Brusnicu 16. srpnja, a tim osvajanjem izbili su na Savu.¹⁵⁵

7.5 Pad Odžaka

Snage TG 1 relativno lako su osvojile Modriču, ali njihov susjed TG 2 nikako nije uspijevao poraziti 102. Odžačku brigadu HVO-a u Jakešu i Pećniku. Hrvati su na tom potezu pružali snažan otpor, ali gubitak Modriče i povlačenje hrvatskih snaga utjecali su na obranu. Iz OGIP-a su naredili 102. br. HVO-a uspostavljanje zajedničke obrane s dijelovima 105. br. HVO-a, ali to je bilo nemoguće jer od 105. brigade nije ostala niti jedna skupina sposobna za borbu. Njihov slom utjecao je i na susjednu Odžačku brigadu čiji vojnici također napuštaju položaje. Od 102. i 105. brigade HVO-a na tom dijelu bojišta, od 29. lipnja do sredine srpnja, ostalo je svega 1.000 vojnika. Iako obeshrabreni i rastrojeni, pripadnici 102. br. HVO-a uspjeli su zaustaviti napade TG 2 na Jakeš i Pećnik. Od srpskih snaga, u prvoj fazi operacije, najviše je podbacila upravo TG 2 u kojoj su se borili i milicajci RSK.¹⁵⁶ U pomoć TG 2 poslan je oklopni bataljun TG 1 koji je iz Tarevaca otvorio vatru na hrvatske položaje. Tek uz njihovu pomoć TG 2 uspijeva ostvariti napredak i 7. srpnja osvaja Dobor Kulu.

¹⁵⁵ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosansko-posavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 302.

¹⁵⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 99.

Istog dana ministar Gojko Šušak zabranio je slanje formacijskih sastava HV-a u BiH. Zapovijed je poslana svim postrojbama u državi, a odlazak je dozvoljen bio samo dobrovoljcima HV-a koji su porijeklo vukli iz BiH.¹⁵⁷ Iza donošenja ovakve odluke stajao je prosvjed mještana Valpova koji su se pobunili protiv odlaska 107. br. HV-a u Bosansku Posavinu. Planirano je bilo da 107. brigada ojača obranu Jakeša i Pećnika, ali prosvjedom ispred državnih institucija to je ipak spriječeno.¹⁵⁸ Djelovanje HV-a u Bosanskoj Posavini tako je postalo ilegalno i s fokusom na dragovoljačkoj bazi. Vojnike se čak prisilama i prevarama nastojalo angažirati. Doslovno ih se dovodilo u Slavonski Brod nastojeći ih tako staviti pred gotov čin da moraju prijeći u Bosansku Posavinu. Dobrovoljci koji su ratovali u Bosanskoj Posavini nisu imali reguliran status. Oni su prelazili na bojište bez oznaka HV-a, a u slučaju pogibije nisu bili tretirani kao hrvatski vojnici. Nereguliranost statusa stvarala je brojne probleme po pitanju discipline, poslušnosti i motiviranosti. Sve to vidjelo se i u djelovanju HV-a u Bosanskoj Posavini. Vojnici su željeli ugovore koji im daju određenu sigurnost.¹⁵⁹ Od tada se, kad bi odbili prelazak u Bosansku Posavinu, većina vojnika pozivala upravo na ovu „uputu“ ministra Šuška: odlazak u Bosansku Posavinu je neobavezan i dobrovoljan!

Već idućeg dana Srbi probijaju obranu u Pećniku nakon čega se dio vojnika iz Jakeša i Pećnika počinje povlačiti. Srpske snage su 9. srpnja i službeno zauzele oba mjesta. Iz izvještaja OGIP-a od tog dana saznajemo: „Zauzimanjem Pećnika, odsječeno je snabdijevanje obrambenih snaga Odžaka i prolaz za Modriču. Pećnik nije bio samo strateški važno mjesto za Bosansku Posavinu, već je to kota s koje zračnom linijom do Đakova ima 15 km.“¹⁶⁰ Osvojivši Jakeš i Pećnik TG 2 je, s kašnjenjem od 4 dana, uspjela završiti svoj prvi operativni zadatak. Padom ova dva strateški važna uporišta, obrana Odžaka dovedena je u nezahvalan položaj. Agresoru je put prema tom posavskom gradu sada bio otvoren.

Srbi su, nakon nekoliko neuspješnih pokušaja, uspjeli 9. srpnja preko pontonskog mosta u Garevcu prebaciti sve svoje snage na lijevu obalu Bosne. Braniteljske snage pokušale su topništvom zaustaviti Srbe, ali to je bilo uzaludno jer im je nedostajalo vojnika. Glavni stožer HV-a i dalje je pokušavao riješiti obrambenu krizu tražeći dobrovoljce koji su bili voljni ići u Bosansku Posavinu, ali nisu uspjeli skupiti dovoljno zainteresiranih.¹⁶¹ Od 10. srpnja nastavljeni su napadi na Odžak, a osvajanjem Modričkog Luga srpske snage bile su pred samim ulazom u grad. U noći s 10. na 11. srpanj hrvatski branitelji napustili su svoje obrambene

¹⁵⁷ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 52.

¹⁵⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 110-111.

¹⁵⁹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 301-302.

¹⁶⁰ Isto, 304.

¹⁶¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 115.

položaje tako da je obrana Odžaka pala na svega oko 510 vojnika.¹⁶² TG 1 izvodila je napade na grad iz tri smjera. Desno krilo 11. srpnja zauzelo je sela Adu i Cvek, lijevo krilo zauzelo je selo Srnavu, a središnje snage došle su do benzinske postaje na samom ulazu u grad. Daljnji srpski napadi navodno su prestali zbog otpora hrvatskih branitelja. Hrvatski izvori pak navode kako uopće nije bilo velikog otpora jer obrana gotovo da nije ni postojala. U izvještaju OGIP-a od 11. srpnja piše: „U općini Odžak je došlo do potpunog rasula. Povlače se civili i vojska. Vojnicima je zabranjen prijelaz preko Save.“¹⁶³ Pripadnike HVO-a pokušalo se organizirati i motivirati preko 101. brigade iz Bosanskog Broda, ali sve je bilo bezuspješno. Istovremeno 105. br. HV-a iz Bjelovara odbija prijeći na odžačku bojišnicu. Vinko Štefanek, zapovjednik OGIP-a, naredio je potom da se pripadnike HVO-a pusti u Slavonski Brod, razoruža i smjesti na gradski stadion. Gotovo 4.000 vojnika HVO-a završilo je na stadionu, a vojne vlasti nisu znale što s njima napraviti jer su svi oni htjeli ići što dalje od rata.¹⁶⁴

Grad je gotovo bez otpora osvojen 13. srpnja. U 15 sati na središnjem gradskom trgu u Odžaku sastale su se jedinice koje su napale grad iz tri smjera. U izvještaju SZUP-a od 14. srpnja piše: „General Talić čestitao je osvajanje Odžaka riječima: „održao se i 1945., a Berlin je pao“. Za nagradu je poslano nekoliko kamiona piva i cigareta ... Nova pojačanja su im stigla tijekom protekla dva dana, a kako bi sve izgledalo da se radi o silnoj vojsci (radi psihološkog pritiska na obrambene postrojbe) naređeno je da se prazni kamioni stalno kreću da bi izgledalo kako ih je znatno više.“¹⁶⁵ Odmah po zauzimanju grada, Srbi su počeli s utvrđivanjem obrambenih položaja. Potencijalni hrvatski protunapad očekivali su sa sjevera stoga je poseban fokus bio na obrani tih dijelova grada. Srbima je „upala sjekira u med“ kada su otkrili da su spremnici odžačke benzinske postaje puni dizel goriva. Odmah su iskoristili gorivo koje je prilikom povlačenja ostavila 102. br. HVO-a napunivši do vrha tankove svojih borbenih vozila. Na taj su način Srbi riješili problem opskrbe gorivom koji je do tada postojao te su po tom su pitanju bili mirni do kraja operacije.¹⁶⁶

¹⁶² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 307-308.

¹⁶³ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 35.

¹⁶⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 115.

¹⁶⁵ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 272-273.

¹⁶⁶ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 302.

Dan nakon osvajanja grada, snage TG 1 krenule su prema Savi. Na putu od Odžaka prema Savi otpora gotovo da nije bilo jer se 102. br. HVO-a povukla s tehnikom preko Save. Jedini problem za Srbe bila su minska polja i natopljena zemlja zbog čega su brojna borbena vozila zaglavila. U noći s 14. na 15. srpanj hrvatske snage pokušavaju konsolidirati obranu na području Pruda i Donje Dubice. Na položaje se vratio i dio vojnika lokalne 102. brigade, ali oni već 15. srpnja ponovno napuštaju svoje položaje. Snage TG 1 15. srpnja snage došle su do Save u mjestu Prud. Izbijanjem na Savu TG 1 završava drugu etapu operacije. Istog dana došli su do Gornjeg i Donjeg Svilaja, a uspjeli su osvojiti i Novi Grad za koji su vodili veće borbe protiv samostalne satnije iz Čakovca. Područje Donjeg Svilaja trebali su braniti vojnici 2. br. ZNG-a koji se, bez borbe, povlače zajedno sa civilima.¹⁶⁷ Obrana Gornjeg i Donjeg Svilaja u takvim trenucima bila je teško izvediva jer je bilo riječ o maloj hrvatskoj enklavi koja je bila okružena sa svih strana. TG 2 uspješno je zaposjela obalu Save na dijelu od Donjeg do Gornjeg Svilaja čime je i ona ispunila svoj zadatak za drugu etapu operacije četiri dana prije roka. Borbe na području oko Odžaka okončane su 16. srpnja, a veliki srpski uspjeh osobno je došao vidjeti i general Mladić koji je obišao dio crte na Savi.¹⁶⁸

U svega dvadesetak dana, od 24. lipnja do sredine srpnja, Bosanska Posavina značajno se promijenila. Do sredine srpnja Srbi su uspjeli ostvariti većinu zadataka iz prve dvije etape operacije. U prvoj fazi osvojili su Modriču, a u drugoj etapi osvojili su Derventu i Odžak te izbili na Savu.

¹⁶⁷ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 320.

¹⁶⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 124.

7.6 Borbe na potezu od Dervente prema Bosanskom Brodu

TG 3 Slavka Lisice na pravcu od Dervente prema Bosanskom Brodu usporeno je napredovala. Primarni razlog bio je taj što su borci Osinjske, Krnjinske i 327. motorizirane brigade željeli odmoriti prije napada na Bosanski Brod. Pripadnici tih brigada odbili su 8. srpnja sudjelovati u napadu o čemu piše i pukovnik Lisica: „Došlo je do određenih problema, koji su bili najizražajni u Krnjinskoj brigadi. Dvadeset boraca iz interventnog voda napustilo je položaj ... Uzrok: pravdanje nekom stranačkom pripadnošću boračkog sastava. Radilo se o nečem sasvim drugom - njima se više nije ratovalo. Nisu imali motiva. Njihovi krajevi su bili oslobođeni.“¹⁶⁹ Iako do naglog srpskog prodora nije došlo, obrambena linija ipak je uzdrmana. Žestoke borbe vodile su se oko Žeravca, Babina brda i Bijelog Brda. U noći s 10. na 11. srpanj Srbi probijaju obrambenu liniju kod Žeravca što je dovelo do napuštanja obrambenih položaja. Sijekovačka samostalna satnija HVO-a napustila je selo Žerevac, a satnija Bosanski zmajevi povukla se s linije koja je išla od sela Višnjik do sela Popovići. U izvještaju OGIP-a od tog dana piše: „...oko 2-3 tisuće vojaka čeka pod mostom u Bos. Brodu. Mi ne dozvoljavamo da prijeđu - moraju se vratiti.“¹⁷⁰

U hrvatskim redovima nastao je kaos, a na sve to pokušaj uvođenja 108. br. HV-a je propao jer su vojnici odbili prelazak. Na crti je tako ostala samo 101. Bosanskobrodsko brigada. Potaknuti novonastalim stanjem na terenu, Zapovjedništvo OGIP-a je bez savjetovanja sa Zapovjedništvom Slavanskog bojišta odlučilo da se hrvatske snage povuku dublje, točnije na Obodni kanal.¹⁷¹ General Stipetić nije bio zadovoljan ovom odlukom, pogotovo jer je ona donesena bez konzultacija s njim kao nadređenim. Zatražio je od Štefaneka da mu odgovori zašto su dijelovi 2. br. ZNG-a i 109. br. HV-a izvučeni i poslani u garnizone, zašto je odlučeno povlačenje na Obodni kanal i zašto je sve to realizirano bez njegove dozvole. Štefanek mu je odgovorio kako je povlačenje snaga HVO-a dovelo do raspada obrambene linije zbog čega je naloženo povlačenje na Obodni kanal. Za snage 2. br. ZNG-a rekao je da su se povukle po naređenju generala Slobodana Praljka, a da je 109. br. HV-a samovoljno napustila položaje. Za kraj je kazao kako konzultacija sa Zapovjedništvom Slavanskog bojišta nije bilo jer je čak 40% postrojbi napustilo svoje položaje samoinicijativno, a mogućnost njihova ponovnog angažmana nije postojala.¹⁷²

¹⁶⁹ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 134.

¹⁷⁰ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 308.

¹⁷¹ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 300.

¹⁷² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 311.

Istog dana, 11. srpnja, general Stipetić izvijestio je Glavni stožer HV-a o stanju na terenu. Izvješće je bilo dosta nerealno i nije odgovaralo stvarnom stanju na terenu. Spominje se konsolidacija obrane i uvođenje pojačanja koja se nisu dogodila (npr. TG 123). Također se spominje angažman 107. i 138. br. HV-a koje uopće nisu bile na bojištu. U tom se izvješću dotaknuo i Slobodan Praljka: „Boravak i zadatak generala Praljka na ovom dijelu fronte nije mi jasan, tim prije što se uopće nije ni javio ovom zapovjedništvu, a posebno što se miješao u zapovijedanje...”¹⁷³ Ovu epizodu s generalom Praljkom mnogi povezuju s postojanjem druge zapovjedne linije koja je išla od ministarstva obrane i ministra Gojka Šuška. Naime general Praljak je tada bio pomoćnik ministra Šuška za Informativno-psihološku djelatnost (IPD), dakle nije bio dio zapovjednog lanca. Praljak je kasnije pisao o svom boravku u Bosanskoj Posavini. Uz opis kaosa na terenu osvrnuo se i na povlačenje HV-a i svoju ulogu u svemu tome: „Nikome nisam napisao zapovijed da pređe Savu i ode u Bosansku Posavinu i nikome nisam napisao zapovijed da ode iz Bosanske Posavine. To nisu bile moje ovlasti.”¹⁷⁴ Do danas nije stopostotno utvrđeno je li general Praljak naredio povlačenje. Neki iz 2. br. ZNG-a spominju da je izdao zapovijed, a neki da je samo savjetovao povlačenje.¹⁷⁵

Probleme hrvatske obrane Srbi nisu munjevitno iskoristili. Primarno jer nisu mogli vjerovati u kaos koji je zahvatio hrvatske redove, ali i zbog činjenice da je Slavko Lisica dosta loše vodio napade od Dervente prema Bosanskom Brodu. Panika u hrvatskim redovima donekle se smanjila tijekom noći s 11. na 12. srpanj. Dva su razloga za to. Prvi je bio taj što srpska strana nije znala iskoristiti ranije uspjehe, a drugi je bio taj što je 101. br. HVO-a u pomoć pristigla TG 153 HV-a. Hrvatske su snage u noći s 13. na 14. srpanj protunapadom pokušale vratiti izgubljeno, ali Srbi, usprkos unutarnjim razmiricama, odbacuju napad. Probleme unutar srpske TG 3 i dalje su stvarali pripadnici Osinjske i Krnjinske brigade kod kojih je bio prisutan pad morala. Sredina mjeseca donijela je kratkotrajno zatišje koje branitelji iskorištavaju za jačanje obrane. Obrambenu liniju držale su 101. br. HVO-a, preostali vojnici 103. Derventske brigade HVO-a, snage TG 153 HV-a i 3. bojna 3. br. ZNG-a. Nakon osvajanja Odžaka i izbijanja na Savu, srpske snage su bile u zanosu pa počinju vršiti pritisak na obranu šireg bosanskobrodskog područja. TG 3 od 17. srpnja definitivno postaje nositelj glavnog srpskog napada u Bosanskoj Posavini. Njihove napore podržavala je i 16. mtbr. koja je napadala s boka.¹⁷⁶

¹⁷³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 120.

¹⁷⁴ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 5.

¹⁷⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 305.

¹⁷⁶ Isto, 130.

Srbi su 17. srpnja prešli Obodni kanal kod sela Liješće, ali brzi prodor je zaustavljen. Hrvatski branitelji formirali su nestabilnu obrambenu liniju jer tada 108. i 157. br. HV-a nisu bile na bojišnici, što se naravno osjetilo. Osjetili su to i Srbi koji su odlučili iskoristiti situaciju koja im je išla na ruku. Probili su obranu 19. srpnja i zauzeli selo Donje Liješće. Zapovjedništvo OGIP-a je nastojalo uspostaviti novu crtu obrane, ali se nisu mogli pouzdati u svoje snage jer su pripadnici HV-a i HVO-a bili nepredvidivi. Zapovijedi su se jedva provodile, a vojnici su bili potpuno obeshrabreni. Tijekom noći s 19. na 20. srpanj dijelovi 101. br. HVO-a samoinicijativno su napustili bojište, ali su intervencijom OGIP-a iduće jutro ipak vraćeni.¹⁷⁷

U „Procjeni stanja u interesnoj zoni“ od 20. srpnja Vinko Štefanek je progovorio o problemima s HV-om koji proizlaze iz nereguliranog statusa: „...naša je procjena da ovakvom upotrebom HV postrojbi i raspoloživim snagama HVO sadašnji teritorij nećemo moći zadržati. Duže vrijeme (mjesec dana) nasilno i uvjeravanjem, a ne zapovijedanjem, HV postrojbe uvodimo u interesnu zonu, gdje nam te postrojbe, zbog sveukupnog politički nedefiniranog stanja, budu taktički neupotrebljive, te dolazi do samoinicijativnog nasilnog napuštanja položaja. Uvedene manje dobrovoljačke grupe iz raznih HV postrojbi nije moguće kvalitetno uvezati u liniju zapovijedanja, te se kao dobrovoljci i ponašaju. Ostaju na zadatku dok sami smatraju da treba ili se samoinicijativno izvuku. Postrojbe HVO gubljenjem teritorija intenzivno se osipaju i ne žele se angažirati van svog rodnog mjesta, tražeći utočište u Republici Hrvatskoj. Svi pokušaji pregrupiranja i ponovnog angažiranja velikog dijela HVO su bezuspješni. Glavnina izgubljenog teritorija poslije dostignute linije na derventskom, modričkom i odžačkom ratištu, izgubljena je bez pružanja otpora neprijatelju, a cijenimo da nije u pitanju vojni poraz već uzrok nametnute političke situacije, dezinformacija, neodlučnog pristupa i interesa u interesnoj zoni i nastojanjima pružanja pomoći HV postrojbama na dobrovoljačkom principu čime smo izgubili mogućnost zapovijedanja koje je potrebno za izvršavanje dobivenih zadataka. Rad civilnih struktura Bosanske Posavine nije se osjetio ni u pitanju morala vlastitih vojnih postrojbi, niti o brizi za izvlačenjem materijalnih dobara i zbrinjavanju stanovništva... Stvorenom psihološkom situacijom i nedostatkom snaga cijenimo da bi moglo doći do paničnog napuštanja teritorija bez obzira na jačinu djelovanja neprijatelja, što može dovesti do nepotrebnih gubitaka života, a i tehnike ... Ovo zapovjedništvo je na rubu

¹⁷⁷ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 324.

snaga, dužnosti i odgovornosti ima, a mogućnost zapovijedanja iz naprijed obrazloženog jako ograničeno.“¹⁷⁸

Tuđman i Izetbegović potpisali su 21. srpnja 1992. „Sporazum o prijateljstvu i suradnji“ između dvije zemlje, ali to nije bio vojni sporazum. Izetbegović je nakon potpisivanja u izjavi za hrvatske medije rekao kako još nije pravi trenutak za vojni sporazum jer bi to bosanskohercegovački Srbi doživjeli kao prijetnju. Na sporazum se osvrnuo i Tuđman prilikom sastanka s predstavnicima HDZ-a BiH i HZ HB: „... onaj sporazum tu, - nije htio Izetbegović vojni sporazum. Jedva je ušla ona formulacija, evo, tu je gospodin Manolić, koji je direktno predlagao, - bili smo za izravan vojni sporazum, jer bi nam odgovarao u odnosu na svijet, - omogućio bi nam neposredno angažiranje u Bosanskoj Posavini. Ovako mi ne samo da nemamo toga, te mogućnosti, nego molim, kojem se to građaninu Hrvatske ide u rat, ilegalni rat u Bosni i Hercegovini?“¹⁷⁹

Na bojnopolju kriza je izbila i u srpskim redovima. Probleme je stvarao 3. bataljun 11. pješачke br. čiji su vojnici samovoljno napustili položaje. Iako su se Hrvati na bosanskobrodskoj bojišnici većinom branili, znali su prijeći i u snažan protunapad. Zajedničkom akcijom 2. br. ZNG-a, 101. br. HVO-a i Interventnog voda Vojne policije Sijekovac 23. srpnja hrvatske snage probile su srpsku obranu kod Zborišta. Hrvati su uspjeli zauzeti dio Obodnog kanala i srušiti most preko njega. U tom napadu srpske snage su doslovno pobjegle s crte, ali do daljnjeg hrvatskog prodora nije došlo.¹⁸⁰ Taj je napad opisao i Slavko Lisica koji je kazao kako su vojnici bježali autobusima koje su sakrili uz crtu, ostavljajući za sobom tenkove, transportere i drugu opremu.¹⁸¹

Usljedio je zatišje na bojišnici koje je potrajalo do kraja srpnja. Srpska TG 3 nastojala je iskoristiti to vrijeme za rješavanje unutarnjih problema. Postojao je strah da će se cijela grupa raspasti zbog loših odnosa između dubičkih i osinjskih boraca, kao i zbog toga što su ti borci konstantno napuštali svoje položaje. U vrhu 1. KK kao glavnog uzročnika takvog stanja vidjeli su pukovnika Lisicu koji je optužen za arogantan odnos prema svojim podređenim oficirima. General Stipetić nastojao je iskoristiti neprijateljsko rastrojstvo pa je zapovjedio prodor prema Velikoj Brusnici i zauzimanje Dervente na jugu. Napad je krenuo 26. srpnja, ali su hrvatske napadne mogućnosti odmah stavljene na test. Srbi odbacuju napad i već idućeg dana prelaze u

¹⁷⁸ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 304-305.

¹⁷⁹ *Stenogrami o podjeli Bosne*, knjiga 1, prir. Predrag Lucić (Split: Kultura & Rasvjeta, Sarajevo: Civitas, 2005), 241.

¹⁸⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 132.

¹⁸¹ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 138.

protunapad. TG 3 nije kretala u neke veće prodore jer su unutarnji problemi i dalje potkopavali stabilnost skupine. Probleme je stvarala Prnjavorska brigada koja je odbila sudjelovati u napadu, ali i Osinjska brigada koja je netočno obavijestila nadležne da su napravili pomak u dubinu 3 km. Usprkos svim problema, novi napadi su počeli 30. i 31. srpnja. Iako su napravile pomak u dubinu, srpske snage su se potpuno raspale zbog čega se vraćaju na početne položaje. Istovremeno su hrvatske snage udarile na crtu Bijelo Brdo - Begluci, ali bez većih uspjeha.¹⁸² Nakon ovih akcija, period do 5. kolovoza protekao je uz slabu razmjenu vatre i bez većih promjena na bojištu.

Zapovjedništvo OGIP-a 5. kolovoza izdaje naredbu o protunapadu s ciljem vraćanja onog što je izgubljeno od sredine srpnja. Riječ je bilo o posljednjem hrvatskom protunapadu kojim se nastojalo promijeniti stanje na terenu. U napadu su trebale sudjelovati 108. br. HV-a, dijelovi 101. br. HVO-a, 1. bataljun 103. br. HVO-a, TG 145, TG 109/135, ojačana satnija 2. „A“ brigade ZNG-a, 139. samostalni motorizirani bataljun HV-a i Riječka satnija. Napad je počeo 6. kolovoza, a jedino je 108. br. HV-a krenula u napad. Ostale postrojbe koje su bile namijenjene za ispunjenje ove operacije nisu krenule sa svojih položaja. Za 7. kolovoz isplaniran je novi napad, ali ni on nije realiziran. Za to je optužena 101. br. HVO-a koja je navodno na liniji imala svega 17 vojnika bez zapovjednika.¹⁸³ Ovo je bio pokazatelj kako je 108. br. HV-a bila jedina kvalitetna i poslušna postrojba na posavskom ratištu. Jedino su na nju vojne vlasti mogle računati po pitanju izvođenja vojnih zadataka.¹⁸⁴

Novi napad general Stipetić naredio je 13. kolovoza, a hrvatske snage pokrenule su ga 15. kolovoza. Cilj je bio potjerati Srbe sa šireg područja Unke, ali napad nije prošao najuspješnije jer je i TG 3 počela s napadima. Hrvatsku stranu uzdrmalo je i povlačenje 124. br. HV-a iz Vukovara zbog gubitaka. Slavko Lisica odlučio je kako je vrijeme da Srbi ponovno preuzmu inicijativu na bojnopolju. Vjerojatno su na njega utjecali generali Talić i Mladić koji nisu bili zadovoljni napretkom. Snažni srpski napadi počeli su 18. kolovoza, a u njima je hrvatska strana imala velike gubitke. Zbog toga je OGIP ponovno počeo ulaziti u razdoblje kada je raspolagao s osjetno manje vojnika. Prvi problemi bili su vidljivi već 17. i 18. kolovoza kada je brojčano manja 106. br. HV-a zamijenila 108. br. HV-a.¹⁸⁵

¹⁸² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 329.

¹⁸³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 135.

¹⁸⁴ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosansko-posavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica: godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 306.

¹⁸⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 137.

Srbi su se u drugoj polovici kolovoza odlučili fokusirati na osvajanje Kostreša: „U ukupnim borbenim dejstvima TG–3 u okviru operacije „Koridor“, Kostreš je predstavljao jednu izuzetnu epizodu. Krvavu i herojsku. Kostreš je srpsko selo koje se nalazilo u rukama ustaša ... Tih dana svi su govorili o Bijelom Brdu, o borbama za Bijelo Brdo, o značaju Bijelog Brda ... Međutim, proučavajući situaciju, došao sam do zaključka da Bijelo Brdo pada onog momenta kad naše snage izbiju na Kostreš. Na taj način mi izbjegavamo frontalni napad na dobro utvrđeno Bijelo Brdo, izbjegavamo nepotrebne gubitke, vršimo obuhvat Bijelog Brda iz pravca sjeverozapada i sa Kostreša.“¹⁸⁶

Napadi na selo počeli su 19. kolovoza, ali srpski napredak je bio usporen. Srbi su uspjeli ući u selo 20. kolovoza, ali su se zbog jakog otpora i topničkog napada iz Hrvatske povukli. Predvečer istog dana TG 3 ponovno napada Kostreš, ali ih zaustavlja 103. br. HVO-a. Prema izvorima s agresorske strane, otpor branitelja bio je velik.¹⁸⁷ Zapovjedništvo OGIP-a je i dalje imalo probleme s nedostatkom vojnika. Na raspolaganju nisu imali snage HV-a jer je 108. br. bila na odmoru, a 132. br. se nije odazvala pozivu. S 21. kolovozom Srbi ponovno ulaze u Kostreš, ali ih Hrvati opet pritišću pa se povlače. Naredna tri dana bilo je relativno mirno što su obje strane iskoristile za konsolidaciju. Nakon što je bila spremna, TG 3 je 25. kolovoza povela napad po cijeloj bosanskobrodskoj bojišnici. Ovaj napad počeo je bez topničke paljbe što je iznenadilo hrvatske branitelje koji su navikli da ih udari topova al armiraju. Topnički uvod ovog puta je izostao zbog nedostatka streljiva. Srpske snage išle su korak po korak, bunker po bunker naposljetku uspjevši u svom naumu. U poslijepodnevnim satima istoga dana osvojili su selo i brdo Kostreš.¹⁸⁸

Hrvatske snage su pokušale vratiti osvojeno, ali bezuspješno. Svaki pokušaj je završio s velikim gubicima zbog čega su u noći s 25. na 26. kolovoz branitelji samovoljno napustili liniju na pravcu Bijelo Brdo - Bosanski Dubočac. Zalaganjem OGIP-a na crtu je ipak vraćen dio vojnika. Planovi o vraćanju Kostreša i dalje su bili prisutni. Dok su Hrvati planirali protunapad, Srbi su nastojali iskoristiti uspjehe. Bijelo Brdo osvajaju 27. kolovoza, a idući dan i Bosanski Dubočac koji je padom prethodnih mjesta bio potpuno izoliran.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 140.

¹⁸⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 139.

¹⁸⁸ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 307.

¹⁸⁹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 142.

U srpskim redovima porastao je optimizam zbog osvajanja Bosanskog Dubočca, Bijelog Brda i Kostreša jer su bili sve bliže Bosanskom Brodu. Hrvatska obrana konstantno je bila labava jer su branitelji napuštali crtu zbog velikih gubitaka. Na njihovu sreću, i neprijateljske snage su imale slične probleme. Dok su Srbi bili u ekstazi zbog uspjeha, OZ Osijek radila je na protunapadu. Isplanirano je da nositelj napada bude 3. br. ZNG-a koja je na teritorij Bosanske Posavine ušla u noći s 29. na 30. kolovoz. Angažman 3. br. ZNG-a donio je skromne rezultate. O trudu da se povrati Kostreš svjedoči i srpska strana koja navodi kako je samo 2. rujna na njihove položaje ispaljeno preko 1.000 granata.¹⁹⁰ Tog istog dana hrvatske snage su uspjele pod svoju kontrolu staviti groblje u Kostrešu. Tijekom 3. rujna 3. br. ZNG-a u pratnji 157. br. HV-a izvela je čak tri napada na Kostreš, ali bezuspješno. Neuspjeh je obeshrabrio vojnike 3. br. ZNG-a i 157. br. HV-a zbog čega su zatražili izvlačenje s bojišnice. Zapovjedništvo Slavenskog bojišta naredilo je OGIP-u da ih nastoji zadržati pod svaku cijenu na terenu dok ne dođe njihova zamjena, ali u tim trenucima to je bio gotovo nemoguć zadatak. Bojna 157. br. HV-a povukla se 4. rujna.¹⁹¹

Tijekom 4. rujna došlo je do prerasmjesta hrvatskih snaga. Za nastavak napada na Kostreš umjesto 3. br. ZNG-a uveden je ojačani vod 2. br. ZNG-a. Problemi s držanjem obrambene linije i dalje su postojali. Iako joj je to bilo naređeno, 157. br. HV-a nije zauzela crtu koju je trebala. Zbog toga je nastala rupa u obrani koju popunjavaju 101. br. HVO-a i TG 153 koje pak nemaju dovoljno vojnika. U noći sa 7. na 8. rujna TG 137, pod zapovjedništvom Pavla Miljavca, samovoljno se povukla u dubinu 3 kilometra. OGIP je uspio nekako pokrpati liniju vojnicima 103. br. HVO-a.¹⁹² Prvi veći rujanski uspjeh srpske vojske bilo je zauzimanje sela Struga 8. rujna. Snage TG 3 uspjele su zauzeti ovo selo smješteno istočno od Bosanskog Broda, ali su se istoga dana povukle zbog pritiska 108. br. HV-a. U srpskom napadu najviše je stradala TG 153 koja je branila šire područje Koraća. Zbog gubitaka dio grupe je izvučen s bojišta, a njihove položaje preuzimaju HOS-ovci predvođeni Antom Prkačinom. Oni su na bosanskobrodsko bojište došli iz Hercegovine, a odmah po dolasku stavili su se na raspolaganje OGIP-u.¹⁹³

¹⁹⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 144.

¹⁹¹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 370.

¹⁹² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 145.

¹⁹³ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 307.

Usprkos dolasku pojačanja, samovoljno povlačenje pojedinih postrojbi i dalje je izazivalo velike probleme za hrvatske snage. Povlačenje TG 137 i BG 150 HV-a dovelo je obranu Bosanskog Broda u teško stanje. Vojna policija nastojala ih je zaustaviti, ali usprkos tome oni prelaze most na Savi i vraćaju se u Hrvatsku. O tom povlačenju očitovali su se i nadležni Vinko Štefanek i Petar Stipetić. Obojica navode kako se BG 150 povukla bez ikakvog razloga jer nije bilo nikakvog napada na tu skupinu. Zbog povlačenja TG 137 i BG 150, HOS-ovci su imali velike gubitke pa su se i oni povukli u Koraće. Crtu kod Zborišta 14. rujna napustila je i 124. br. HV-a. I ona se povlači bez razloga, uz obrazloženje kako su se prvo povukli njihovi susjedi zbog čega im je prijetilo neprijateljsko okruženje. Operativni časnik OGIP-a obratio se nadređenima riječima: „Molimo vas da nam više ovakve postrojbe ne šaljete jer od njih imamo više štete nego koristi.“¹⁹⁴

Stipetić je molio Glavni stožer HV-a da žurno pošalje neku pomoć jer više nije bilo snaga sposobnih za angažman. U pomoć braniteljima 15. rujna došlo je 570 vojnika TG 105 iz Bjelovara, 253 vojnika zagrebačke BG 102, 90 sisačkih dragovoljaca i oko 100 vojnika virovitičke 127. br. HV-a. Ovo pojačanje bilo je nedovoljno kad se uzme u obzir stanje na terenu. Zbog toga je period od 15. rujna prošao u nastojanjima hrvatskih snaga da nekako zakrpaju svoje linije.¹⁹⁵ Srbi su iskoristili probleme u hrvatskoj obrani. U danima od 12. do 15. rujna osvojili su sela Gornje Barice, Lipice, Gložik i Gašnjaču. Snage TG 3 privremeno su obustavile daljnje napade što je dalo malo vremena braniteljima da poslože svoju obranu.¹⁹⁶

Hrvatske snage 16. rujna napale su na liniji Gornja Barica - Kostreš. U akciji su sudjelovale snage 101. i 103. br. HVO-a. Napad je bio neuspješan, ali dao je malo vremena i prostora OGIP-u da uvede nove snage. Vukovarska 124. br. HV-a se 16. rujna vratila na crtu kod Zborišta, istu onu koju je dva dana ranije napustila. Na istočni dio crte postavljene su bjelovarska TG 105 i sisačka BG 120.¹⁹⁷ Jače borbe ponovno su započele srpskim pješačko-tenkovskim napadom 21. i 22. rujna. Srbi su uspjeli osvojiti zaselak Donje Barice i pomaknuti obrambenu crtu na pravcu Novog Sela i Koraća. Teške borbe nastavljene su i idućeg dana. Hrvatska strana imala je velike gubitke, a posebno 3. br. ZNG-a. Osim gubitaka, problem je bio i pucanje obrambene linije. Vukovarska 124. br. povukla se s crte kod Zborišta, a opravdanje im je bilo da se povukla i 101. br. HVO-a. Sve to bilo je praćeno nedostatkom streljiva: „Opća

¹⁹⁴ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 379.

¹⁹⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 149.

¹⁹⁶ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica: godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 308.

¹⁹⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 150.

ocjena: nisu mogući naši jači protuudari zbog tako lošeg stanja sa streljivom za topove, haubice i tenkove. Ukoliko streljivo ne stigne u toku dana dio tehnike će se morati s linija izvući.“¹⁹⁸ Iz izvještaja SZUP-a od 23. rujna saznajemo kako su Srbi i dalje dovlačili novo ljudstvo i tehniku. Tako se navodi da je 700 vojnika iz Okučana došlo pomoći osvojiti Bosanski Brod. S druge pak strane, stanje u braniteljskim redovima se samo pogoršavalo.¹⁹⁹

Noć s 23. na 24. rujna bila je kritična na svim dijelovima obrane. Naime 124. br. HV-a je na položajima kod Zborišta trebala zamijeniti 132. brigada HV-a koja samoinicijativno napušta Slavonski Brod i vraća se u matične Našice. Kako bi ojačao obranu, general Stipetić je naredio 121. br. HV-a iz Nove Gradiške da se pripremi za angažman u BiH. Vojnici iz Nove Gradiške 26. rujna ušli su na područje Bosanske Posavine i zauzeli crtu Potočani - Koraće - Lipica. Glavni stožer HV-a naredio je pak riječkoj TG 111 da se pripremi kako bi do 30. rujna mogli ući na teritorij Bosanskog Broda. Veliki problem za Bosansku Posavinu bila je i vojno-politička situacija u Hrvatskoj. Naime na području zahvaćenom ratom bile su mirovne snage UN-a koje su trebale omogućiti povratak prognanog stanovništva. Srbi s druge strane nisu planirali to provesti zbog čega su OZ Osijek i OZ Bjelovar morale pripremiti dio snaga koje bi bile spremne pravovremeno odgovoriti na potencijalnu srpsku prijetnju u istočnoj Hrvatskoj.²⁰⁰

7.7 Pad Bosanskog Broda

Posljednji koliko-toliko miran dan na bojištu bio je 28. rujna i to prvenstveno jer Srbi nisu bili spremni za napad. Već idućeg dana snažno su udarili na jedno od glavnih obrambenih uporišta, selo Koraće. Hrvatskim protunapadom u kojem se najviše iskazala TG 121 HV-a, napad je odbačen. Sve ovo bio je uvod u završne borbe na teritoriju bosanskobrodске općine. Posljednje dane Bosanski Brod branilo je oko 2.500 vojnika HV-a i HVO-a. Hrvatske snage bile su sastavljene od 101. i 103. br. HVO-a, 108. br. HV-a, TG 121, TG 111, BG 109, BG 102 i satnije 2. „A“ br. ZNG-a. Uoči završnih borbi Hrvati su procijenili kako Srba ima između 4.000 i 5.000 što nije bilo ni približno stvarnoj brojci. Nasuprot braniteljima stajalo je 19.960 boraca VRS-a.²⁰¹ Gubici na hrvatskoj strani u rujnu bili su ogromni. OGIP je izgubio 26,66 % vojnika od prosječnog borbenog poretka. Od tog broja 4,76 % je bilo poginulih, a 21,89 % ranjenih.²⁰²

¹⁹⁸ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 392.

¹⁹⁹ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 284.

²⁰⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 124.

²⁰¹ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 308.

²⁰² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 442.

Hrvatska obrana nije se uspjela stabilizirati. Obrana je počela pucati 30. rujna kada su vođene borbe oko zaselka Čardak. Položaje je prvo napustila 101. br. HVO-a zbog čega su na udar došle vinkovačka BG 109 i 108. br. HV-a. Idućeg dana se i BG 109 samovoljno povukla s područja Zborišta. Sa sobom su povukli i dio ratne opreme koja je pripadala drugim postrojbama. Zapovjedništvo OGIP-a nastojalo ih je zaustaviti, ali bezuspješno. Zbog samovoljnog povlačenja i izvlačenja ratne tehnike, general Stipetić htio je pokrenuti istragu i suspendirati zapovjednika grupe. Umjesto BG 109 na crtu je uvedena 2. satnija „A“ br. ZNG-a. Nenadano povlačenje i 101. br. HVO-a i BG 109 u težak je položaj dovelo borbe 108. br. HV-a. Stanje u ovoj slavonskobrodskoj postrojbi, koja je od svih jedinica HV-a najduže ratovala na području Bosanske Posavine, bilo je sve teže i teže. Vojnici su bili na psihičkom i fizičkom rubu. U svega tri dana borbe imali su 9 mrtvih, 21 ranjenog i 19 nestalih vojnika.²⁰³ Kasnije se saznalo kako su nestali vojnici ubijeni.

Srbi su 2. listopada probili obrambenu crtu u Čardaku koju je branila 2. satnija „A“ br. ZNG-a. Zbog srpskog prodora satnija je bila prisiljena na povlačenje u dubinu od oko 800 metara. Na ostalom dijelu Obodnog kanala nije bilo hrvatskih snaga zbog čega je nastala rupa u obrani Zborišta. Zbog problema s Osinjskom brigadom, čiji su vojnici samovoljno napustili položaje, Srbi nisu primijetili pukotinu u hrvatskoj obrani. Za daljnji angažman na području Bosanskog Broda bile su planirane 135., 132., 123. i 109. br. HV-a. Zapovjednik 135. br. HV-a tvrdio je da njegovi vojnici odbijaju naredbu za angažman u Bosanskoj Posavini. Što se tiče TG 132, u Slavskom Brodu pojavio se dio vojnika, ali su odbili prijeći Savu pa se vraćaju u Našice. Iz 109. br. HV-a nisu najavili nikog tako da je u pomoć braniteljima došlo samo 30 vojnika TG 123 iz Požege. Sve ovo utjecalo je na 108. br. HV-a čiji su vojnici bili iscrpljeni. Čekali su smjenu koje nije bilo jer su brigade HV-a odbijale prijeći Savu, a boraca HVO-a nije bilo dovoljno.²⁰⁴

Srpske snage 3. listopada započele su napad na glavna obrambena uporišta: Koraće, Sijekovac i Novo Selo. Pokušaj hrvatskog napada 4. listopada na pravcu Novo Selo – Zborište, koji su vodile snage 101. br. HVO-a i 2. A br. ZNG-a, bio je neuspješan. Zbog gubitaka se povlače na početni položaj, a srpske snage prate ih u stopu, prelaze Obodni kanal i s boka napadaju 2. bojnu 108. br. HV-a. Strah od srpskog okruženja bio je velik pa su se pripadnici 2. bojne 108. br. počeli povlačiti u Slavonski Brod. Njihovim primjerom povelili su se i ostali iscrpljeni, promrzli i nervozni pripadnici 108. br. HV-a koji 5. listopada napuštaju

²⁰³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 158.

²⁰⁴ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 449.

bosanskobrodsku bojišnicu. Srbi su iskoristili rasulo u hrvatskim redovima. Uspjeli su osvojiti Donje Kolibe i ući u Kričanovo.²⁰⁵

Obrana Bosanskog Broda 5. listopada bila je u kritičnom stanju. Dezorganizirane branitelje neprijatelj je konstantno pritiskao, a uz to su imali probleme sa streljivom. U pojačanje je trebala doći 3. br. ZNG-a, ali ona se nije pojavila. Alarmantnog stanja svjestan je bio i general Stipetić koji je usmeno naredio kako se trebaju okupiti svi raspoloživi vojnici, uključujući i one bolesne koji su bili u stacionarima. Položaje 108. br. HV-a pokušali su preuzeti pripadnici 101. br. HVO-a i dijelovi 3. „A“ br. ZNG-a. Neprijateljski napredak nisu mogli zaustaviti pa se do kraja 5. listopada i oni povlače preko Save: „Napuštanjem linije fronta od strane 3. A. brigade, neprijatelj je došao do same periferije grada.“²⁰⁶ Na bosanskobrodskoj bojišnici ostale su samo 157. br. HV-a i TG 111, ali i one odlučuju povući se. Napuštaju teritorij Sijekovca i Koraća gdje su bile i prelaze preko rijeke Save, a srpsko osvajanje Bosanskog Broda postaje gotova stvar.²⁰⁷

Pokušaj bilo kakve organizirane obrane pao je u vodu. Bilo je pokušaja od strane nadređenih da se pripreme pojedine postrojbe za ulazak na područje Bosanskog Broda, ali sve su mogle biti spremne tek 7. i 8. listopada što se pokazalo prekasnim.²⁰⁸ U noći s 5. na 6. listopada Srbi su bili pred samim ulaskom u Bosanski Brod: „I zaista je sve krenulo. Kakav preokret ... Krenule su, zatutnjale, tenkovske i mehanizovane kolone na sve strane, mimoilazile se, ukrštale, a ko je god drugoga zapitao kuda idu, dobijao je jedan jedini odgovor: na Brod. Svi se kreću, idu, prividno, čak i u suprotnim smjerovima, a svi, ipak idu samo na Brod, u odsudnu bitku za oslobođenje Broda ... Tresla se Posavina i nešto se krupno zaista dešavalo.“²⁰⁹

Preostali hrvatski branitelji povlačili su se iz grada zajedno s civilima. Grad su ostale braniti manje skupine vojnika, ali to nije bilo dovoljno. Bosanski Brod pao je 6. listopada: „Linija fronte više ne postoji, snage obrane BiH se povukle u Slavonski Brod.“²¹⁰ Do noći su srpske snage bile su na Savi tako da je TG 3, s 47 dana kašnjenja, službeno završila treću etapu operacije. General Talić pohvalio je srpske snage koje su sudjelovale u osvajanju Bosanskog Broda: „Srpski junaci, vi ste na najbolji način pokazali svu čvrstinu, odlučnost, ponos, poštenje i nadasve hrabrost srpskog vojnika. Vi pokazaste da Obilići, Sinđelići, Stojanović, Kovačevići

²⁰⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 163.

²⁰⁶ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 19.

²⁰⁷ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica: godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 309.

²⁰⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 165.

²⁰⁹ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 154.

²¹⁰ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 20.

i mnogi znani i neznani srpski junaci nisu nestali i da nikada neće nestati. Srpski nar od ponosan je na vas, srpske majke jače su od svih majki na svetu, njih ponos je neuništiv, zato im hvala, a mi smo im večiti dužnici. Slobodu i budućnost srpskih pokoljenja obezbeđujete vi srpski junaci svojim životima što se dokazali i u ovoj junačkoj bitci i pobedi. Ovu pohvalu pročitati svim jedinicama 1. KK i Operativne grupe Doboje. Srpski junaci napred do pobeđe i jedinstva svih Srba i pravoslavaca ovog sveta.“²¹¹ U rano jutro 7. listopada srušen je i most na Savi.²¹² Iza rušenja stajale su inženjerije 157. br. i 108. br. HV-a, ali do danas nije otkriveno po čijem naređenju je to napravljeno. Rušenje mosta jedna je od brojnih spornih epizoda rata u Bosanskoj Posavini. Osvajanjem Bosanskog Broda okončane su velike borbe na posavskoj bojišnici, a u drugoj pol. listopada ukinut je OGIP. Srbi su i dalje nastojali osvojiti i oraško-šamačko područje, ali im to nije polazilo za rukom.

7.8 Oraško-domaljevačko bojište

Na onom dijelu teritorija Orašja i Bosanskog Šamca, koji Srbi nisu uspjeli osvojiti u travnju, djelovale su dvije brigade HVO-a: 104. na području Domaljevca i 106. na području Orašja. Uz njih su se na ovom potezu borile i snage HV-a i ZNG-a iz Zagreba, Varaždina, Osijeka, Slavonskog Broda, Karlovca, Rijeke, Velike Gorice, Županje i Čakovca. Svibanjski uspjesi HV-a i HVO-a pobudili su nadu da je moguće osloboditi okupirane dijelove na području Bosanskog Šamca i Orašja, ali to je bilo nerealno. Lipanj 1992. obilježili su napadi 2. posavske brigade Istočno-bosanskog korpusa na crtu 104. br. HVO-a. Žestoke borbe vođene su tijekom cijelog mjeseca, a hrvatske snage jedva su odbacivale srpske napade. Šamačka 104. br. HVO-a bila je dosta dezorijentirana, a vojnici su bili skloni bježanju. Jedan od lipanjskih problema bio je, kao i u svim jedinicama tada, kroničan nedostatak streljiva. Usprkos svemu tome, HVO je uspio obraniti to područje.²¹³

Nakon 24. lipnja i početka operacije „Koridor-92“, situacija se ponovno počela komplicirati. Srpske snage, predvođene BG 2, započele su operaciju „Sivša“ 14. srpnja s ciljem osvajanja preostalih dijelova Bosanskog Šamca i Orašja. Srbi su nastojali iskoristiti zanos zbog zauzimanja Odžaka dan ranije. Već prvog dana napada raketirana su sva naselja oraške općine. Borbe vođene 19. srpnja u hrvatskim izvorima opisane su kao najkrvavije do tada. Na Oštru

²¹¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 168.

²¹² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 502.

²¹³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 174.

Luku i na položaje kod Vidovica ispaljeno je više od 2.000 granata, ali i taj napad na Orašje je odbijen.²¹⁴ Krajem srpnja ponovno su intenzivirani napadi, ali su i oni uspješno odbijeni.

U kolovozu su hrvatske snage preuzele inicijativu na bojnopolju koju su zadržale sve do kraja 1992. godine. Glavni razlog je bio taj što su im pojačanja dolazila bez većih problema. U pomoć braniteljima su došli borci 130., 104. i 131. br. HV-a. Najveći uspjeh u kolovozu bilo je zauzimanje zaselka Gajeveci kod Vidovica. U rujnu je crta dodatno ojačana dolaskom dijelova brigada iz Odžaka i Modriče. Novi ciklus jačih borbi krenuo je sredinom mjeseca. Po naredbi generala Stipetića hrvatske su snage nastojale presjeći cestu Brčko - Krepšić - Lončari i spojiti se sa snagama 108. br. HVO-a i 21. br. ABiH iz Srebrenika. Srpska obrana kod Vidovica probijena je 19. rujna u napadu 106. br. HVO-a. Srbi su nastojali zaustaviti Hrvate zrakoplovnim napadima na Orašje, ali usprkos tome 20. i 21. rujna srpska obrambena crta probijena je na više mjesta.²¹⁵

U listopadu je glavnina hrvatskih napada i dalje išla u smjeru Vidovica. Problemi na obje strane su postojali. Srbima su ih stvarali vojnici koji su bježali s položaja, a Hrvate je uzdrmao pad Bosanskog Broda. Srpska TG 3 je nakon osvajanja Bosanskog Broda izdvojila dio snaga za borbe na oraškom području. Iako je pad Bosanskog Broda izazvao šok i nevjericu u hrvatskim redovima, to je brzo prošlo. Sredinom listopada na područje Orašja i Domaljevca došle su sve snage HVO-a koje su se borile na bosanskobrodskom području (101., 102., 103. i 105. br.) kao i TG 111 HV-a. Uz 104. i 106. br. HVO-a, to je bila velika koncentracija vojske koju Srbi nisu mogli poraziti.²¹⁶

Ukidanjem OGIP-a ovlasti na oraško-domaljevačkoj bojišnici preuzela je Operativna grupa Bosanska Posavina (OGBP) koja 28. studenog postaje Operativna zona Bosanska Posavina (OZBP). U sastav su ušle sve posavske postrojbe HVO-a s time da su 107. br. iz Gradačca i 108. br. iz Brčkog ušle samo formalno. Fizičkog kontakta s tim brigadama nije bilo. Na čelu OZBP-a postavljen je Đuro Matuzović, a sjedište zone smješteno je u Tolisi. OZBP tako je postala jedna od četiri operativne zone HVO-a na području BiH. Ostale su bile: OZ Srednja Bosna, OZ Jugoistočna Hercegovina i OZ Sjeverozapadna Hercegovina.²¹⁷ Ojačane hrvatske snage s 20. listopada krenule su u oslobađanje Vidovica koje su nakon višednevnih borbi oslobođene 26. listopada. Veće borbe ponovno su vođene u studenom jer VRS nije

²¹⁴ Tado Oršolić, „Rat u Bosanskoj Posavini - obrana oraškoga područja 1992. – 1995.“, u *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo (Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020), 212.

²¹⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 180.

²¹⁶ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 514.

²¹⁷ Davor Marijan, „Bosna i Hercegovina 1991.-1995. - u godinama nesvršenog rata“, *STATUS Magazin za političku kulturu i društvena pitanja* br. 3 (2004), 100.

odustao od osvajanja Orašja. U direktivi Glavnog štaba VRS-a od 19. studenog ponovno je zapovjedbno srpskim snagama da moraju završiti neispunjene zadatke i razbiti hrvatsko-muslimanske snage na području Orašja, Brčkog i Gradačca. Najveće borbe krajem studenog i početkom prosinca vođene su na širem oraškom području, tj. na prometnici Orašje-Lončari i oko sela Lepenice i Matić Polje. Do kraja godine, veći pomaci na crti bili su u hrvatsku korist. Najveći hrvatski uspjeh bilo je osvajanje Vučilovca i pomicanje crte prema Krepšiću. Ovim uspjehom koridor, koji je toliko značio RS-u, sveden je na nekoliko kilometara širine.²¹⁸ Posljednje veće borbe vođene su 30. prosinca oko sela Brvnik. Time je završila najteža ratna godina u Bosanskoj Posavini.²¹⁹

Početak 1993. bilo je još pokušaja napada i s jedne i s druge strane, ali crta je uglavnom ostala nepromijenjena. Zatim je od sredine 1993. pa sve do 1995. nastupilo razdoblje manje izmjene vatre, ali bez većih borbi i prodora. Takvo je stanje potrajalo sve do svibnja 1995. i operacije „Plamen 95“. Naime, nakon gubitka zapadne Slavonije u operaciji „Bljesak“, VRS je nastojao ponovno osvojiti Orašje kako bi obnovio narušeni moral. Unatoč snažnim napadima „oraški džep“ nije pao, a borbu branitelja posebno je pohvalio predsjednik Tuđman oslovivši je kao jednu od herojskih epizoda Domovinskog rata.²²⁰

7.9 Borbe u Brčkom

Već je rečeno kako su nakon srpskog osvajanja grada početkom svibnja borbe nastavljene u južnim i zapadnim predgrađima grada. Srpski cilj bio je ovladati kompletnom općinom i omogućiti neometan promet koridorom. U prvoj polovici rujna na temelju zapovijedi komandanta ABiH za tuzlansku regiju osnovana je Prva operativna grupa Bosanska Posavina (OG 1). U tu operativnu grupu ušle su 107. br. HVO-a, 108. br. HVO-a i 21. brigada ABiH Srebrenik. Komandant OG 1 bio je Ivan Turković, a sjedište je bilo selo Ježinac u općini Srebrenik. U listopadu 1992., uz pomoć snaga OG Bosanska Posavina ABiH, 108. br. HVO-a izvela je najambiciozniji napad na koridor. Snage 108. br. HVO-a 9. listopada oslobađaju Gorice, selo uz prometnicu Lončari - Brčko. Tim osvajanjem presječen je koridor koji je van funkcije bio ukupno 52 sata. Srbi su već 11. listopada uspjeli vratiti koridor pod svoju kontrolu.²²¹

²¹⁸ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 309.

²¹⁹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 188.

²²⁰ Tado Oršolić, „Rat u Bosanskoj Posavini - obrana oraškoga područja 1992. – 1995.“, u *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo (Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020), 216-220.

²²¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 192.

Na sastanku u Đakovu 19. listopada ponovno je dogovorena suradnja s ABiH s ciljem presijecanja koridora. Zajednički napad bio je planiran za 20. ili 21. listopada, ali on je naposljetku počeo tek 15. studenog pod nazivom operacija „Bosna-92“. U napadu su sudjelovale 108. br. HVO-a i snage ABiH iz Gračanice, Kalesije, Srebrenika, Tuzle i Živinica. Operacija je potrajala do 14. prosinca, ali koridor nije bio presječen. Odmah po završetku operacije, Srbi su prešli u protunapad kako bi proširili koridor. Cilj im je bio osvajanje Donjeg Rahića, Laništa, Donjeg Vukšića i Ulica. Istog dana zauzeli su pola Donjih Rahića, a tek u veljači 1993. Srbi osvajaju Ulice.²²² Zahvaljujući naporima branitelja gotovo dvije trećine općine ostalo je slobodno do kraja rata. Iako su se Srbi trudili, nikako im nije polazilo za rukom slomiti njihov otpor.²²³

7.10 Borbe u Gradačcu

Operacija „Koridor-92“ potakla je loše stanje u gradu koje je bilo sve teže iz dana u dan. Nakon otvaranja koridora i osvajanja Modriče krajem lipnja, Srbi su ostvarili uvjete za napad na Gradačac. Osvajanje Gradačca pripalo je TG 4 kojoj je pomogla 2. posavska brigada IBK. Borbe za Gradačac počele su 29. lipnja, a već u prvim napadima Srbi osvajaju sela gradačacke općine. Borbe su bile teške, ali Srbi su ipak zaustavljeni na prilazima grada 10. srpnja. Gradačac je bio u kritičnoj situaciji i po pitanju logističke opskrbe. U izvještaju OGIP-a od 11. srpnja piše kako je grad toliko odsječen da mu je pomoć u vidu naoružanja mogla ići jedino preko Splita.²²⁴ Usprkos svim problemima, borbe su nastavljene bez većih pomaka na crti sve do sredine kolovoza. Srbi tada zauzimaju Orlovo Polje, Donju Tramošnicu i veći dio Gornje Tramošnice. Borci 107. br. HVO-a pokušali su 19. kolovoza protunapadom natjerati neprijatelja na povlačenje, ali ne uspijevaju. Srpske snage su bile u zanosu. U Komandi 1. KK vjerovali su kako će Gradačac biti osvojen kroz 2 do 4 dana pa šalju pojačanja TG 4.²²⁵

Do brzog osvajanja Gradačca ipak nije došlo, a borbe za grad nastavljene su u rujnu. Jedan od najtežih dana za Gradačac bio je 12. rujan. Branitelji su bili pod tolikom pritiskom da je bilo upitno hoće li uspjeti obraniti grad.²²⁶ Zatražili su topničku podršku iz Županje koja je ušutkala srpsko topništvo. Veće borbe za grad ponovno su krenule u noći s 2. na 3. listopada, a trajale su cijeli mjesec. Srpske snage su sve više stezale obruč oko grada osvajajući selo po selo,

²²² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 192.

²²³ Stjepan Marčetić, „Zločin Jugoslavenske narodne armije i srpskih paravojnih postrojbi nad Hrvatima u Laništima, Donjem Vukšiću i Ulicama 8. Svibnja 1992.“, u *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo (Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020), 163.

²²⁴ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 35.

²²⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 193-194.

²²⁶ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 376.

zaselak po zaselak. Pokušaj hrvatskog protunapada 18. listopada prošao je neuspješno. Uslijedilo je nekoliko dana zatišja, a krajem listopada Srbi su ponovno počeli napadati. Cilj im je bio probiti sjeverozapadnu obranu grada na dijelu ceste Čardak-Gradačac. Tijekom studenog Srbi su malo pomicali crtu u svoju korist, ali usprkos svemu nisu uspjeli osvojiti grad. Glavni štab VRS-a nije odustajao od Gradačca pa su u direktivi od 19. studenog zatražili njegovo oslobađanje zajedno s Brčkom i Orašjem. U prosincu inicijativa konačno prelazi na stranu branitelja. U napadima od 7. do 11. prosinca 107. br. HVO-a oslobodila je, uz topničku podršku iz Hrvatske, sela Novaliće, Vidu i Donje Krečane. Posljednji napad na Gradačac bio je 27. prosinca, a Srbi su uspjeli probiti pravac Kikići-Požarike i zauzeti dio crte.²²⁷

7.11 Izostanak pomoći tijekom operacije „Koridor-92“

OG Doboje dobila je zadatak da tijekom operacije „Koridor-92“ štiti glavne snage 1. KK od potencijalnog hrvatsko-muslimanskog napada s leđa, s područja šire okolice Doboja. Na srpsku sreću išlo je to što su hrvatske i muslimanske snage na području Doboja bile preslabe za takvu akciju. Te jedinice same nisu pokazale nikakav angažman da pomognu braniteljima Bosanske Posavine, već je inicijativa za to došla iz Hrvatske. Pukovnik Vinko Štefanek je 5. srpnja 1992. u formi Glavnog stožera obrane HVO-a i TO BiH zapovjedio 109. br. TO i 110. br. HVO-a napad u smjeru Doboja s ciljem rasterećivanja obrane Dervente. Zahtjev je izvršen 12. srpnja, a snage 109. br. ABiH napale su žestoko. Prodor je napravljen, ali već idućeg dana Srbi su uspjeli stabilizirati crtu i krenuti u protunapad s ciljem vraćanja izgubljenog teritorija. Snage OG Doboje postigle su manje uspjehe, ali se već istog dana vraćaju na početne položaje. Ovaj napad 109. br. ABiH je bio jedini muslimanski pokušaj da pomognu hrvatskim snagama u obrani Bosanske Posavine. Iako se od njega puno očekivalo, napad ipak nije donio toliko iščekivano rasterećenje.²²⁸

²²⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 195-197.

²²⁸ Isto, 126.

8. Tko je kriv?

Mnogi su vjerovali kako je Bosanski Brod zbog svog položaja neosvojiv. Cijelo to područje okruženo je rijekama, pritocima i obodnim kanalima, a sve to su dobri obrambeni temelji. S druge strane, grad se potpuno oslanjao na Savu i Hrvatsku. Most preko Save bio je jedini funkcionalan most u cijeloj Bosanskoj Posavini. S druge strane mosta je pak Slavonski Brod koji je bio logistički oslonac hrvatskih snaga.²²⁹ Zbog toga je odmah nakon pada Bosanskog Broda postavljeno pitanje tko je kriv? Tko je kriv za pad Bosanskog Broda i većeg dijela Bosanske Posavine?

8.1 Službena izvješća nastala nakon pada Bosanskog Broda

Prvo izvješće o padu Bosanskog Broda general Stipetić, zapovjednik Slavenskog bojišta, napisao je 8. listopada. Po mišljenju generala Stipetića, osnovni uzrok za pucanje bosanskobrodske obrane je samovoljno napuštanje položaja od strane 108. br. HV-a, 3. „A“ br. HV-a i 101. br. HVO-a.²³⁰ U novom izvješću od 12. listopada, general Stipetić je dodatno pojasnio neke stvari. Osvrnuo se posebno na HVO za koji je rekao kako su veliki gubici i nemogućnost da se popune redovi negativno utjecali na borbenu spremu. Spomenuo je i kako je velik broj vojno sposobnih Posavljaka napustio bojište, ali i slabu organizaciju brigada HVO-a. Osvrnuo se i na sistem zapovijedanja za koji je rekao kako je bio potpuno narušen zbog nemogućnosti kažnjavanja onih koji su odbijali zapovijedi i angažman u Bosanskoj Posavini. I ovo izvješće završio je ocjenom kako su za gubitak Bosanskog Broda krivi zapovjednici 108. br. HV-a, 3. „A“ br. HV-a i 101. br. HVO-a.²³¹ Puno veće izvješće o padu Bosanske Posavine general Stipetić sastavit će 1994. o čemu će još biti riječi.

Svoje viđenje zašto je pao veći dio Bosanske Posavine i Bosanski Brod dao je i Vinko Vrbanac, zapovjednik OZ Osijek, 13. listopada. Kao razloge pada spominje to što se svibanjski uspjesi nisu dovoljno iskoristili. Zaključuje kako je Zapovjedništvo OGIP-a više pažnje posvećivalo Derventi, a manje Modriči i Odžaku. Snage HV-a i HVO-a u početku su bile potpuno nepovezane, a ponekad je među njima dolazilo i do otvorenih sukoba. Problem je bio i taj što zbog pritiska međunarodne zajednice Hrvatska nikad nije mogla imati otvorene karte u Bosanskoj Posavini. Posljedično je to stvorilo probleme s angažmanom HV-a jer su brigade odbijale prelazak Save. Zbog toga se događalo da je postojalo puno malih postrojbi koje su se teško vezale. Kad se vojska povlačila, nije nikada išla na rezervni položaj već se automatski

²²⁹ Tado Oršolić, „Rat u Bosanskoj Posavini - obrana oraškoga područja 1992. – 1995.“, u *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo (Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020), 198.

²³⁰ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 81-83.

²³¹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 560-563.

izvlačila preko Save bez ikakvog odobrenja. Moral vojnika je isto opadao, a nekog uspjeha da ga podigne nije bilo. Uz sve to na bojnem bolju podbacile su i elitne postrojbe HV-a (npr. dijelovi 3. br. ZNG) što je isto imalo utjecaj na pad morala. Neprijatelji su tukli i Hrvatsku što je kod branitelja stvaralo osjećaj odsječenosti. Izvješće je Vinko Vrbanac završio riječima: „Smatram da smo Bos. Brod izgubili na psihičkoj pripremi vojaka i postrojbi i nevjerojatnoj podložnosti HV za širenje glasina, što opet govori o pripremi vojaka. Osobno se smatram odgovornim, a kao vojak postuđen i popljuvan, jer nismo izgubili Brod u krvi i znoju već u bezglavom povlačenju.“²³²

Odlukom predsjednika Tuđmana oformljena je i Komisija Vijeća narodne obrane koja je trebala ispitati razloge pada Bosanske Posavine i Bosanskog Broda. Za predsjednika komisije izabran je general Ivan Čermak, a uz njega su u komisiji bili general Josip Lucić, general Franjo Feldi te zamjenik ministra unutarnjih poslova Željko Tomljenović. U komisiji je trebao biti i Slobodan Praljak, ali on ipak nije sudjelovao njezinom radu. Četveročlana komisija je od 12. do 30. listopada razgovarala sa 12 časnika HV-a i predstavnicima vlasti u Slavonskom i Bosanskom Brodu. Sva četiri generala su bila involvirana u borbe u Bosanskoj Posavini stoga je njihov odabir da budu članovi Komisije vrlo diskutabilan.²³³

Posebno se to odnosi na generala Čermaka, koji se često spominje kao jedan od krivaca za tragičan posavski rasplet, a o čijoj će ulozi tek biti riječi. Komisija je skupila gotovo 1.000 stranica materijala o ratu u Bosanskoj Posavini koji su predani ministru obrane Gojku Šušku. O rezultatima Komisije razgovaralo se na sjednici Vijeća narodne obrane koja je održana 3. studenog 1992. godine. Prilikom rasprave o radu Komisije zaiskrilo je na relaciji Šušak-Čermak. Šušak nije bio zadovoljan radom Komisije tvrdeći kako je ispitana samo jedna strana. Također je konstatirao kako je Čermak sugestivno postavljao pitanja. Tuđman naposljetku nije dao Izvješće na glasanje, tj. prihvaćanje. Po Šeksovim riječima razlog je bila nepomirljivost Šuška i Čermaka.²³⁴ Josip Manolić ocijenio je rad Komisije farsom ističući kako je rasprava o padu Bosanske Posavine vođena samo iz formalnih razloga. Zaključuje kako nije bilo iskrene namjere da se utvrdi nečija odgovornost jer se odgovorni znaju (Tuđman, Šušak, Boban).²³⁵ Komisija nije donijela odgovore na neka ključna pitanja, kao primjerice tko je naredio

²³² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 558-560.

²³³ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 319.; Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 576.

²³⁴ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 404-413.

²³⁵ Josip Manolić, *Politika i domovina: moja borba za suverenu i socijalnu Hrvatsku* (Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2015), 296-297.

povlačenje hrvatskih snaga iz Bosanskog Broda te po čijem naređenju je srušen most preko Save. Tuđman je službeno naredio nastavak istrage, ali ona nije urodila plodom.

9. Stanje u HV-u, HVO-u i VRS-u

Sarajevsko primirje iz siječnja 1992. označilo je okretanje novog lista za Hrvatsku i HV. Hrvatski vrh vjerovao je kako je rat završen zbog čega je započeo proces demobilizacije koja je tijekom 1992. provedena u tri navrata.²³⁶ Istovremeno, s promjenama unutar HV-a, rat u Bosanskoj Posavini je potpuno eskalirao. Posavsko bojište bilo je zahtjevno zbog čega su brojni vojnici pod svaku cijenu nastojali izbjeći prelazak preko Save. Za njih je demobilizacija došla u pravom trenutku. Hrvatska vojska je zbog demobilizacije osim kvantitativnog, doživjela i kvalitativni pad. Vojsku su napustili najbolji, a ostali su većinom oni koji su izabrali karijeru profesionalnog vojnika. S demobilizacijom je tekao i preustroj HV-a koji se počinje prilagođavati na mirnodopsko stanje. Većina vojnika tada je, nakon boravka na bojištu, odmarala u svojim kućama. To je problem jer je za učinkovitost vojske potrebno da vojnici spavaju u vojarnama.²³⁷ Nažalost, svi ti problemi s HV-om na vidjelo su izašli u Bosanskoj Posavini.

Kako bi barem donekle zadržao kakvu takvu vojnu spremnost, Glavni stožer HV-a počeo je od travnja 1992. osnivati taktičke grupe (TG) koje su bile zamišljene kao nekakve interventne snage. One su se pokazale potpuno neučinkovitim i u Bosanskoj Posavini i na Južnom bojištu. Razlog neučinkovitosti bio je taj što su se istovremeno popunjavali redovi ZNG-a pa je dio vojnika pričuvnih brigada pristupio ZNG-u kako bi postali profesionalni vojnici. Od ljeta 1992. osnivaju se i borbene grupe (BG), ali one su bile još neefikasnije i to primarno jer su bile manje od taktičkih grupa. I taktičke skupine i borbene grupe slale su se u Bosansku Posavinu gdje nisu uspjele djelovati efikasno. Jednostavno nisu bili spremni za tako zahtjevan rat, a i to se nije predviđalo njihovim osnivanjem. One su služile za sanaciju incidenata koje se očekivalo prilikom reintegracije okupiranog područja u Hrvatskoj, ali ne i za totalni rat kakav je bio rat u Bosanskoj Posavini.²³⁸ Uz sve to, taktičke grupe nisu postizale borbeni duh kakve su imale brigade.²³⁹

²³⁶ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 342.

²³⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 206-208.

²³⁸ Isto, 211.

²³⁹ Mario Tomas, „Veliki gubici u boju za „Koridor“, *VP : magazin za vojnu povijest* br. 24 (2013), 25.

Iako Tuđman i Izetbegović 21. srpnja nisu potpisali vojni sporazum, mjesec dana ranije na sjednici bosanskohercegovačke vlade Alija Izetbegović rekao je kako prisustvo HV-a na području BiH nije ilegalno.²⁴⁰ Oršolić zaključuje kako ovakve izjave nisu bile dovoljne jer je isključivo vojna suradnja između Hrvatske i BiH mogla omogućiti angažman HV-a u punom smislu. On vjeruje kako je Izetbegovićeva „ne“ imalo direktan utjecaj na daljnji tijek rata. Osim što su odbili vojnu suradnju, dio muslimanskih čelnika javno je tada prozivao Hrvatsku zbog prisutnosti HV-a.²⁴¹ Sam Tuđman je pak u studenom 1993. govorio kako čak ni puni angažman HV-a ne bi bio dovoljan za hrvatsku pobjedu: „Osim toga, mi taj koridor, da spriječimo taj koridor između Istočne i Zapadne Bosne, nismo, sve da smo sve svoje vojne snage angažirali, vojnički su Srbi bili toliko nadmoćni, sa tenkovima, sa topovima, sa avijacijom, - da to spriječiti nismo mogli...“²⁴²

Angažman HV-a na području Bosanske Posavine nastojao se zakamuflirati. O tome se nije javno pričalo kako si se izbjegle kritike na račun Hrvatske. Kad se uzme u obzir da je Hrvatska već bila prozivana od strane UN-a, taj oprez i nije bio toliko nerealan. U svibnju 1992. generalu Antonu Tusu stigla je anonimna poruka majki i supruga vojnika 139. br. HV-a koje su se požalile na angažman svojih sinova i muževa u Bosanskoj Posavini. Zatražile su njihov povratak u Hrvatsku, a u slučaju neispunjavanja tog zaprijetile su javnim objavljivanjem da su vojnici HV-a na teritoriju druge države.²⁴³ O problemima ratovanja u Bosanskoj Posavini progovorio je i Vladimir Šeks 1995.: „Mi smo kao zmija noge morali skrivati u 92. godini da hrvatske postrojbe, regularna Hrvatska vojska ratuje u Bosni i Hercegovini. Morali smo skrivati zbog velikog dijela tada nekih u onom sazivu Sabora jer su tražili istrage, parlamentarne komisije, jer su postavljali pitanja što radi Hrvatska vojska u Bosni i Hercegovini, a mi smo to demantirali. Javno demantirali jer nismo smjeli to javno priznati niti javno iznositi.“²⁴⁴

²⁴⁰ Tado Oršolić, „Uloga Franje Tuđmana tijekom rata u Bosanskoj Posavini 1992.“, u *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države (1990. - 1999.)*, ur. Ante Bralić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016), 139.

²⁴¹ Isto, 140.

²⁴² *Stenogrami o podjeli Bosne*, priredili Predrag Lucić ... et al. (Mostar: Centar za kritičko mišljenje Tačno.net, 2017), 94.

²⁴³ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 199.

²⁴⁴ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 741.

Od kraja lipnja 1992. odbijanje angažmana u Bosanskoj Posavini, među pripadnicima HV-a, postaje uobičajena praksa. Takvo stanje potrajalo je do samog pada Bosanskog Broda. Zbog odbijanja angažmana u BiH, brigadir Vrbanac tražio je od GS HV-a 27. lipnja dozvolu da se iz HV-a otpuste oni koji ne žele ratovati van hrvatskog teritorija.²⁴⁵ Takav pristup ubrzo se pokazao neizvedivim jer je vojnika, koji su htjeli ratovati u Bosni, ionako bilo premalo. Bilo je i ideja, prije svega iz Zapovjedništva OZ Osijek, da se vojnike sankcionira, ali za to nije postojalo zakonsko uporište. Kako je moguće kazniti hrvatske vojnike koji ne žele ratovati na teritoriju susjedne države kad je sam ministar Šušak to zabranio 7. srpnja? Već je rečeno kako se hrvatska prisutnost na području BiH nastojala sakriti pod svaku cijenu. Zbog toga je postojao strah da bi sankcioniranje vojnika privuklo nepotrebnu pažnju i dovelo Hrvatsku u neugodan položaj u svijetu.²⁴⁶

U jedinice HV-a bili su ubačeni i provokatori kojima je jedini zadatak bio raditi na demotivaciji hrvatskih branitelja. Ti su agenti postavljali pitanja zašto bi uopće HV ratovao u Bosanskoj Posavini.²⁴⁷ Iz IPD-a, koji je bio zadužen za podizanje borbenog morala, predlagali su da se problem demotivacije za rat u Bosanskoj Posavini pokuša riješiti razgovorom. Savjetovano je da se vojnicima naglasi kako se interesi Hrvatske brane i u BiH.²⁴⁸ Uprava IPD-a kao razlog odbijanja angažmana u Posavini ističe i psihološki sindrom „isluženog narednika“. Vojnik koji pati od ovog sindroma strahuje od ozljeđivanja ili smrti u završnoj fazi rata nakon što je već preživio brojne opasne situacije. O postojanju tog „sindroma“ svjedoči i izvješće 108. br. HV-a od 3. listopada koje kaže kako: „... ljudstvo u brigadi jednostavno ne želi jer se ide u BiH, a rat je, kažu gotov.“²⁴⁹ Ipak, od svih brigada HV-a koje su ratovale na području Bosanske Posavine, 108. brigada je imala najveći borbeni moral.

Najveći problem HVO-a bio je taj što je u početnim fazama rata u BiH bio organiziran kao milicijska organizacija. Iz toga je proizašao problem nevoljkosti za ratovanje izvan vlastitog mjesta što je posebno bilo vidljivo nakon poraza.²⁵⁰ O svemu tome saznajemo i iz izvješća OGIP-a od 10. srpnja: „Karakteristično za HVO da vojnici kojima je vlastito selo - mjesto, palo u ruke četnika, nemaju volje i interesa da brane dostignute linije, teško ih je

²⁴⁵ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 30.

²⁴⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 218.

²⁴⁷ Josip Manolić, *Politika i domovina: moja borba za suverenu i socijalnu Hrvatsku* (Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2015), 298.

²⁴⁸ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 64.

²⁴⁹ Isto, 49.

²⁵⁰ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 311.

animirati.²⁵¹ Zbog svega toga HV je gledao na HVO kao na nepouzdanog partnera. Iz tog nepovjerenja proizašla je slaba suradnja, što se naravno odrazilo i na bojištu. Ovo je najviše eskaliralo pred pad Bosanskog Broda, ali takvih primjera bilo je i ranije. Često su se zapovjednici HV-a žalili na brigade HVO-a tvrdeći kako su neposlušni i kako djeluju samoinicijativno. U tome je vjerojatno bilo i istine, ali je isto tako dio zapovjednika HV-a blaćenjem brigada HVO-a nastojao zakamuflirati vlastite neuspjehe i neuspjehe brigada kojima su zapovijedali. Problemi koje je imao HVO bili su jedan od razloga zbog kojeg brigade HV-a nisu htjele prelaziti Savu i ratovati na teritoriju Bosanske Posavine.²⁵²

Što se pak borbenog morala pripadnika HVO-a tiče, on je uvelike ovisio o HV-u. Branitelji Bosanske Posavine kontakte sa Sarajevom i središnjim vlastima izgubili su još početkom travnja. Snage HVO-a tako su se isključivo mogle osloniti na Hrvatsku. Prisutnost HV-a u Bosanskoj Posavini dovela je do rasta morala među vojnicima HVO-a. Tako, primjerice, u izvješću 102. br. HVO-a s početka srpnja piše kako je moral među vojnicima HVO-a porastao za 500% zbog prisutnosti HV-a.²⁵³ Zbog svega toga, svako povlačenje HV-a odražavalo se i na HVO. Često je pad morala korišten kao razlog poraza ili povlačenja. Sve to vidljivo je u izvještaju Zapovjedništva Slavenskog bojišta GS HV-u s početka listopada: „Dosta slaba borbena sposobnost brigada HVO, koje zbog pretrpljenih gubitaka i pada morala nisu siguran oslonac za čvrsto držanje crte fronte.“²⁵⁴

Veliki borbeni moral prepoznat je u 101. br. HVO-a koja je, usprkos domoljubnom motivu, imala velike probleme koji se nisu mogli gurnuti pod tepih. Najveći problemi bili su premorenost, veliki ljudski gubici, organizacija i nestručni zapovjedni kadar. Uz 101. br. HVO-a po pitanju morala posebno se isticala i 106. br. HVO-a. Ona je bila jako povezana sa lokalnim stanovništvom jer je uspjela obraniti veći dio Orašja od agresorskih napada. Ta skladnost vojske i civila jako je bitna jer su si međusobno podizali moral i hrabrost.²⁵⁵ O moralu u hrvatskim redovima pisao je i pukovnik Slavko Lisica: „... ali nisu imali ono što smo imali mi - osjećaj da se bore za pravu stvar ... vojnički moral i riješenost da u toj borbi istraju i iz nje izađu kao pobjednici.“²⁵⁶

²⁵¹ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 24.

²⁵² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 209.

²⁵³ Isto, 215.

²⁵⁴ Slobodan Praljak, *Pad Bosanske Posavine 1992. godine* (Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007), 46.

²⁵⁵ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 215-216.

²⁵⁶ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 126.

Organizacija sustava zapovijedanja isto tako bitno utječe na ishod rata. Hrvatska i srpska strana imale su različito organizirane sustave zapovijedanja. Opterećenje hrvatskog sustava bila je činjenica da je organiziran u Hrvatskoj dok se borbe vode na teritoriju susjedne države. Marijan ocjenjuje kako ustrojem Zapovjedništva Slavenskog bojišta 30. lipnja hrvatska strana nije puno dobila. Zaključuje kako zapovjedni sustav nije pojednostavljen, već je uvedena još jedna razina zapovijedanja koja je izazivala konfuznost i proturječnost. Vrlo vjerojatno je da je postavljanje generala Stipetića na tu funkciju trebalo imati psihološki učinak zbog činjenice da je drugi general po hijerarhiji HV-a došao na bojište. General Martin Špegelj, glavni inspektor obrane, predložio je sredinom srpnja da se Zapovjedništvo Slavenskog bojišta preseli u Slavonski Brod, a OGIP u okolicu Bosanskog Broda. Špegelj je vjerovao kako će to mentalno utjecati na vojsku, ali prijedlog nije uvažen.²⁵⁷

Taktičko zapovijedanje isto nije bilo na zadovoljavajućoj razini. Na području Bosanske Posavine djelovao je niz manjih sastava koji su tražili da ih se združi pod jednim zapovjedništvom. Kako bi se što lakše upravljalo hrvatskim snagama na području Bosanske Posavine, formirane su tri taktičke grupe unutar OGIP-a. Taktička grupa Istok, tajnog naziva Max, bila je nadležna za općine Bosanski Šamac, Orašje i Brčko. Njome se zapovijedalo iz sela Tolisa u općini Orašje, a zapovjednik je bio satnik Miroslav Anđić. Druga taktička grupa zvala se Centar, a tajno ime bilo joj je Križ. Ona je obuhvaćala općine Odžak, Modriču i Gradačac. Središte grupe bilo je u Odžaku, a na čelu joj je bio zapovjednik bojnik Mijo Golubčić. Posljednja taktička grupa Zapad tajno se nazivala Greben. Ona je bila namijenjena za Bosanski Brod i Derventu. Zapovjedno središte bila je Derventa, a njome je zapovijedao natporučnik Miro Zubak. Glavna uloga taktičkih grupa bila je izvještavanje Zapovjedništva OGIP-a o stanju na terenu kako bi se mogle donositi prave odluke.²⁵⁸ Nažalost, ni one nisu urodile očekivanim plodom te se od njih postepeno odustalo.

²⁵⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 231.

²⁵⁸ Mario Tomas, Ante Nator, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 286.

O nadmoći srpskih snaga već je dosta rečeno. Iskorištavanje materijalno-tehničkog nasljeđa JNA i TO omogućilo im je ogromnu prednost pred druga dva naroda. Sve do kraja rata u BiH hrvatske i muslimanske snage nisu uspjele otopiti tu razliku. VRS je jednostavno bolje stajao od hrvatskih snaga i po pitanju ljudstva i po pitanju kvalitete. Sve svoje napore Srbi su iskoristili za postizanje ratnih ciljeva. U skladu s tim 20. svibnja započinju s općom mobilizacijom. Za razliku od HV-a koji je ratovao s brojčano manjim taktičkim grupama, bosanskohercegovački Srbi ratovali su s formacijskim postrojbama u kojima je bataljun bio najmanja jedinica. Probleme unutar svojih redova imali su i Srbi. Dio njih izašao je na vidjelo u TG 3 1. KK o čemu je već bilo riječi. Puno veće probleme Glavni štab VRS-a imao je s Istočno-bosanskim i Sarajevsko-romanijskim korpusom. Oba korpusa imala su „lokalni“ karakter, a njihovi borci nisu bili voljni ratovati van svog domicilnog područja.²⁵⁹ Na nesreću Bosanske Posavine, operaciju „Koridor-92“ provodile su snage 1. KK, najjačeg korpusa VRS-a.

O važnosti Bosanske Posavine za Srbe i Republiku Srpsku progovorio je i general Talić 1993. povodom prve godišnjice proboja koridora. Tom je prilikom rekao kako su srpske snage probile: „...blokadu prema matici Srbiji i otvorili komunikaciju srpskog naroda u Krajinama sa Saveznom Republikom Jugoslavijom, u narodu poznatom kao 'Put Života'“. ²⁶⁰ Talićeve riječi opisuju koliko je osvajanje Bosanske Posavine uistinu bilo važno za bosanskohercegovačke Srbe. Osvajanje koridora bilo je pitanje života ili smrti Republike Srpske, što je naravno motiviralo srpske snage i podiglo im borbeni moral. Smrt 12 banjalučkih beba je isto odigrala veliku ulogu u izgradnji morala.²⁶¹ O moralu je, i kako ga je podizao, pisao i pukovnik Lisica: „Ukazivao sam na to da je komandant odgovoran za život svakog vojnika i u više navrata javno rekao da lakše mogu da podnesem da mi pogine komandant, ili komandir, nego da mi pogine borac. Tako sam radio i govorio da bih podigao moral borcima, vraćao im samopouzdanje i usađivao svijest da ni u jednom času, ni usred bitke, nisu sami ... Svaki učesnik određene operacije mora da misli da od njega, baš od njega, zavisi konačan uspjeh i da je njegovo angažovanje „presudilo“ ishod borbe. On mora da živi u tom ubjeđenju, a ako ga još nema - treba ga stvarati.“²⁶²

²⁵⁹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 213.

²⁶⁰ Isto, 227.

²⁶¹ Tomislav Šulj, „Vukovi s Vučjaka“, *VP : magazin za vojnu povijest* br. 24 (2013), 26.

²⁶² Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 126.

Pred sam početak operacije, moral među srpskim vojnicima je bio puno veći nego nakon proboja. S probojem koridora i nastavkom ratovanja moral je padao, a problemi su izbijali na površinu. Dio snaga počeo je odbijati zapovijedi, napuštali su se položaji i opadala je volja za borbom: „Što je vrijeme odmicalo, Brod je izgledao sve dalji i dalji, a polako je nestajao i skoro se sasvim izgubio onaj pobjednički zanos stvoren oslobođenjem Dervente.“²⁶³

Srpski sustav zapovijedanja, koji je ostvaren na pravilima JNA, bio je jednostavniji i učinkovitiji od hrvatskog. Uoči operacije „Koridor 92“ glavne snage 1. KK podijeljene su u 4 taktičke skupine. Svaka taktička skupina imala je svoj zadatak, svoje snage i svoje područje djelovanja. Komandant 1. KK general Momir Talić 30. lipnja prenio je zapovijedanje nad jednim dijelom lakih brigada na odabrane komandante smanjivši na taj način opterećenje na samog sebe. Ovaj sustav se pokazao kao efikasan na bojnopolju. Komandant je bio manje opterećen, a sustav zapovijedanja djelotvorniji.²⁶⁴

10. Obavještajne službe i njihova uloga u ratu

Obavještajne službe u ratu imaju ključnu ulogu u prikupljanju informacija o protivničkim snagama i različitim aspektima sukoba kako bi pomogle vojnim licima u donošenju strateških odluka. Srbi su 31. srpnja procijenili kako na brodsko-derventskom potezu ima oko 10.000 hrvatskih vojnika što je bilo potpuno krivo. Pripadnika HV-a 20. srpnja na potezu od Dervente prema Bosanskom Brodu bilo je manje od 3.000. Podaci o tome koliko je bilo pripadnika HVO-a nepoznati su, ali taj je broj sigurno bio manji od HV-a.²⁶⁵ U srpnju je Vinko Štefanek naredio da se svi pripadnici HVO-a s područja Bosanske Posavine, koji su izbjegli u Slavonski Brod, preusmjere u prihvatni centar u Donje Andrijevice. Od trenutka kada su oni došli u Donje Andrijevice, Srbi su intenzivnije počeli napadati to mjesto. Zovak zaključuje kako je to jasan pokazatelj kako su Srbi imali dobro organiziranu obavještajnu službu.²⁶⁶ Na tragu toga je i pisanje Slavka Lisice: „Često su se smjenjivali na položajima, a mi smo, pošto smo tačno znali vrijeme smjene, tada izvodili najintenzivnije napade. Dešavalo se da jedni drugima i ne „predaju položaje“, a mi ih napadnemo, razbijemo.“²⁶⁷ O tome je pisao i Josip Manolić koji tvrdi kako su neprijatelji raspolagali zapovijedima hrvatskih zapovjednika, položajima i kodiranim kartama.²⁶⁸ Na ispitivanju pred Komisijom zapovjednik OGIP-a Vinko

²⁶³ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 148.

²⁶⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 234.

²⁶⁵ Isto, 235-236.

²⁶⁶ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 328.

²⁶⁷ Slavko Lisica, *Komandant po potrebi* (Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995), 141.

²⁶⁸ Josip Manolić, *Politika i domovina: moja borba za suverenu i socijalnu Hrvatsku* (Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2015), 298.

Štefanek potvrdio je da su u hrvatskim redovima bili ubačeni ljudi koji su radili za Srbe, ali da nikada nitko nije otkriven.²⁶⁹

Hrvatska obavještajna služba, koja je bila u nadležnosti MORH-a, dobro je uočila svibanjsku krizu u srpskim redovima i lipanjsko grupiranje za operaciju „Koridor-92“. Jedna od najvećih grešaka hrvatskih obavještajaca bilo je neuočavanje uvođenja 16. kmbr za napad prema Maloj i Velikoj Brusnici. Za nju se naime mislilo da je namijenjena za napad na Gradačac. Najslabiji dio hrvatske obavještajne službe bila je brojeva procjena neprijateljskih snaga. Već je napomenuto kako je uoči završnih borbi za Bosanski Brod procijenjeno kako Srba ima između 4.000 i 5.000 što nije bilo ni približno stvarnoj brojci. Na branitelje je išlo gotovo 19.960 boraca VRS-a.²⁷⁰ Već je rečeno kako je general Stipetić neposredno nakon pada Bosanskog Broda sastavio dva izvještaja u kojima je obrazložio razloge pada grada. U oba izvještaja poziva se na brojku kako je Bosanski Brod napadalo 5.000 vojnika. Ista je stvar s izvještajem brigadir Vrbana. I on spominje brojku od 5.000 srpskih vojnika. Komisija koja je ispitivala razloge pada Bosanskog Broda i većeg dijela Posavine spominje iste brojne podatke. Na temelju svega toga Davor Marijan zaključuje kako su obavještajne službe bile najslabiji dio obrambenog sustava u Bosanskoj Posavini.²⁷¹

11. Logistička opskrba

Logistička opskrba bila je u ingerenciji MORH-a. Čim je krenuo rat u BiH, u proljeće 1992., skladišta HV-a počela su se prazniti. Streljivo se počelo slati na Južno bojište, HVO-u i muslimanskoj TO. U svibnju 1992. logističku potporu OGIP-a preuzela je 108. br. HV-a koja je u jednom trenutku opskrbljivala čak 22 općine širom BiH. Jedan od razloga svibanjskog zastoja je upravo nedostatak streljiva i logistička iscrpljenost OGIP-a. Brojna su izvješća koja svjedoče kako je popunjenost streljivom bila loša. Početkom rujna general Stipetić obavijestio je generala Čermaka, glavnog logističara, da je popunjenost streljiva kritična. Vinko Štefanek je u izvještaju od 24. rujna ocijenio kako je situacija sa streljivom najniža od osnutka OGIP-a.²⁷² Uz generala Čermaka veže se priča kako je tijekom rata održavao veze s Banja Lukom iz čega je proizašlo to da je OGIP-u nedostajalo svega, a VRS usprkos međunarodnom embargu

²⁶⁹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 609.

²⁷⁰ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 308.

²⁷¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 239.

²⁷² Isto, 239.

nije ostala bez goriva.²⁷³ Zanimljivo je kako on u izvješću Komisije, kojoj je bio predsjednik, nigdje ne spominje nedostatak streljiva.

Za logističku opskrbu srpskih snaga bila je zadužena 14. pozadinska baza iz Banja Luke koja je taj posao odrađivala preko logistike OG Doboj. Srpska premoć vidjela se i po pitanju opskrbljenosti o čemu se govori u rujanskom ekspozu Glavnog Štaba VRS-a: „Naša Vojska je među rijetkim u historiji koja je oslobodilački rat počela sa veoma solidnom materijalnom bazom, posebno u vidu borbene tehnike, municije i rezervi hrane. Velik dio toga, a posebno hrane i pogonska sredstva, pored Vojske koristi i civilno stanovništvo i ustanove. Prema grubim proračunima Vojska sa svojim materijalnim rezervama izdržava i oko 20 % stanovništva.“²⁷⁴ Ipak, krize je bilo i u srpskim redovima. Početkom rujna 1992. iz Komande 1. KK upozorili su Glavni štab da je logističko osiguranje na kritičnoj razini za sve vrste streljiva, a da se to posebno odnosi na TG 3, TG 4 i BG 2. Pomoć VRS-u naposljetku je stigla iz Savezne Republike Jugoslavije.

12. Vojno-politički odnosi u Bosanskoj Posavini

Civilno-političke odnose u Bosanskoj Posavini obilježio je sukob Ike Stanića (predsjednik HZ BP-a i ogranka HDZ-a BiH za Derventu) i Vinka Begića (predsjednik Skupštine općine Derventa i savjeta HVO-a Bosanske Posavine). Ovaj sukob dvojice Dervenčana i njihovih ljudi definitivno je izišao iz granica Dervente. Prepirke između Stanićeve i Begićeve struje započele su tijekom rata, a nastavljene su i nakon njegovog završetka. Prozivke na relaciji Stanić-Begić bile su česte. Begić je prozivao Stanića da je cijeli rat proveo u Zagrebu, daleko od Bosanske Posavine. Lijepo riječi za Iku Stanića nije imao ni Jozo Meter, predsjednik Skupštine općine Slavonski Brod, koji je kazao: „... jer ne vjeruje se ljudima koji su od 90-te godine, nakon izbora, stavili svoju glavu u šrafštok i organizirali i obranu, organizirali i ljude u Bosanskoj Posavini, nego se vjeruje hohštaplerima, vucibatinama koje se vuku po Zagrebu. Kad je prvi metak u Derventi puknuo, skupili su svoje stvarčice, ono što su mogli ponijeti u dvije ručice i otišli, već sedam mjeseci bacaju klipove pod noge svima.“²⁷⁵

²⁷³ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 670.

²⁷⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 241.

²⁷⁵ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 626-627.

Iko Stanić je navodno bio razriješen dužnosti predsjednika HZ BP 18. lipnja, a na tajnom glasovanju 13. listopada za predsjednika je izabran Vinko Begić. Stanić odbacuje takve postavke tvrdeći da se Predsjedništvo HZ BP-a nije ni sastajalo od sredine svibnja. To isto Predsjedništvo HZ BP-a, koje se navodno nije sastajalo, 12. rujna donijelo je odluku o pristupanju Hrvatske zajednice Bosanske Posavine Herceg-Bosni. Na sjednici Predsjedništva HZ HB u Travniku 17. listopada prihvaćeno je pristupanje HZ BP u sastav HZ HB, a za jednog od potpredsjednika HVO-a HZ HB izabran je Stjepan Ivanković. Ivanković je inače bio potpredsjednik HZ BP i sekretar za informiranje Savjeta HVO-a Bosanske Posavine. Taj isti Savjet HVO-a Bosanske Posavine se 20. listopada obratio javnosti s priopćenjem da se oni nisu nikome priključili i da HZ BP i Savjet HVO-a i dalje rade samostalno. Begić je prozvao Ivankovića kako se povezoao sa Stanićem i kako se isključivo bavio posjećivanjem HZ HB.²⁷⁶ Ovaj sukob između Stanića i Begića je zapravo sukob kako urediti BiH. Prema informacijama SZUP-a iz svibnja, Begić je bio protivnik kantonizacije BiH.²⁷⁷ To ga je dovelo u direktan sukob sa Stanićem koji je zastupao liniju Mate Bobana o kantonalnom uređenju države. S jedne strane bila je ta „hercegovačka“ struja privržena Bobanu (Iko Stanić, Ivan Brizić, Ivan Čuljak i dr.), a s druge strane bila je „domaća struja“ koja se zalagala za jednakost HZ BP sa strukturama HZ HB.

Bilo kako bilo, HZ BP je eskalacijom rata potpuno marginalizirana kao politički čimbenik. Osim rata, jedan od razloga je i taj što je predsjednik zajednice Iko Stanić sudjelovao u pregovorima o budućnosti BiH. Stanić pak sam navodi kako su ga u obnašanju njegove funkcije sprječavali ljudi bliski Vinku Begiću kao npr. zapovjednik 103. br. HVO-a Zlatko Majić. Ono što je sigurno jest to da po pitanju obrane, HZ BP nije napravila puno. Za razliku od HZ HB, gdje je vojno zapovjedništvo bilo u BiH, na području HZ BP ono je bilo u Hrvatskoj. Ništa uspješniji po tom pitanju nije bio ni Savjet HVO-a Bosanske Posavine. Jedna od zadaća Savjeta bila je mobilizacija, što nije prošlo najuspješnije jer je većina vojnika obveznika bila u Hrvatskoj.²⁷⁸

Problema je bilo i sa kriznim štabovima. Prvi krizni štab u Bosanskom Brodu ustrojen je 5. ožujka. Predsjednici štaba bili su Ivan Brizić, Ilija Kljajić i Zvonimir Pavić. Iz dostupnih izvora saznaje se kako su unutar štaba bili česti međusobni sukobi, ali i sukobi sa Zapovjedništvom 101. br. HVO-a koje se miješalo u domenu rada civilnih struktura. Sam štab

²⁷⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 252-253.

²⁷⁷ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 263.

²⁷⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 265.

je navodno bio podijeljen na 4 struje: Bosanski Brod, Koraće, Kričanovo, Novo Selo.²⁷⁹ Prema podacima SZUP-a od 22. rujna stanje u kriznom štabu nije bilo obećavajuće: „U Bosanskom Brodu nastavlja se pljačka, eliminacije, te borbe za vlast i položaj, kao da se ratna zbilja ne odvija na samo nekoliko kilometara od grada.“²⁸⁰ O sukobima unutar štabova progovorio je i Jozo Meter: „Da im organiziramo i život civilima, da im, ne znam, da ustroje taj svoj Krizni štab koji je non stop bio u svađi među sobom, gdje je uvijek bilo dvojica, trojica ljudi koji su vukli na raznorazne strane. Mi smo ih sastavljali u Slavonskom Brodu, mirili ih, mirili članove Kriznog štaba sa vojskom itd.“²⁸¹

U Derventi je stanje bilo još gore jer je tamo unutarnje odnose dodatno narušavao sukob Ike Stanića i Vinka Begića. Krajem 1992. predsjedništvo derventskog HDZ-a predvođeno Ikom Stanićem optužilo je Vinka Begića da je uoči rata svojim ponašanjem odmogao obrambenim pripremama u Derventi. S druge pak strane, Begić je optužio Iku Stanića da je početkom rata pobjegao iz Dervente dok su on i njegovi ljudi organizirali obranu. Iko Stanić je tijekom rata čak bio i uhićen te priveden na razgovor. Uhićenje je naredio zapovjednik 103. br. HVO-a Zlatko Majić jer je navodno Iko Stanić na prvoj crti dijelio mobitele vojnicima.²⁸² Uloga zapovjednika 103. br. HVO-a Zlatka Majića (nadimak „Slovenac“) je isto sporna. U svibnju 1992. SZUP je objavio dosta primjedbi na njegov račun: da je samovoljno ukinuo civilnu vlast, da je pogodovao kriminalu, pa čak i da je u suradnji sa srpskim snagama zbog čega su ga navodno 14. svibnja njegovi vojnici pokušali i ubiti.²⁸³ Majić je bio optužen i da je zajedno s Vinkom Begićem izdao zapovijed za likvidaciju Ike Stanića, ali i fra Blažana Lipovca (plehanskog gvardijana) jer su navodno petokolonaši i KOS-ovci.²⁸⁴

Koliko god sve ovo zvuči konfuzno i na razini rekla-kazala, jedno je sigurno. Političke odnose među Hrvatima Bosanske Posavine obilježili su sukobi i razmirice. Takvi odnosi, među ljudima koji bi trebali voditi narod u ratnoj krizi, definitivno nisu doprinijeli obrani. Dapače, samo su je narušavali.

²⁷⁹ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 279-280.

²⁸⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 259.

²⁸¹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 626.

²⁸² Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 270-271.

²⁸³ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 264.

²⁸⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 272.

13. Bosanska Posavina: dva puta prodana

Iko Stanić, jedan od vođa posavskih Hrvata, u intervjuu za Večernji list rekao je: „Hrvati iz Posavine osjećaju se izdanima dva puta: prvi put kada je Posavina pala, a drugi put potpisom u Daytonu.“²⁸⁵ Povlačenje HV-a, odbijanje prelaska u Bosansku Posavinu, pojavljivanje ljudi koji nisu bili u zapovjednom lancu na ratištu, više linija zapovijedanja, loš rad MORH-a (logistička opskrba, obavještajne službe i IPD), ali i brojne druge situacije napravile su od pada Bosanske Posavine jednu od najkontroverznijih epizoda bosanskohercegovačkog rata. Uz nju su se vezale brojne teorije i priče, ali najčešća je ona da je Bosanska Posavina prodana/predana Srbima u igrama u kojima je sudjelovao hrvatski politički vrh. Prije svega se to odnosi na predsjednika Tuđmana, ministra obrane Gojka Šuška te predsjednika Herceg-Bosne Matu Bobana. Iako se o tome počelo pričati još početkom 90-ih, ova teorija doživljava procvat od 2000. kada kreće „detuđmanizacija“ Hrvatske. Pad Bosanske Posavine zaokupljivao je i medijske naslovnice u Hrvatskoj, a u tome je prednjačio zagrebački tjednik Nacional. Ishodište za tu teoriju bila su dva sastanka: sastanak Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića 1991. u Karadžorđevu te sastanak Mate Bobana i Radovana Karadžića u Grazu 1992. godine. Obzirom na to da bi oba sastanka mogla biti tema za sebe, u ovom radu ukratko će se istražiti samo onaj njihov dio koji je bio vezan za Bosansku Posavinu.

Kakvo je Tuđman viđenje BiH imao i nije neka tajna. Dapače, on je to i javno pričao. Bio je veliki skeptik po pitanju održivosti BiH. Uvjeren je bio kako Izetbegović stvara Islamsku državu o čemu je razgovarao i sa stranim diplomatima. Također je često govorio kako je BiH, kao i Jugoslavija, umjetna tvorevina bez tradicije državnosti.²⁸⁶ Doživljavao ju je kao ostatak turske kolonijalne vlasti zbog čega Hrvatska ima neprirodne granice s njom. O tome je govorio i u predizbornoj kampanji 1990. kada je ustvrdio kako je hrvatski „kifl“ neprirodan. I kasnije se Tuđman doticao tih granica. U rujnu 1993. govorio je: „... pogledajte taj perec je neodrživ hrvatski južno ...“²⁸⁷ Tuđman je bio opsjednut granicama Banovine Hrvatske iz 1939. godine, a dio javnosti vjeruje kako je na sastanku u Karadžorđevu radio upravo na tim granicama i ideji Velike Hrvatske. Zbog toga brojni hrvatsku politiku prema BiH tijekom 90-ih doživljavaju kao „istočni grijeh“.²⁸⁸

²⁸⁵ „Istina o padu Bosanske Posavine i progону sto tisuća Hrvata“, <https://www.vecernji.hr/vijesti/istina-o-padu-bosanske-posavine-i-progonu-sto-tisuca-hrvata-1137738> (posjet 25.3.2023)

²⁸⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 31.

²⁸⁷ *Stenogrami o podjeli Bosne*, priredili Predrag Lucić ... et al. (Mostar: Centar za kritičko mišljenje Tačno.net, 2017), 59.

²⁸⁸ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 163.

Prvu optužbu na račun predsjednika Tuđmana o podjeli BiH iznio je Davor Perinović nakon što je smijenjen s funkcije predsjednika HDZ-a BiH.²⁸⁹ Optužbe na račun Tuđmana i Miloševića te njihova susreta u Karađorđevu iznijeli su i Ante Marković (predsjednik posljednje vlade SFRJ), Stjepan Mesić, Josip Manolić, Stjepan Kljuić, Dušan Bilandžić i brojni drugi.²⁹⁰ Nakon sastanka u Karađorđevu, Milošević i Tuđman dogovorili su formiranje ekspertnih grupa u kojima su bili stručnjaci koji su trebali raditi na rješavanju hrvatsko-srpskih odnosa. Dvojica članova četveročlane hrvatske pregovaračke skupine bili su Tuđmanov savjetnik Josip Šentija i akademik Dušan Bilandžić. U svibnju 1991. zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić u svom je dnevniku zapisao kako ga je fra Gabrijel Jurišić obavijestio kako mu je Josip Šentija priznao da je sa skupinom srbijanskih eksperata razgovarao o podjeli BiH. Prema tvrdnjama Josipa Šentije ti su razgovori prekinuti kad se pokazalo da srpski pregovarači imaju pretenzije i prema Hrvatskoj, nakon čega su on i Bilandžić podnijeli ostavke.²⁹¹

Dušan Bilandžić u početku je odbacivao sve optužbe o tome da se na sastancima hrvatskih i srpskih pregovaračkih skupina dijelila BiH, ali kasnije mijenja mišljenje. O navodnoj podjeli BiH progovorio je tek 2000-ih, a posebno zanimljiv intervju na tu temu dao je 2012. za tjednik Nacional. Prema njegovim riječima, prvi konkretan sastanak o podjeli BiH održan je 13. travnja 1991. u Beogradu. Na pitanje novinara o tome što je ispregovarano o Bosanskoj Posavini, Bilandžić je rekao: „Srpskoj sam strani govorio da je u Posavini većinsko hrvatsko i muslimansko stanovništvo ... Pitao sam ih kako misle uspostaviti vezu između Srbije i Banje Luke bez Posavine. Tada su mi Kosta Mihajlović i Smilja Avramov rekli: 'Naši predsjednici su dogovorili da cijela Posavina pripadne Srbiji.' Još nije bilo ni Radovana Karadžića, ni Ratka Mladića.“²⁹² Na konstataciju kako su Hrvati i Srbi vodili žestoki rat na području Bosanske Posavine kazao je: „To je bio najveći apsurd. Milošević i Tuđman organizirali su te oružane borbe za Bosansku Posavinu. Tada sam razmišljao: zašto dopuštaš da u Posavini ginu vojnici kad je ona već bila predana Srbiji. Tuđman mi je tada nešto spetljao u smislu da treba glumiti da je to dobiveno borbom. Jednom prilikom je čak i rekao da se ne smije steći dojam da je to predano bez borbe.“²⁹³

²⁸⁹ Domagoj Knežević, „Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. - travanj 1992.)“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 48, br. 1 (2016), 34.

²⁹⁰ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 46-55.

²⁹¹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 164.

²⁹² „Tuđman mi je rekao: 'Kad podijelimo Bosnu, ja i Sloba bit ćemo saveznici'“, <https://arhiva.nacional.hr/clanak/131028/tudman-mi-je-rekao-kad-podijelimo-bosnu-ja-i-sloba-bit-cemo-saveznici> (posjet 3.3.2023).

²⁹³ Isto, (posjet 3.3.2023).

U Grazu su se, u kavani na aerodromu, 6. svibnja 1992. susreli Radovan Karadžić i Mate Boban.²⁹⁴ Nakon sastanka u javnost je izašlo priopćenje, a posebno je zanimljiva 3. točka koja se tiče Bosanske Posavine:

„Odlučni da sva sporna pitanja, uključujući razgraničenje dviju konstitutivnih jedinica - hrvatske i srpske u Bosni i Hercegovini riješe miroljubivim sredstvima i dogovorom, predstavnici hrvatske i srpske nacionalne zajednice utvrdili su da u odnosu na radnu mapu o razgraničenju postoje nesuglasnosti u sljedećim slučajevima:

- 1.) U gradu Mostaru srpska strana smatra da granicu predstavlja rijeka Neretva, a hrvatska strana smatra da je cijeli grad Mostar u hrvatskoj nacionalnoj jedinici.
- 2.) Južno od Mostara hrvatska strana smatra da u hrvatsku nacionalnu jedinicu spada područje određeno 1939. godine, tj. granica Hrvatske Banovine. Srpska strana smatra da je granica između hrvatske i srpske jedinice granica rijeka Neretva.
- 3.) Obje strane su suglasne da se u razgraničenju dvije konstitutivne jedinice na području Kupresa, kao i u Bosanskoj Posavini (Derventa, Bosanski Brod, Bosanski Samac, Odžak, Orašje, Modrića i Brčko) vodi računa o kompaktnosti prostora i komunikacijama.
- 4.) Obje strane su odlučne ustrajati na principima usvojenim na konferenciji Europske zajednice o Bosni i Hercegovini te su temeljem toga suglasne da u određivanju spornih i drugih područja štiju dogovorene kriterije za definiranje nacionalnih teritorija uz arbitražu Europske zajednice.
- 5.) Ovim dogovorom prestaju razlozi za prekid Konferencije Europske zajednice o Bosni i Hercegovini, te obje strane traže hitan nastavak konferencije. Inzistira se da se arbitražno razgraničenje izvrši u dogovorenom roku do 15. svibnja 1992. godine.
- 6.) Slijedom naprijed dogovorenog prestaju razlozi za oružane sukobe između Hrvata i Srba na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine. Objavljuje se sveopće i trajno primirje pod kontrolom Europske zajednice, koje stupa na snagu dana 06. svibnja 1992. u 24.00 sata.“²⁹⁵

Odmah po objavljivanju, priopćenje je izazvalo burne reakcije na svim stranama. Protiv sporazuma glasno su ustale Hrvatske obrambene snage (HOS), vojno krilo Hrvatske stranke prava (HSP). Zapovjednik ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, pukovnik Blaž Kraljević, 9. svibnja 1992. izdao je proglas u kojem je osudio sporazum Bobana i Karadžića i podjelu BiH.²⁹⁶ On je vjerovao u suradnju Hrvata i Muslimana zbog čega su HOS-ovci bili dobro prihvaćeni u Sarajevu, usprkos tome što se njihova vizija BiH temeljila na baštini ustaškog pokreta.²⁹⁷ Nakon

²⁹⁴ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 279.

²⁹⁵ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 140.

²⁹⁶ Isto, 149.

²⁹⁷ Davor Marijan, „Bosna i Hercegovina 1991.-1995. – u godinama nesvršenog rata“, *STATUS Magazin za političku kulturu i društvena pitanja* br. 3 (2004), 103.

Kraljevićeva ubojstva u kolovozu iste godine u Kruševu kod Mostara, jedinice HOS-a su se ili raspuštale ili raspale.²⁹⁸

Po svjedočenju Zdravka Tomca, tadašnjeg potpredsjednika Vlade nacionalnog jedinstva, sastanak u Grazu unio je nemir u hrvatsko političko vodstvo. Tomac je ovaj sastanak ocijenio kao veliku grešku za Hrvate jer su Bošnjaci od tada postajali sve nepovjerljiviji prema njima. Istaknuo je kako je Hrvatska igrala na sve karte. Istovremeno je, bez saveza s Muslimanima, branila Bosansku Posavinu i pregovarala sa Srbima. Tomac je bio uvjeren kako je uspješna obrana Bosanske Posavine bila izvediva iako je Tuđman govorio drugačije: „Dakle, kao razlog odustajanja od obrane sjeverne Bosne svim raspoloživim snagama ostao je samo strah od vojnog poraza jer je navodno neprijatelj u naoružanju jači. Međutim, u razmišljanju o tom razlogu polazio sam od stanja koje je bilo na početku rata, kada nismo imali nikakve vojske i kada bismo odmah morali kapitulirati, da smo polazili jedino od odnosa snaga u naoružanju.“²⁹⁹ Glavni inspektor obrane, general Martin Špegelj, uvjeren je kako je sudbina Bosanske Posavine određena upravo 6. svibnja 1992. u Grazu. U svom djelu *Sjećanje vojnika* spominje kako je i sam slao brojne inspekcije u Bosansku Posavinu, ali mu se uvijek činilo kao da netko nevidljiv iz pozadine vuče sve konce. Iako mu se 3. točka priopćenja iz Graza u početku činila neodređenom, ono što se kasnije događalo za njega je dokaz kako je Bosanska Posavina prodana za Kupres.³⁰⁰

Jerko Zovak, sudionik rata u Bosanskoj Posavini, uvjeren je kako je za vojni poraz u Bosanskoj Posavini kriv tadašnji hrvatski politički vrh. Zaključuje kako je Hrvatska namjerno vodila necjelovitu politiku kako bi se kasnije mogla pravdati da je to bio maksimum s obzirom na srpsku nadmoć i međunarodne okolnosti. Za sastanak u Grazu 6. svibnja piše kako je Mate Boban tada zapravo potpisao kapitulaciju Bosanske Posavine. Kao dokaz za izdaju spominje povlačenje HV-a s područja Modriče, koju lokalna brigada HVO-a nije mogla obraniti, kako bi došlo do spontanog razgraničenja između Srba i Hrvata. To povlačenje HV-a dovelo je do toga da se među lokalnim braniteljima javio osjećaj kako su izdani zbog čega su izgubili vjeru u vrhovništvo. Srpske snage su to iskoristile i udarile na one gradove koji u Grazu nisu bili dogovoreni (Odžak i Bosanski Brod) izigravši hrvatski vrh. Demoralizirani zbog izdaje, slabo naoružani i nekvalitetno vođeni branitelji nisu se mogli oduprijeti neprijatelju zbog čega Srbi osvajaju veći dio Bosanske Posavine.³⁰¹

²⁹⁸ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 171.

²⁹⁹ Zdravko Tomac, *Tko je ubio Bosnu? Iza zatvorenih vrata* (Zagreb: Birotisak, 1994), 43.

³⁰⁰ Martin Špegelj, *Sjećanja vojnika* (Zagreb: Znanje, 2001), 336.

³⁰¹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 663-664.

O tome da je u Grazu postignut dogovor mnogi su vidjeli u potezu Mate Bobana od 3. srpnja 1992. godine. Tog dana Boban je proglasio kako HVO privremeno preuzima izvršnu vlast na području HZ HB. Dva dana nakon toga Izetbegović šalje pismo Tuđmanu: „Sigurno Vam je poznato da je jučer g. Mate Boban u Grudama proglasio neku vrstu hrvatske „države u državi“ u Bosni i Hercegovini ... Postoje osnovane indicije da je izvršena „trampa“ u kojoj je, za neke koncesije u Hercegovini i centralnoj Bosni, četnicima prepuštena Posavina. Vi znate da su prije dva dana četnici ušli u Modriču i Derventu i da su opkolili Odžak, mjesto pretežno naseljena hrvatskim življem...”³⁰² Takvo stajalište Izetbegović je zadržao i poslije. U svom djelu *Sjećanja: autobiografski zapisi* prisjetio se kako je neposredno pred pad Bosanskog Broda bio u Zagrebu gdje su stizale priče o povlačenju HV-a i dogovoru Tuđmana i Miloševića. Nakon toga Izetbegović odlazi u Slavonski Brod: „Tamo me čekalo političko rukovodstvo Slavanskog i Bosanskog Broda. Sve je bilo sumorno: i vrijeme, i ljudi, i atmosfera. Zaključeno je da se iste večeri vratim u Zagreb i da od predsjednika Tuđmana zatražim upućivanje pojačanja. Sastanak sam dogovorio telefonom za osam sati ujutro u Zagrebu.... Rekao je da Bosanski Brod neće pasti i prihvatio da odmah uputi pojačanje od hiljadu boraca. Izašao sam ohrabren i zaputio se u Split, na susret sa tadašnjim vođom bosanskih Hrvata Matom Bobanom. Čim sam stigao, bilo je to kasno popodne, Boban mi je saopćio da je Bosanski Brod tog jutra pao. Moje zaprepaštenje prokomentirao je riječima: 'Ne trebate žaliti, nisu ni valjali, vratit ćemo mi jednog dana Bosanski Brod.' Ovo 'nisu valjali' odnosilo se na tamošnje Hrvate koji nisu pripadali Bobanovoj stranci HDZ. Bili su to Hrvati koji su, za razliku od Bobana, Bosnu i Hercegovinu smatrali svojom domovinom.”³⁰³

Mišljenje da je Bosanska Posavina prodana imao je i general Petar Stipetić. Posljednje izvješće o padu Bosanske Posavine i Bosanskog Broda general Stipetić sastavio je 1994. na zahtjev predsjednika Tuđmana. U njemu je Stipetić naveo i detaljno obrazložio razloge zbog kojih je pala Bosanska Posavina i Bosanski Brod. Prvo je rekao kako sustav zapovijedanja snagama HVO-a nikad nije čvrsto zaživio. Spomenuo je kako su se u zapovijedanje miješali krizni stožeri Dervente i Bosanskog Broda što je dodatno otežalo sve. U izvještaju se dotaknuo i generala Praljka i njegovog pojavljivanja na prilazima Derventi i Bosanskom Brodu. Stipetić zaključuje kako je general Praljak unio dosta pomutnje kod jedinica govoreći da je obrana nemoguća i da je najbolje da se povuku, što se naposljetku i dogodilo. Kao treći razlog pada Bosanske Posavine naveo je zapovijed ministra obrane Gojka Šuška iz srpnja 1992. da se u BiH

³⁰² *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 53.

³⁰³ Alija Izetbegović, *Sjećanja : autobiografski zapis* (Sarajevo: Šahinpašić, 2001), 146.

možu angažirati samo dragovoljci, što je za posljedicu imalo odbijanje prelaska preko Save. U četvrtoj točki prokomentirao je političko rukovodstvo Slavenskog Broda za koje je rekao da se direktno miješalo u zapovijedanje OGIP-a. Također je napisao kako su politički lideri Slavenskog Broda imali veliki utjecaj na 108. br. HV-a i kako su jedino oni mogli narediti njezino izvlačenje iz Bosanskog Broda. Vjeruje kako je slavonskobrodsko rukovodstvo mislilo ako se prestane braniti Bosanski Brod da će prestati napadi na Slavonski Brod. Povlačenje 108. br. HV-a bez znanja nadležnih ocijenio je kao izdaju i diverziju. U petoj točki dotaknuo se boravka generala Čermaka na području Slavenskog Broda neposredno prije pada Bosanskog Broda. Zaključio je kako mu njegova zadaća i funkcija na bojištu nisu bili poznati, a kao nadređeni je to trebao znati. Kao razlog pada Bosanskog Broda spomenuo je i rušenje mosta od strane inženjerije 157. br. i 108. br. HV-a uz pomoć specijalne policije Slavonski Brod. Most je srušen usprkos naredbama kako se ne smije dirati. Posljednji razlog pada bila je odvojenost Sigurnosno-informativne službe (SIS) i IPD-a od HV-a što je onemogućilo da Zapovjedništvo Slavenskog bojišta dođe do informacija o mogućim neprijateljskim djelovanjima.³⁰⁴

O padu Bosanske Posavine general Stipetić govorio je za list Feral Tribune 2006. godine. Taj intervju prenio je portal Novosti 2018. godine. Na konstataciju da ga se u javnosti optužuje za pad Bosanske Posavine, Petar Stipetić je rekao: „Optužuju zato što ne znaju što se u Posavini događalo. Ne znaju kakve su se igre tamo igrale ... Tus i ja smo bili jedini koji smo u drugoj polovici 1992. nastojali da se presiječe koridor prema Banjaluci, a da nismo znali da postoji politički dogovor Bobana i Karadžića u Grazu da se Srbima ostavi koridor. Predsjednik Tuđman nikad nam nije rekao da se ne smijemo baviti presijecanjem koridora, pa sam kao zapovjednik slavenskog bojišta, koje je uključivalo i bosansku Posavinu, planirao operaciju zauzimanja koridora, što je - s vojničkog gledišta - bio najlogičniji mogući potez. Kad smo u prosincu 1992. stvorili pretpostavke za presijecanje koridora, smijenjen sam i vraćen u Zagreb.“³⁰⁵

Na pitanje novinara Nacionala 2007. da prokomentira izvješće iz 1994. general Stipetić je rekao: „Sve navode koje sam napisao tada i danas potvrđujem. Razlozi pada bosanske Posavine su bili politički ... Zanimljivo, nikad nije donesena politička odluka da se koridor presiječe, a kad sam dva puta pokušao to učiniti bio sam spriječen i sabotiran, a drugi put nakon pokušaja odmah i smijenjen. Prvi put, 108. brigada iz Slavenskog Broda je kao glavni nositelj planirane ofenzive bez mog znanja i dopuštenja preko noći napustila položaje i vratila se u

³⁰⁴ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 564-567.

³⁰⁵ „Petar Stipetić: Možda sam razočaran, ali sam miran“, <https://www.portalnovosti.com/petar-stipetic-moda-sam-razocaran-ali-sam-miran> (posjet 25.3.2023)

Slavonski Brod, a drugi put je to bilo početkom prosinca 1992. kad sam sve već dogovorio s Tuzlanskim korpusom Armije Bosne i Hercegovine i njihovim zapovjednikom Željkom Knezom. Neugodno sam se iznenadio kad smo krenuli u akciju, a nismo čuli niti metka ispaljenog od strane Tuzlanskog korpusa, nisam mogao niti stupiti u vezu s njima. Pokrenuo sam i 3. gardijsku brigadu Hrvatske vojske, ali me je kod Cerne dočekaao general Basarac i rekao kako mu je zapovijedeno da brigada ne ide nikuda. Shvatio sam da je moja zadaća u Posavini zauvijek završena i sve sam više razmišljao o tome kako je situacija u Bosni već riješena na sastanku u Grazu između Karadžića i Mate Bobana. Istog sam dana smijenjen i poslan u Zagreb.”³⁰⁶ Na sličnom tragu govorio je i Ivan Brzić, zapovjednik 101. br. HVO-a. On je 1993. tvrdio kako posavskim brigadama nije dozvoljeno vratiti izgubljeni teritorij i presjeći koridor. Naveo je kako je na oraško-šamačkom bojištu napravljen i takav raspored snaga kako bi se spriječila potencijalna akcija. Tako je 101. br. HVO-a, udarna posavska brigada, stavljena na istočni dio bojišta kako bi se spriječio samovoljni udar na Bosanski Šamac i Bosanski Brod.³⁰⁷

O tome da je Bosanska Posavina žrtva političkih igrica i dvojnih linija zapovijedanja govorio je i tadašnji načelnik GS HV-a general Anton Tus. U intervju za Nacional Tus je rekao kako je Šušak bio predvodnik druge zapovjedne linije, a Tuđman mu je to dopuštao. Kao najbolji primjer Šušakove zapovjedne linije spomenuo je Bosansku Posavinu: „Pokušavali smo održati Posavinu i uspjeli bismo, ali Šušak se već u svibnju bio nagodio s Karadžićem.“³⁰⁸

Kao argument da je Bosanska Posavina prodana spominje se sastanak Tuđmana s predstavnicima bosanskohercegovačkih Hrvata u Zagrebu 17. rujna 1992. godine. Predstavници Bosanske Posavine na tom sastanku bili su Vinko Begić i Iko Stanić. Sastanak se održao svega 19 dana prije pada Bosanskog Broda, ali Tuđmanu fokus nije bio tome. Na dvosatnom sastanku on se prvenstveno bavio unutarnjim uređenjem BiH, potencijalnom ratu s Muslimanima i politici HDZ-a BiH. Problem obrane Bosanskog Broda spomenut je sporadično i nije mu posvećena značajna pažnja.³⁰⁹ Dokaz kako je Bosanska Posavina prodana vidi se i u tome da je ona bila zapostavljena od strane Herceg-Bosne. Tuđman je s Matom Bobanom 28. studenog 1993. razgovarao o tome da u vodstvo Herceg-Bosne uđe barem jedan Hrvat iz Bosanske

³⁰⁶ „STIPETIĆ PRVI PUT GOVORI O PADU POSAVINE: ‘Dvapat su me spriječili da presiječem srpski koridor’“, <https://www.nacional.hr/stipetic-prvi-put-govori-o-padu-posavine-dvapat-su-me-sprijecili-da-presijecem-srpski-koridor/> (posjet 25.3.2023)

³⁰⁷ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 559.

³⁰⁸ „Anton Tus: Izjava Borisa Tadića o Oluji je strašna“, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/anton-tus-izjava-borisa-tadica-o-olujji-je-strasna-2120358> (posjet 25.3.2023)

³⁰⁹ *Stenogrami o podjeli Bosne*, knjiga 1, prir. Predrag Lucić (Split: Kultura & Rasvjeta, Sarajevo: Civitas, 2005), 209-254.

Posavine. Tom prilikom hrvatski predsjednik je rekao: „Samo među nama rečeno, taj bi morao biti toliko razborit čovjek da će u krajnjem možda shvatiti, u općem rješenju da koliko god nam ta bosanska Posavina politički-ekonomski značila, ali radi rješenja, ako mi dobijemo granice Novi Travnik, Busovača, Bihać, ovo, i ako dobijemo za to očišćenu Baranju itd, da mi možemo odustati od većeg dijela Posavine.“³¹⁰ Zapostavljenost Bosanske Posavine ogledala se i u činjenici da ju Mate Boban nikada nije posjetio. Jedini visoki dužnosnik Herceg-Bosne koji je boravio u Bosanskoj Posavini bio je Jadranko Prlić.³¹¹

Tezi da je Bosanska Posavina prodana doprinijela je i činjenica da su brojni, koji su sudjelovali u njezinoj obrani, nakon njenog pada promaknuti u više činove. Drugim riječima, nagrađeni su za poraz. Najviše se to odnosi na Ivana Basarca i Pavla Miljavca. Basarac je bio zapovjednik 3. br. ZNG-a, a nakon pada Bosanske Posavine prešao je na dužnost u GS HV. U srpnju 1994. imenovan je zapovjednikom Zbornog područja Zagreb. Što se Pavla Miljavca tiče, on je bio zapovjednik TG 137 iz Duge Rese koja se sredinom rujna samovoljno povukla s bojišta. Nakon pada Bosanske Posavine i on je doživio uzlet u hijerarhiji HV-a. Miljavac je 1996. postao načelnik GS HV-a, a na toj je funkciji ostao do 1998. kada je postao ministar obrane.³¹²

Tuđman se nekoliko puta dotaknuo pada Bosanske Posavine i Bosanskog Broda. Tvrdio je kako je dao naredbu da se grad brani, a da je netko njemu iza leđa naredio povlačenje hrvatskih snaga. Na isti dan kad je pao Bosanski Brod, vlasti SRJ objavile su da napuštaju Prevlaku. Zbog toga je pad Bosanskog Broda, na dan kad se Srbi povlače s najjužnije točke Hrvatske, naveo kao jednu u nizu diverzija koje su mu podvaljene.³¹³ Odbacio je sve optužbe da je s Miloševićem dijelio BiH i da je prodao Bosansku Posavinu. Negirao je i to da hercegovačka struja predvođena Gojkom Šuškom ima utjecaj na njega. O tome je primjerice govorio na sastanku sa izaslanstvom HVO-a Bosanske Posavine u rujnu 1993.: „A s druge strane onda isto tako, nemojte dopustiti opet ni vi da se stvara nekakvo antihercegovo raspoloženje, jer nije to politika, znadete ako su nam uspjeli nešto, ako nam je uspjela ta i beogradska, pa i međunarodne službe koje su protiv Hrvatske, onda su uspjele ubaciti to da tobože se hrvatska politika vodi odveć samo u interesu Hercegovine, a da drugo zaboravljamo. Ne, to nije tako. To je jasno da smo mogli onda bismo i te kako sačuvali čitavu Bosansku

³¹⁰ *Stenogrami o podjeli Bosne*, priredili Predrag Lucić ... et al. (Mostar: Centar za kritičko mišljenje Tačno.net, 2017), 150.

³¹¹ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 599.

³¹² Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992*. (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 673.

³¹³ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 403., 411., 576., 600.

Posavinu, ali i vojnički to nismo mogli u odnosu na prevlast, a i Alija Izetbegović je vodio takvu politiku da nas na tom primjeru čak proglasi agresorom. Nije mu bilo to u interesu da sklopi kao što sam rekao vojni savez.“³¹⁴

Slično je Tuđman govorio i na sjednici Predsjedništva HDZ-a 14. siječnja 1994. godine: „ ... taj problem Bosanske Posavine sam po sebi je složen, a jasno, sada ga uzimaju i ti Bosanci i opozicija kao kritiku: evo, mi nismo vodili računa o Bosanskoj Posavini, nego je Tuđman nasjeo, pao pod utjecaj Hercegovaca, i Šuška ... To je jedna floskula koja je, evo prodrila i do ovdje prisutnih. Sam Joža mi jedanput kaže: Gojko Šušak ima prevelik utjecaj na tebe. Ja sam rekao Joži - je li tako, Joža, rekao sam ti - toliki koliki i ti.“³¹⁵

S obzirom da se na pitanju hrvatske politike prema BiH lome koplja u hrvatskom društvu, dio javnosti brani Tuđmanovu politiku prema BiH i odbacuje bilo kakve ideje o tome da je Bosanska Posavina prodana. Postavljaju pitanje: ako je Tuđman uistinu bio toliko opsjednut Banovinom Hrvatskom, zašto bi odustao od Bosanske Posavine koja je njezin važan dio? Zašto nakon prodaje Bosanske Posavine pristaje na sve sporazume (Cutillereov plan, Vance-Owenov plan, Owen-Stoltenbergov plan, Prijedlog Kontaktne skupine o unutarnjem ustrojstvu BiH na dva entiteta i grad Sarajevo) prema kojima čitava Bosanska Posavina ili njezin veći dio pripadaju Hrvatima? Što se pak sastanka u Karađorđevu tiče, navodi se kako je on održan dok je SFRJ još uvijek postojala s ciljem rješavanja sve veće krize u koju je država tonula. Na tragu razgovora o budućnosti zemlje održano je još takvih sastanaka, ali su oni neopravdano pali u sjenu Karađorđeva.³¹⁶

Ističe se kako su mitu o Karađorđevu doprinijeli pojedinci kako bi opravdali neke vlastite poteze. Ivo Lučić u tom kontekstu spominje bošnjačke političare Muhameda Filipovića i Adila Zulfikarpašića. Lučić ističe kako se kasnije pokazalo da im je obojici Karađorđevo bilo alibi za sklapanje već spomenutog „historijskog sporazuma“ između Srba i Bošnjaka.³¹⁷ Već je rečeno kako je za Aliju Izetbegovića pad Bosanske Posavine bio rezultat hrvatsko-srpskog trgovanja teritorijem. Na njegova se razmišljanja kritički osvrnuo Davor Marijan. On zaključuje kako je Izetbegoviću lakše svesti pad Bosanske Posavine na hrvatsko-srpski dogovor nego

³¹⁴ *Stenogrami o podjeli Bosne*, priredili Predrag Lucić ... et al. (Mostar: Centar za kritičko mišljenje Tačno.net, 2017), 59.

³¹⁵ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 617.

³¹⁶ Ivo Lučić, „Karađorđevo: politički mit ili dogovor?“, *Časopis za suvremenu povijest* vol. 35, br. 1 (2003), 12-14.

³¹⁷ Isto, 18.

priznati da je Armija BiH znatnim dijelom bila statist dok su hrvatske snage vodile borbu za opstanak države u toj istoj Bosanskoj Posavini.³¹⁸

U dijelu javnosti postoji uvjerenje kako pričama o podjeli BiH Bošnjaci nastoje prikriti vlastite krive korake i nespремnost za rat. Spominje se kako je Alija Izetbegović bio taj koji je odbio vojni sporazum s Hrvatskom i kako je tek 20. lipnja proglašeno ratno stanje. Ono je na snagu službeno stupilo 23. lipnja 1992. godine. Do tog su dana Srbi već osvojili Bosanski Šamac i dijelove Brčkog, a tri dana poslije probili su koridor kod Modriče. Oršolić zaključuje kako je teret pada Bosanske Posavine prebačen na hrvatski državni vrh, ali ne i na bosanskohercegovačke vlasti koje tijekom rata nisu pružile gotovo nikakvu podršku braniteljima.³¹⁹ Optužbe da je Hrvatska vodila lošu politiku prema BiH opovrgava se i činjenicom da je upravo Hrvatska odigrala veliku ulogu u naoružavanju bošnjačkog naroda.³²⁰

Cijela ova tematika sa sobom nosi puno naknadnih i promijenjenih sjećanja pa se isto tako nameće pitanje treba li vjerovati onome što su pojedinci govorili 90-ih ili početkom 2000-ih? Što se pak prijedloga generala Stipetića o presijecanju koridora tiče, Oršolić ocjenjuje kako se on mogao presjeći, ali ne i braniti. Neprijatelj je bio nadmoćan u svakom smislu i hrvatske snage nisu 1992. bile u stanju očuvati taj prostor. Kao dokaz navodi kako je nakon svibanjskog zauzimanja Modriče, grad pao u prvom snažnijem napadu VRS-a.³²¹ O tome da nikakav dogovor između Tuđmana i Miloševića nije postignut Davor Marijan vidi u događajima koji su uslijedili nakon sastanka u Karađorđevu. U Hrvatskoj je na Krvavi Uskrs pala prva žrtva Domovinskog rata, dogodio se masakr u Borovu Selu i proglašena je neovisnost nakon čega je uslijedio višemjesečni rat.³²²

Što se pak sastanka u Grazu tiče, ističe se kako je EZ bila ta koja je poticala sastanke i razgovore među liderima naroda u BiH nastojeći ishoditi mir.³²³ Vladimir Šeks navodi kako su razgovori vođeni i s bošnjačkim predstavnicima. Jedan takav sastanak bio je zakazan za 14. svibanj 1992. u Prozoru, ali je otkazan jer bošnjačko izaslanstvo nije moglo doći zbog blokade Sarajeva. Sastanak je naposljetku održan u Splitu 16. i 17. svibnja. Na taj sastanak Izetbegović

³¹⁸ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 285.

³¹⁹ Tado Oršolić, „Uloga Franje Tuđmana tijekom rata u Bosanskoj Posavini 1992.“, u *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države (1990. - 1999.)*, ur. Ante Bralić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016), 137-138.

³²⁰ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 31.

³²¹ Tado Oršolić, „Uloga Franje Tuđmana tijekom rata u Bosanskoj Posavini 1992.“, u *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države (1990. - 1999.)*, ur. Ante Bralić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016), 137-138.

³²² „PIŠE DAVOR MARIJAN: Zašto Kljujić nakon 20 i više godina ne razumije što se zapravo događalo tijekom rata u BiH“, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/pise-davor-marijan-zasto-kljujic-nakon-20-i-vise-godina-ne-razumije-sto-se-zapravo-dogadalo-tijekom-rata-u-bih-6888342> (posjet 27.3.2023)

³²³ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosansko-posavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica: godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 310.

nije došao zbog čega ni Boban nije prisustvovao. HDZ BiH predstavljali su tadašnji predsjednik stranke Milenko Brkić i Franjo Boras, a SDA Šemso Tanković. Šeks odbacuje bilo kakav tajni sporazum između Srba i Hrvata navodeći kako su svi razgovori, uključujući i onaj s Bošnjacima, vođeni s ciljem da se nađe mirno rješenje za BiH.³²⁴

Kao najveći argument da nikakvog dogovora između Srba i Hrvata nije bilo, dio autora vidi u onom što je u BiH nakon sastanka u Grazu uslijedilo. Ističe se kako je rat između Hrvata i Srba u BiH nakon susreta Bobana i Karadžića eskalirao, a nijedna stavka sporazuma nije ispoštovana. Velike borbe počele su u dolini Neretve, a još veće na području Bosanske Posavine koja postaje jedno od najkrvavijih bojišta Domovinskog rata. Sukobi su vođeni i za Jajce, a u studenom je pokrenuta i operacija „Bura“ u istočnoj Hercegovini. Ističe se kako Bosanska Posavina nije razmijenjena za Kupres jer Kupres ni u jednom trenutku nije predan hrvatskoj strani već je oslobođen u operaciji „Cincar“ 1994. godine.³²⁵ Isto tako, podsjeća se kako je na području Bosanske Posavine bio angažiran najveći broj vojnika HV-a ako se isključi završna faza rata u BiH. Više pripadnika HV-a bilo je u Bosanskoj Posavini nego u jugozapadnoj Bosni i zapadnoj Hercegovini zajedno. Upravo na temelju tih podataka zaključuje se kako teza o prepuštanju Bosanske Posavine pada u vodu.³²⁶ Dio povjesničara poziva se i na ono što je o susretu u Grazu pisao Novica Simić, zapovjednik srpske TG 1: „...komanda prvog krajiškog korpusa je preko sredstava informiranja planski plasirala dezinformacije o svojim namjerama. Vešto su korišćeni svi nesporednici, nesuglasice i različiti interesi koje su imali Herceg-bosna i muslimansko rukovodstvo u Sarajevu. Stalno je ponavljana informacija o sporazumu između Bobana i Karadžića koji je potpisan u Gracu, po kome se Srbima mora obezbijediti koridor kroz Posavinu.“³²⁷

Za napredovanja pojedinaca nakon pada Bosanske Posavine ističe se kako su samo odraz stanja u HV-u. Navodi se kako je kvalitetnih kadrova bilo malo stoga ih se Tuđman nije lako odricao. U tom se kontekstu spominje primjer generala Stipetića koji je poslan u Vinkovce kako bi pomogao u obrani Vukovara. Marijan postavlja pitanje, ako se Tuđman nije odrekao

³²⁴ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 71-72.

³²⁵ Mario Tomas, Ante Nazor, „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“, *Scrinia Slavonica : godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013), 310.

³²⁶ „Pet mitova i kontroverzi koje se u BiH i Hrvatskoj vežu uz Franju Tuđmana“, [Pet mitova i kontroverzi koje se u BiH i Hrvatskoj vežu uz Franju Tuđmana - Večernji.hr \(vecernji.hr\)](#) (posjet 3.3.2023.)

³²⁷ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 285.

Stipetića nakon pada Vukovara u studenom 1991., zašto bi se odrekao Miljavca ili Basarca nakon pada Bosanske Posavine?³²⁸

Ključna godina za Bosansku Posavinu, kao i za cijelu BiH, bila je 1995. Nakon što je godinu ranije potpisan Washingtonski sporazum, kojim je okončan hrvatsko-bošnjački rat i dogovorena uspostava Federacije BiH (FBiH), hrvatsko-bošnjačke snage okrenule su se borbi protiv zajedničkog neprijatelja. U operacijama 1995. jedinice HVO-a i Armije BiH uspjele su uspostaviti kontrolu nad oko 51 % teritorija BiH i doći na 20 kilometara od Banja Luke što je izazvalo paniku u gradu. U strahu od velikog izbjegličkog vala, međunarodna zajednica obustavila je oslobađanje Banja Luke i prisilila Srbe na pregovore koji su vođeni u studenom 1995. u zrakoplovnoj bazi u Daytonu u SAD-u. Pregovori u Daytonu trajali su 20-ak dana, a svečano potpisivanje sporazuma održano je u Parizu 14. prosinca 1995. čime je okončan rat u BiH. Država je podijeljena na dva entiteta: Federaciju BiH i Republiku Srpsku. U sastav FBiH ušlo je 51 %, a u sastav RS-a 49 % teritorija.³²⁹ Veći dio Bosanske Posavine pripao je RS-u, a FBiH vraćen je samo Odžak u zamjenu za Mrkonjić Grad i Šipovo. U sastav FBiH ušlo je i neosvojeno Orašje i Gradačac, a na području Brčkog ustrojen je distrikt kao 3. teritorijalna jedinica uz RS i FBiH.

Po riječima sarajevskog Hrvata Ive Komšića, člana bosanskohercegovačke delegacije, Slobodan Milošević je u nekoliko navrata tijekom pregovora naglasio kako se s Tuđmanom davno dogovorio da Bosanska Posavina pripadne Republici Srpskoj.³³⁰ S druge pak strane, prema tvrdnjama članova hrvatske delegacije, oni su se u Daytonu najviše borili upravo za Bosansku Posavinu. Nudili su 3,6 % teritorija BiH pod hrvatskom kontrolom (Bosansko Grahovo, Glamoč, Drvar) za 1,2 % teritorija Bosanske Posavine.³³¹ Tuđman je nakon pregovora govorio kako je hrvatska strana dala sve od sebe u pregovorima oko Bosanske Posavine. Istaknuo je kako je srpska delegacija tvrdila da se na području Bosanske Posavine naselilo stotinjak tisuća izbjeglih Srba iz Hrvatske i kako u slučaju povratka Bosanske Posavine u FBiH, Hrvatska treba vratiti RSK. Srbi su polazili s pozicije osvojenog teritorija, a tako je na stvari

³²⁸ Isto, 307.

³²⁹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 201.

³³⁰ „KAKO SMO „RATOVALI“ U DAYTONU: Dnevnički zapisi Ive Komšića s povijesnih pregovora“, <https://hamdocamo.wordpress.com/2017/11/24/kako-smo-ratovali-u-daytonu-dnevnicki-zapisi-ive-komsica-s-povijesnih-pregovora/> (posjet 27.3.2023)

³³¹ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 963.

gledala i međunarodna zajednica: Hrvati su osvojili RSK pa to pripada njima, a Srbi su osvojili Bosansku Posavinu pa to pripada njima.³³²

Doboječanin Krešimir Zubak, predsjednik FBiH, odbio je zbog Bosanske Posavine u Daytonu potpisati sporazum. Naposljetku je to napravio u Parizu na svečanom potpisivanju. Posavljaci su bili nezadovoljni Daytonom što su i pokazali na ulicama i trgovima hrvatskih gradova. Veliki prosvjedi održani su u Zagrebu, Rijeci i Splitu. Razočaranim Posavljacima pridružili su se i oporbeni političari poput Marka Veselice, ali i vojna lica poput generala Martina Špegelja. Na prosvjedima su nošeni plakati s natpisima: „I Hrvati su imali svog Pilata i Judu“, „Tuđman, Prlić, Šušak - izdali Posavinu“, „Tata svih Hrvata, izdajico naroda svog“ itd.³³³

14. Ljudski gubici u ratu u Bosanskoj Posavini

Već u travnju 1992. Srbi osvajaju veći dio općine Bosanski Šamac, uključujući i sam grad, a u svibnju su zauzeli i grad Brčko. Operacijom „Koridor-92“ koja je uslijedila, Srbi su zauzeli čak 760 km² novog teritorija.³³⁴ Osvojili su kompletan teritorij Modriče, Dervente, Odžaka i Bosanskog Broda. Gradačac, Orašje i Brčko Srbi nisu uspjeli nikako osvojiti, ali pod svojom kontrolom su držali dijelove tih općina. Tijekom rata za Bosansku Posavinu Srbi su agresijom osvojili 95 hrvatskih (76,61 %) i 19 (39,58 %) muslimanskih naselja.³³⁵

Bosanska Posavina postala je, uz Vukovar, najkrvavije hrvatsko bojište u Domovinskom ratu. Podaci načelnika sanitetske službe OGIP-a dr. Drage Prgometa navode kako je od 1. travnja do 6. listopada HV u Bosanskoj Posavini imao 306, a HVO 918 poginulih. U tom periodu ranjeno je 1.996 pripadnika HV-a (od čega 1.017 teže), 4.254 vojnika HVO-a (od čega 1.986 teže), a nestalo je 37 vojnika. Krajem prosinca OZ Bosanska Posavina objavila je kako je u 6 većinski hrvatskih brigada HVO-a (od 101. br. do 106. br.) smrtno stradalo 1.014, a ranjeno 1.969 vojnika.³³⁶ Prema podacima Jerke Zovaka, u šest brigada s hrvatskom većinom (od 101. do 106.) poginuo je 1.131 vojnik, a u 107. i 108. brigadi 553 vojnika. Ukupno bi to značilo da je u Bosanskoj Posavini, u postrojbama HVO-a tijekom 1992., poginulo 1.684

³³² Tado Oršolić, „Uloga Franje Tuđmana tijekom rata u Bosanskoj Posavini 1992.“, u *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države (1990. - 1999.)*, ur. Ante Bralić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016), 156.

³³³ *Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*, prir. Vladimir Šeks (Zagreb: AGM, 2021), 958.

³³⁴ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 252.

³³⁵ *Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i sjeverozapadnoj Bosni: 1991.-1995.*, ur. Ante Milinović (Zagreb: Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine, 1999), 9.

³³⁶ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 248-249.

vojnika.³³⁷ Prema podacima Tode Oršolića na području Modriče, Dervente, Bosanskog Broda i Odžaka je u vremenu od 1. travnja do 6. listopada poginulo 1.261, a ranjeno 6.250 vojnika HV-a i HVO-a. To znači da je iz stroja ukupno izbačeno 7.511 vojnika.³³⁸ Ako se to podijeli na 189 dana koliko su trajale borbe, ispada da je dnevno umiralo 7, a ranjeno 40 vojnika. Najveće gubitke imala su 103. Derventska brigada i 101. Bosanskobrodsko-brodsko brigada. U periodu od 3. ožujka do 6. listopada u 103. br. HVO-a poginulo je 357, a u 101. br. čak 388 vojnika.³³⁹ Velike gubitke tijekom rata u Bosanskoj Posavini imala je i Brodsko-posavska županija u kojoj je poginulo 389 ljudi od čega 100-ak civila. To je gotovo 75% više gubitaka nego 1991. kada je vođen rat u Hrvatskoj.³⁴⁰

Što se srpskih gubitaka tiče snage 1. KK i IBK imale su 382 poginula i 1.421 ranjena vojnika. Gubitke je imala i milicija RSK u kojoj je poginulo 31, a ranjeno 84 vojnika. Zbroj tih podataka navodi kako su Srbi ukupno imali 413 poginulih i 1.505 ranjenih, ali stvarni gubici su bili veći. Spomenute brojke isključivo se odnose na operaciju „Koridor-92“. Podaci o srpskim gubicima od ožujka do kraja svibnja 1992. nisu dostupni.³⁴¹

Rat u Bosanskoj Posavini ostavio je ogromne posljedice na nesrpsko stanovništvo. Procjenjuje se kako je tijekom rata u Bosanskoj Posavini sa svojih ognjišta protjerano više od 220.000 ljudi, od čega 120.000 Hrvata. U srpskoj agresiji ubijeno je i oko 2.300 civila, najviše Hrvata i Muslimana.³⁴² Srbi su nakon osvajanja nastojali izbrisati svaki trag da su na tim područjima nekada živjeli i Hrvati i Muslimani. Uništene su gotovo sve crkve i džamije, groblja, kapele i druga hrvatska i muslimanska kulturna baština. Dayton je bio posljednji čavao u lijes potencijalnom povratku Hrvata u Bosansku Posavinu. Velika većina ljudi, nakon što su njihovi domovi pripali RS-u, i konačno se oprostila od rodnog zavičaja. Novi krov nad glavom većina njih pronašla je u Hrvatskoj i zemljama zapadne Europe. O poraznim statistikama svjedoče i

³³⁷ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009), 519.

³³⁸ Tado Oršolić, „Uloga Franje Tuđmana tijekom rata u Bosanskoj Posavini 1992.“, u *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države (1990. - 1999.)*, ur. Ante Bralić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016), 133.

³³⁹ Tado Oršolić, „Rat u Bosanskoj Posavini – obrana oraškoga područja 1992. – 1995.“, u *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo (Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020), 199.

³⁴⁰ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja* (Zagreb: Profil knjiga, 2021), 160.

³⁴¹ Davor Marijan, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020), 249.

³⁴² Ante Nazor, „Neke činjenice o zločinima nad Hrvatima u BiH i izvori o muslimansko-hrvatskom sukobu u dijelu BiH“, u *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 1., ur. Zlatan Mijo Jelić i Ante Nazor (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020), 5.

podaci Katoličke crkve u BiH. Od 152.856 katolika, većinom Hrvata, koliko ih je 1991. živjelo na današnjem području RS-a, 2010. ostalo je svega njih 11.924.³⁴³

O tome koliko se promijenio sastav stanovništva na području Bosanske Posavine najbolje dokazuju podaci iz popisa stanovništva 2013. Iako je riječ o postdaytonskim općinama s promijenjenim administrativnim granicama, određena slika ipak se vidi. Na području Bosanskog Broda broj Hrvata 2013. bio je manji za 76,44 %, a Bošnjaka za 63,08 % u odnosu na 1991. godinu. Broj Srba porastao je za skromnih 3,17 %. U općini Bosanski Šamac 2013. živjelo je čak 85,53 % manje Hrvata, 43,35 % manje Bošnjaka i svega 2,73 % Srba. U Brčkom je 2013. Hrvata bilo manje za 22,47 %, a Muslimana za 8,38 % dok je broj Srba narastao za čak 59,33 %. Najviše Hrvata otišlo je iz Dervente, njih čak 88,28 %. Broj Bošnjaka u Derventi opao je za 73,26 %, a broj Srba za 2,57 % u odnosu na 1991. godinu. U općini Gradačac 2013. živjelo je 67,61 % manje Hrvata i čak 90,82 % manje Srba dok je broj Muslimana porastao za 10,16 %. U Modriči je broj Hrvata smanjen za 79,41 %, Bošnjaka za 59,37 %, a broj Srba narastao je za 35,86 %. I na području Odžaka, u kojem su Hrvati i danas većina, njihov broj manji je za 27,65 % u odnosu na 1991. godinu. Srba je u Odžaku manje čak 87,79 %, a broj Muslimana porastao je za 4,49 %. Posljednja općina Bosanske Posavine je većinski hrvatsko Orašje. U Orašju je broj Hrvata manji za 13,15 %, Srba za 89,66 %, a broj Muslimana povećan je za 7,24 %.³⁴⁴ Sve ove promjene posljedica su prije svega ratnih zbivanja, ali i Daytonskog sporazuma.

15. Zaključak

U multietničkoj Bosanskoj Posavini na izborima 1990. trijumfirao je HDZ BiH koji je preuzeo vlast u Bosanskom Brodu, Bosanskom Šamcu, Derventi, Modriči, Odžaku i Orašju. U Brčkom i Gradačcu pobjedu je odnijela SDA. Stabilnu vlast HDZ BiH imao je samo u Odžaku i Orašju dok je u ostalim općinama SDS kontinuirano radio na destabilizaciji vlasti. Zveckanje oružja u Bosanskoj Posavini počelo je već 1991. godine. Kako je država sve više tonula u krizu, tako je i stanje na području Bosanske Posavine bilo sve teže. Bosanskohercegovački Hrvati našli su se u teškoj situaciji. Rat u Hrvatskoj, neodlučnost središnjih vlasti BiH, rušenje hrvatskih sela u istočnoj Hercegovini i provokacije JNA potaknuli su Hrvate na organizaciju

³⁴³ Davor Marijan, „Rat za opstojnost Hrvata, 1991. - 1995. (pregled političkih i vojnih događaja u Domovinskom ratu, s posebnim osvrtom na muslimansko-hrvatski sukob u BiH)“, u *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 1., ur. Zlatan Mijo Jelić i Ante Nazor (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020), 479.

³⁴⁴ Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić, „Prilog istraživanju zločina nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini.“, u *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 2., ur. Zlatan Mijo Jelić i Petar Kolakušić (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020), 31., 35., 38., 43., 48., 67., 75., 79.

obrane. U skladu s tim u studenom 1991. osnovane su dvije zajednice: Hrvatska zajednica Bosanska Posavina (HZ BP) i Hrvatska zajednica Herceg-Bosna (HZ HB). Srbizirana JNA, koja je bila raspoređena na području Bosanske Posavine, raznim je diverzijama i provokacijama nastojala unijeti nemir među nesrpsko stanovništvo. S održavanjem referenduma, proglašenjem neovisnosti i međunarodnim priznanjem koje je uslijedilo, situacija u Bosni i Hercegovini je eskalirala.

Bosanskom Posavinom prolazio je cestovni pravac (koridor) koji je povezivao Knin i Banja Luku s Beogradom. JNA je bila svjesna strateške važnosti Bosanske Posavine za ostvarenje velikosrpskih ciljeva zbog čega u ožujku 1992. pokreće plan „Drina“. U travnju i svibnju Srbi su uspjeli osvojiti Bosanski Šamac, dijelove Brčkog i Modriču. Nakon odluke da se oficiri JNA rođeni u Srbiji i Crnoj Gori povuku u SRJ, izbila je kriza u srpskim redovima. Ta svibanjska kriza omogućila je hrvatskim snagama snažan protunapad u kojem je oslobođena Modriča, a Doboj doveden u okruženje. Oslobođanjem Modriče prekinut je koridor. Republika Srpska podijeljena je na dva dijela, a Banja Luka i Knin ostali su odsječeni od Beograda. Velikosrpske ideje stavljene su na kušnju. Osvajanje Bosanske Posavine i „ceste života“ koja njom prolazi postaje prioritet bosanskohercegovačkih Srba. U svibnju je, nakon krize, JNA transformirana u Vojsku Republike Srpske (VRS). Srbi su počeli zbijati redove i pripremati se za jednu od najvećih ratnih operacija u Bosni i Hercegovini, operaciju „Koridor-92“.

Operacija je bila kvalitetno isplanirana s jasnim ciljevima i etapama. O tome koliko je ona bila važna svjedoči i činjenica da su Srbi zbog nje gradili nove prometnice kako bi omogućili lakši transport svojih snaga. Nadmoć koju su naslijedili od JNA po pitanju ljudstva, tehnike, logistike i sustava zapovijedanja omogućila je VRS-u da u potpunosti diktira borbena djelovanja na području Bosanske Posavine. Na ruku im je išlo i to što je Bosanska Posavina pretežito nizinski kraj koji je prohodan za oklopna vozila i tenkove. Operacija „Koridor-92“ počela je 24. lipnja 1992. godine. Prva se na udaru našla Modriča koja pada 28. lipnja. Nakon toga Srbi osvajaju Derventu 4. srpnja, Odžak 13. srpnja te Bosanski Brod 6. listopada. Snagama 1. KK, najjačeg korpusa VRS-a, koji je uz svu svoju nadmoć imao i iskustvo iz rata u Hrvatskoj, suprotstavile su se daleko slabije snage HV-a i HVO-a.

Braniteljske snage bile su u kaosu. Brigade su se rasipale, samovoljno su se napuštale crte, odbijale su se zapovijedi itd. Sa svakim porazom borbeni moral bio je slabiji i slabiji. Logistička opskrba je bila loša, a u zapovjednom lancu javila se konfuzija. Obavještajne službe nisu dobro odradile svoj posao, a posavski politički lideri iscrpljivali su se međusobnim sukobima. Pomoći središnjih bosanskohercegovačkih vlasti nije bilo jer su kontakti sa Sarajevom izgubljeni odmah po izbijanju rata. Bosanska Posavina tako se jedino mogla osloniti na Hrvatsku koja je bila upozoravana od strane UN-a zbog prisustva HV-a u BiH. Vojni savez s BiH nije potpisan tako da su Hrvatskoj u tom smislu ruke bile vezane. Zbog pritiska javnosti ministar Šušak 7. srpnja izdao je „uputu“ kojom je dozvolio odlazak u BiH samo dobrovoljcima. Ta je „uputa“ stvorila velike probleme za vojnike HV-a po pitanju discipline i motiviranosti za rat, a za njihove nadređene po pitanju sankcioniranja nevojničkog ponašanja.

Neosporno je da je cjelovita Bosanska Posavina izgubljena na bojištu, ali o ulozi hrvatskog političkog vrha u svemu tome itekako se može govoriti. Nerealno bi bilo reći da politika nije igrala nikakvu ulogu u ovom ratu jer je svaki rat stvar politike. Činjenica je da su na području Bosanske Posavine svakodnevno događale neobjašnjive stvari, koje su, kad se uzme u obzir srpska nadmoć, svakako doprinijele njezinom padu. Istina je i da su tijekom rata najviše zakazale službe MORH-a Gojka Šuška koje su bile zadužene za borbeni moral, logistiku i obavještajne podatke. Puno je spornih epizoda koje bacaju sjenu na hrvatsko vodstvo. Zbog toga na pitanje tko je kriv za pad Bosanske Posavine nema jednoznačnog odgovora. Činjenica je da su Srbi bili vojno nadmoćni, ali je i činjenica da je hrvatski politički vrh odigrao jednu kontroverznu ulogu u slomu Bosanske Posavine. Do apsolutne istine, ako je to uopće moguće, teško da ćemo doći. Puno podataka i dalje je nedostupno, a kako vrijeme prolazi akteri tog vremena napuštaju povijesnu scenu. Mala je to utjeha ubijenima, ali i prognanima koji su se te 1992. zauvijek pozdravili s rodnim krajem.

16. Bibliografija

Objavljeni izvori:

Izetbegović, Alija. *Sjećanja : autobiografski zapis*. Sarajevo: Šahinpašić, 2001.

Lisica, Slavko. *Komandant po potrebi*. Sombor: MIGP „VOJVODINA“, 1995.

Manolić, Josip. *Politika i domovina: moja borba za suverenu i socijalnu Hrvatsku*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2015.

Praljak, Slobodan. *Pad Bosanske Posavine 1992. godine*. Zagreb: Oktavijan d.o.o., 2007.

Rašomon na Savi: dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini. Priredio Vladimir Šeks. Zagreb: AGM, 2021.

Stenogrami o podjeli Bosne, knjiga 1. Priredio Predrag Lucić. Split: Kultura & Rasvjeta, Sarajevo: Civitas, 2005.

Stenogrami o podjeli Bosne. Priredili Predrag Lucić ... et. al. Mostar: Centar za kritičko mišljenje Tačno.net, 2017.

Špegelj, Martin. *Sjećanja vojnika*. Zagreb: Znanje, 2001.

Tomac, Zdravko. *Tko je ubio Bosnu? Iza zatvorenih vrata*. Zagreb: Birotisak, 1994.

Zovak, Jerko. *Rat u Bosanskoj Posavini 1992*. Slavonski Brod: Posavska Hrvatska, 2009.

Literatura:

„Anton Tus: Izjava Borisa Tadića o Oluji je strašna“. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/anton-tus-izjava-borisa-tadica-o-olui-je-strasna-2120358> (posjet 25.3.2023).

„Bošnjak koji je branio Srpsku: Kako je Ismet postao komandant bataljona "Meša Selimović"“. <https://srpskainfo.com/bosnjak-koji-je-branio-srpsku-kako-je-ismet-postao-komandant-bataljona-mesa-selimovic/> (posjet 3.3.2023).

„Federalni zavod za statistiku Bosne i Hercegovine“. <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/> (posjet 14.2.2023).

„Istina o padu Bosanske Posavine i progonu sto tisuća Hrvata“. <https://www.vecernji.hr/vijesti/istina-o-padu-bosanske-posavine-i-progonu-sto-tisuca-hrvata-1137738> (posjet 25.3.2023).

„KAKO SMO “RATOVALI” U DAYTONU: Dnevnički zapisi Ive Komšića s povijesnih pregovora“. <https://hamdocamo.wordpress.com/2017/11/24/kako-smo-ratovali-u-daytonu-dnevnicki-zapisi-ive-komsica-s-povijesnih-pregovora/> (posjet 27.3.2023).

„Pet mitova i kontroverzi koje se u BiH i Hrvatskoj vežu uz Franju Tuđmana“. <https://www.vecernji.hr/vijesti/pet-mitova-i-kontroverzi-koje-se-u-bih-i-hrvatskoj-vezu-uz-franju-tu-mana-1319325> (posjet 1.3.2023).

„Petar Stipetić: Možda sam razočaran, ali sam miran“. <https://www.portalnovosti.com/petar-stipetic-moda-sam-razocaran-ali-sam-miran> (posjet 25.3.2023).

„PIŠE DAVOR MARIJAN: Zašto Kljujić nakon 20 i više godina ne razumije što se zapravo događalo tijekom rata u BiH“. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/pise-davor-marijan-zasto-kljujic-nakon-20-i-vise-godina-ne-razumije-sto-se-zapravo-dogadalo-tijekom-rata-u-bih-6888342> (posjet 27.3.2023).

„STIPETIĆ PRVI PUT GOVORI O PADU POSAVINE: ‘Dva puta su me spriječili da presijechem srpski koridor’“. <https://www.nacional.hr/stipetic-prvi-put-govori-o-padu-posavine-dva-puta-su-me-sprijecili-da-presijechem-srpski-koridor/> (posjet 25.3.2023).

„Tuđman mi je rekao: ‘Kad podijelimo Bosnu, ja i Sloba bit ćemo saveznici’“. <https://arhiva.nacional.hr/clanak/131028/tudman-mi-je-rekao-kad-podijelimo-bosnu-ja-i-sloba-bit-emo-saveznici> (posjet 3.3.2023).

Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1990. - 2020. : godine velikih nada i gorkih razočaranja*. Zagreb: Profil knjiga, 2021.

Izetbegović, Alija. *Rat i mir u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, 1998.

Jelić, Zlatan Mijo, Kolakušić, Petar. „Prilog istraživanju zločina nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini.“ *U Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 2., ur. Zlatan Mijo Jelić i Petar Kolakušić. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020.

Knežević, Domagoj „Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. - travanj 1992.)“. *Časopis za suvremenu povijest* vol. 48, br. 1 (2016): 33-66.

- Kulenović, Tarik. „Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine“. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* vol. 1, br. 1 (1998): 89-112.
- Lučić, Ivica. „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“. *Časopis za suvremenu povijest* vol. 40, br. 1 (2008): 107-140.
- Lučić, Ivo. „Karađorđevo: politički mit ili dogovor?“. *Časopis za suvremenu povijest* vol. 35, br. 1 (2003): 7-36.
- Marijan, Davor. „Bosna i Hercegovina 1991.-1995. – u godinama nesvršenog rata“. *STATUS Magazin za političku kulturu i društvena pitanja* br. 3 (2004): 98-113.
- Marijan, Davor. „Rat za opstojnost Hrvata, 1991. - 1995. (pregled političkih i vojnih događaja u Domovinskom ratu, s posebnim osvrtom na muslimansko-hrvatski sukob u BiH)“. U *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 1., ur. Zlatan Mijo Jelić i Ante Nazor. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvona, 2020.
- Marijan, Davor. „Vještački nalaz: o ratnim vezama Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1991.-1995.)“. *Časopis za suvremenu povijest* vol. 36, br. 1 (2004): 211-247.
- Marijan, Davor. *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020.
- Mrduljaš, Saša. „Doprinos vladajućih bosansko-hercegovačkih stranaka izbijanju rata u Bosni i Hercegovini“. *Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti* vol. 4, br. 1 (2011): 45-60.
- Mrduljaš, Saša. „Prostorno-demografski rezultati srpske velikodržavne agresije u Bosni i Hercegovini krajem 1992.“ *Časopis za suvremenu povijest* vol. 41, br. 1 (2009): 195-219.
- Mrduljaš, Saša. „Prostorno-demografsko određenje etničkog i političkog pojma Bosanske Posavine“. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* vol. 7, br. 1 (2009): 85-108.
- Mulaosmanović, Admir. „Na putu ka nezavisnosti. Referendum u Bosni i Hercegovini“. *Historijska traganja* br. 10 (2012): 203-231.

- Nazor, Ante. „Neke činjenice o zločinima nad Hrvatima u BiH i izvori o muslimansko-hrvatskom sukobu u dijelu BiH“. U *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, knjiga 1., ur. Zlatan Mijo Jelić i Ante Nazor. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Mostar: Udruga Hrvatska zvana, 2020.
- Oršolić, Tado. „Rat u Bosanskoj Posavini - obrana oraškoga Područja 1992. – 1995.“. U *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo, 183-226. Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020.
- Oršolić, Tado. „Uloga Franje Tuđmana tijekom rata u Bosanskoj Posavini 1992.“. U *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države (1990. - 1999.)*, ur. Ante Bralić, 129-174. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016.
- Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i sjeverozapadnoj Bosni: 1991.-1995.*, ur. Ante Milinović. Zagreb: Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine, 1999.
- Stjepan Marčetić. „Zločin Jugoslavenske narodne armije i srpskih paravojskih postrojbi nad Hrvatima u Laništima, Donjem Vukšiću i Ulicama 8. svibnja 1992.“. U *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, ur. Vlado Majstorović i Miljenko Brekalo, 157-182. Mostar: Sveučilište u Mostaru, 2020.
- Šulj, Tomislav. „Vukovi s Vučjaka“. *VP: magazin za vojnu povijest* br. 24 (2013): 26-27.
- Tomas, Mario. „Veliki gubici u boju za „Koridor“. *VP: magazin za vojnu povijest* br. 24 (2013): 20-25.
- Tomas, Mario. Nazor, Ante. „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“. *Scrinia Slavonica: godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* vol. 13, br. 1 (2013): 277-315.